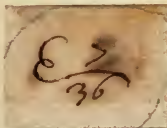

BIBLIOTECA VITT. EMANUELE
36
17 A
20
FONDO VITT. BORENSE

O

DE ARTE RHETORICA LIBRI TRES.

EX ARISTOTELE, CICERONE, ET QVINCTILIANO PRAECIPVE DEPROMPTI.

Auctore Cypriano Soario Sacerdote Societatis IESV.

BRIXIAE,

Apud Thomam Bozzolam
M. D. LXXXI.

CYPRIANVS SOARIVS CHRISTIANO LECTORI S.

LONGE profectò melius, atq; prudentius studijs suis consulūt, qui optimos auctores in omni disciplinarum genere legendos sibi, atque imitandos proponunt; quàm qui his neglectis, delectu omni, ac discrimine remoto, quosuis cupidissime sequuntur. Quod si quis vetera paulò altius repetere voluerit, quocunq; se animo, & cogitatione conuertet, hoc ita esse cōperiet. Vt enim alios omittam, qui in bonarum artium studijs liberalißimis sunt, doctrinisq; versati, satis constat Platonem ingenio, doctrina, & copia dicendi longe omnibus superioribus præstitisse. Ergo ex eius disciplina quot viri, quanta scientia, quantaq; in suis studijs varietate, & copia, quàm admirabiles extiterunt? Atque vt alios sileam, quorum scripta temporum iniuria perierunt, illi & Aristotelem summum philosophum, & Demosthenem omnium Oratorū facile principem procul dubio debemus. Siquidem Aristoteles, totos viginti annos Platonem audiuit: Demosthenes vero eundem non solum audiuit, sed etiam lectitauit. Quid Ciceronē ad tantum in philosophia, & eloquentia decus euexit: non Platonis, Aristotelis, & Demosthenis imitatio? Finis non sit, si velim eos numerare, qui ex Aristotelis disciplina in omni doctrinæ, & ingenij laude [illegible]stantes prodierunt. Tanti refert, quem imiteris, legas, quem admireris. Hoc intelligentes nost

cietatis pręceptores, ex eo tempore, quo iuuentutem, virtute, & litteris informant, eos auctores discipulis exponunt, qui præter cæteros in suo genere floruerunt. Qua de causa molestius etiam ferebant nullum esse librum veterum scriptorum, qui adolescentibus discendi cupidis primum aditum ad eloquentiam aperiret. Non quod doctrina dicendi parum latinis litteris sit illustrata, nã & Quinctilianus de ea diligentissime, simul & doctissime scripsit, et in libris Ciceronis tãtum est curæ, tantum suauitatis, elegantiæ, atq; doctrinæ, vt ne apud Græcos quidem, aut pluribus, aut melioribus præceptis orationis facultas sit exornata; sed quòd ad primã tyronum institutionẽ eorũ scripta minus sint accõmodata. Quid.n. discipulis ad hæc studia ingrediẽtibus explicarent? Quinctiliani libros? sunt illi quidem, vt dixi, summa diligentia, singulari iudicio, summa eruditione cõnscripti; at ita sunt longi, sic nonnunquã obscuri, vt maius otiũ, & acrius iudiciũ desiderẽt. Partitiões oratorias? at ita sunt breues, et cõcisæ, vt multas, & magnificas eloquentiæ opes cõstructas, & recõditas nimis anguste coarctent. Libros de Oratore ad Q. Fratrẽ? at- in dialogo sunt scripti, Pręcipuas autẽ in illis partes habent L. Crassus, & M. Antonius homines vt dignitate sic eloquentia in Romana Rep. maximi qui minora illa, sed discentibus in primis necessaria celeriter transigunt, quæ vero sunt a vulgari intelligentia magis remota, ea ꝗ facile dixerim, ornatius ne, an copiosius persequãtur. [illegible]c accedit, quod dum Crassus ꝑfectum, Antonius com[illegible] informat oratorẽ, magnis altercationibus, qui dia[illegible]m, est mos, in cõtrarias partes disseritur, quod me

dio

diocriter quidem eruditis, qui iudicij iã aliquid habent, nõ solũ magnã, & ingenuã delectationem; sed mirabilis etiã vtilitatis fructũ affert; tyronibus nõ item, qui dispu tationis vim, atq; incitationem aspiciũt, vestigia, ingres sumq; vix intuentur. Duos de inuentione libros, puero sibi incboatos, & rudes Cicero excidisse affirmat, propte-rea quòd nec orationis expoliendæ, et cõformandæ ratio nẽ; docent nec inueniendi fontes ab Aristotele demõstra-tos aperiũt: Itaq; multa in eis præcepta sunt, quæ editis postea libris idem Cicero improbauit. Libri vero ad He-renniũ, a quocũq; illi sint scripti, similem inueniẽdi viã demõstrant, & quædã de statu, multa de verborũ, & sen tentiarũ cõtinent ornamentis, diuersa ab his, quæ Cice-ro, & Quinctilianus eisdem de rebus tradiderũt. Topico rũ liber tantũ modo declarat viã ab Aristotile inuentã ad reperiendũ in omni ratione argumentũ, & quoniam ad Trebatiũ Iurisconsultũ scriptus est, exempla habet ex intima iuris scientia desumpta, quæ vsq; eo sunt dif-ficilia, vt sua obscuritate multos ab eius libri lectione reijciant. In Oratore vero ad Brutũ, quæ sit optima spe-cies, & quasi figura dicendi Cicero disertissime exponit. Sed cũ ad Brutũ scriberet vulgaria pręcepta permulta, quę discendi studiosis vehemẽter cõducunt breuiter per currit, vel penè præterit: quæ vero de orationis numero mirabiliter præcipit, vt adeũtibus ad eloquentiã vtilia sint, ordinem aliũ, & exemplorum lumen desiderãt. His de causis cupiebãt nostri pręceptores, vt omnes eloquen tię partes explicatę definitionibus, exemplis illustratæ ex Aristotelis sentẽtia, Ciceronis vero, & Quinctiliani nõ sententia solum, sed plerũq; etiã verbis aliquo libro

via, & ordine comprehenderentur. Futurum enim existimabant si id fieret, vt discipuli simul cum vulgaribus Rhetoricæ preceptis illa magis recondita de argumentorum locis, de amplificatione, de orationis forma, & numero perciperent. Quàm ego prouinciam cum eorum voluntate suscepissem, quibus libenter vitæ meæ rationes commisi, his tribus libris dicendi præcepta, quantum exiguæ ingenij mei vires efficere, & consequi potuerunt, complexus sum, vt iuuarem adolescentes ad legendos Aristotelis, Ciceronis, & Quintiliani doctissimos libros, quibus eloquentię fontes continentur. Neque vero ignoro multa horum, quę a veteribus sunt tradita, ab his a quibus defendi, æquius erat, editis etiam libris oppugnari. Sed cum a multis qui singulari doctrina sunt præditi, eadem defensa sint, mihi consilium fuit, de his quæ tot doctissimorum sæculorum approbauit consensus, nihil sine ratione mutare. Imo vero te Christiane Lector vehementer oro, atque obsecro, vt hanc libidinem temere contradicendi veteribus scriptoribus de animo tuo penitus euellas, ne ad eius perniciem longius deinde serpat. Nam simul atque cupiditas, hæc ad ingenium tanquam fax ad materiam adhæsit, incredibile dictu est, quæ continuo excitet incendia. Illud etiam tibi persuadeas velim, nos nihil magis cupere, quàm vt virtute, & litteris maxime sis ornatus, vt CHRISTO IESV: *qui est parens, & ilus vita nostræ, gratus sis, & iucundus.*

AVCTORIS PROEMIVM.

RATIONIS, & orationis tanta est similitudo, vt Græci, qui non intelligendi solum, sed loquendi etiam principatum tenuerunt, vno vtranq; vocabulo; Latini, Græcorum prudentiæ æmuli eodem penè nominarint. Est enim oratio quasi rationis imago quædam. Rationem in mente cui regnum totius animi tributum est, DEVS *Opt. Max, posuit: orationis sedem idem summus opifex in celsissima, ac nobilissima corporis parte collocauit: ratio est sicuti lux quædam, lumenque vitę: oratio est rationis decus, & ornamentum: ratio regit, ac moderatur proprium animum: oratio flectit etiam alienos: rationis est species admirabilis, eam tamen intus latentem orationis pulchritudo declarat.* Ita *quod lumen est soli principi, ac moderatori luminum reliquorum, id est, oratio rationi dominę, ac reginæ rerum omnium. Hinc mirum fit, vt summi illius rectoris mundi huius, bonitatem, sapientiam, vim, & potestatem suspiciendam, admirandamq; hominum generi vt rationis, sic orationis vis, & natura cogat confiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quàm cogitationes tam multas, tam excellentes, tam varias, atque multiplices orationi accommodari? Orationem vero exceptam aere quasi vehiculo incredibili celeritate bre-*

uisſimo tempore ſpatio ad quam plurimos peruenire? ac poſtremo per tenuisſimos aurium meatus ſingulari opere artificioq; perfectos in alienos animos introire atq; in eis tam perfecte, tam inſigniter imprimere ſpeciem ſuam, vt mœrentes conſoletur, torpentes excitet, afflictos erigat, inani lætitia elatos cohibeat, & in quēuis denique motum auditorem impellat? Quod ſi orationis tanta præſtantia eſt, non poteſt non maxima eſſe dignitas Rhetoricæ, qua ornādæ orationis doctrina continetur, Eadem .n. hominis ratio, quę cæteras artes inuenit, dicendi quoq; artificium illuſtrauit. Nam primò terram peruagata non modo eius formam, ſitum, fœcunditatem; ſed eorum etiam, quæ in ea gignuntur varietatum, vſum, naturamq; cognouit. Tum mare ingreſſa profundum, & immenſum, quot genera quāq; diſparia degentium in eo belluarum inueſtigauit? Ex in ſiderum ornatum, & pulchritudinem admirans, cognito prius aere, & his, quæ ex eo generantur, in cœlum vſq; penetrauit. In quibus rebus tam multis, tam varijs, tam diſiunctis, tam abditis, atq; obſcuris inueſtigandis, ſi tanta fuit rationis ſagacitas, & ſolertia, in expolienda oratione, quę eius comes, & interpres eſt, non minor profectò fuit cura. Hic eſt eloquentiæ ortus, hęc nobilitas, hæc cum ratione coniunctio. Qua de cauſa vehementer vigilandum eſt ijs, qui ſapientiæ flagrant ſtudio, enitendumq; omni cura, ac diligentia, vt Rhetoricę, Dialecticęq; pręceptis optime cognitis, ad reliquarum artium faſtigium contendant. Quam viam iucundam, facilem, breuem, & quaſi compendiariam; non modo non aſperā, atq; arduam, aut longam eſſe comperient. Quod vt facilius

cilius

cilius consequantur, hi tres libri artificium dicendi a veteribus traditum breuiter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de Inuentione est, sexdecim argumentorum loci sunt explicati simul cum his, quæ ad permouendos animos ex iisdem locis eruuntur. Præcepta etiã quædam sunt exposita ad exornationem, & deliberationem accommodata. In secundo vero, qui dispositionis præcepta continet, de orationis partibus, de statu, indicatione, & ea controuersia, quæ ex interpretatione scripti existit: præterea de ratiocinatione, enthymemate, inductione, & exemplo agitur. Et quoniam frequens mentio facta est ab antiquis auctoribus de Epicherematis, Soritis, & Dilemmatis, eorum vis explanatur. Tertius deniq; liber docet orationis ornatum, qui est in verbis vel simplicibus, vel coniunctis. Itaq; de verbis nouis, de inusitatis, de tropis, de luminibus verborum & sententiarum, de origine, causa, natura, & vsu orationis aptæ, ac numerosę: tum ad extremum de memoria, & pronuntiatione in eo dissseritur. Sed quo maior vtilitas ex eloquentia percipi possit, Christianis præceptis diligenter ea purganda est. Vt .n. bonus agricola vitem, quæ siluescit, & in omnes partes nimia funditur, ferro coercens, tum fructu lætiorem, tum aspectu pulchriorẽ reddit: sic eloquentia si amputetur errorum inanitas, in quos delapsa est, vitio hominum diuinas leges ignorantium, suam admirabilem speciem recuperabit. Excidatur igitur mentiendi licentia, quam seuere diuinis præceptis interdictam oratori Quinctilianus & antiqui Rhetores concedunt: amputetur procacitas, & vitium illud teterrimum lacerandi alios probris, con-

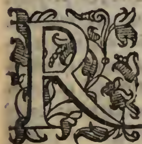
tumeliis

tumelijs maledictis; cui vtinam ne Demosthenes, & Cicero tantoperè indulsisset: resecetur arrogantia, & inanis laudis appetitus, qui aciem animi perstringit, intelligatur iniquum esse tenebras auditoribus offundere, ne verum perspiciant, & suffragium, atque sententiam dicendo corrumpere, quod a Græcis, & Romanis Oratoribus est factitatum. His tot, tantisq; deletis maculis, continuo existet illa diuina, & cælestis Christianæ eloquentiæ pulchritudo, quæ tanto erit præclara magis, & eximia, quanto diligentius ad omnium hominum vtilitatem conferetur, & ad laudes celebrandas DEI *Opt. Max: qui sermonem homini dedit ad societatem, & coniunctionem cum hominibus tuendam. Hæc est illa Christiana eloquentia, qua Gregorius, & Basilius nobilissimum par amicitię, doctrinæ, sanctitatis plurimum præstiterunt; & Iuliani amentissimi, & profligatissimi hostis religionis impetus omnes fregerunt: hac excelluit Athanasius vir sanctissimus, quem nec sæuissima periculorum tempestas, nec humanorum commodorum cura potuit vnquam de suo cursu dimouere, quin Arij impium, & consceleratum comprimeret furorem. Hac floruerunt Chrysostomi, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Cypriani, qui Christianæ Reipub. fuerunt lumen longe clarissimum. Vt alios quamplurimos omittam, quorum est copia digna Christiani nominis gloria. Hæc tales, ac tantos viros, qui volet imitari, colat Christianam eloqntos virosque ex diuinarum rerum cura, & contemplatione, ex* CHRISTI IESV *amore, ex maximarum denique artium studijs efflorescit.*

DE ARTE RHETORICA LIBER I.

Quid sit Rhetorica, quod eius officium, & finis. Cap. I.

Hetorica est vel ars, vel doctrina bene dicendi. Ars est, quæ cognitis, penitusq; perspectis, & in vnum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur. Esse autem eloquentiæ artem perspicuum est: etenim cum plerique temere, ac nulla ratione causas in foro dicant; nonnulli autem propter consuetudinem aliquam callidius id faciant: non est dubium, quin, si quis animaduerterit, quid sit, quare alij melius, quàm alij, dicant, id possit notare. Ergo id qui in toto genere fecerit, is si non planè artem, at quasi artem quandam inuenerit. Benedicere, est optimis sententijs, verbisque lectissimis dicere. Rhetoricæ officium est dicere appositè ad persuasionem: finis persuadere dictione.

Quid sit ars. 1. de orat.

Rhetorica est ars. Arist. 1. Rhetor. Cap. 1. Cic. 2. d orat.

Aliã definitionem inuenies cap. 3.

Officium, & finis Rhet. In orat. Di inuẽt.

De vtilitate, dignitateq; eloquentiæ. Cap. II.

Eloquentiæ dignitas. De orat. I.

DIgnitas eloquentiæ, vel ex eo intelligi potest, quòd in omni libero populo, maximeq; in pacatis, tranquillisq; ciuitatibus precipue semper floruit, semperque dominata est. Quid enim aut tam iucundum cognitu, atque auditu, quàm sapientibus sententijs, grauibusq; verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, tamque magnificum, quàm hominum animos vnius oratione conuerti? Quid admirabilius, quam res splendore illustrata verborum? Oratoris est in dando cõsilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia, eiusdem & languentis populi incitatio, & effrænati moderatio. Eadem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius? quis a vitijs acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem vehementius frangere accusando potest? quis mærorem leuare mitius cõsolãdo? At ne pluro, quæ sunt pene innumerabilia, consecter, cõprehendam breui. Sic enim statuo, perfecti Oratoris moderatione, & sapientia, nõ solum ipsius dignitatem, sed & priuatorum plurimorum, & vniuersę Reipublicę salutem maxime con-

2. de Orat. Oratoris & in Rep. & inter priuatos magna, & pręclara munera.

I. de Orat.

Orat.

contineri. Quo maior igitur est eloquentiæ vis, hoc est cum probitate iungenda, summaque prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus.

Eloquentia cũ probitate iungenda est.

De Materia Rethoricæ. Cap. III.

ARtis materia est, in qua omnis ars, & ea facultas, quæ conficitur ex arte, versatur: ut si Medicinæ materiam dicimus morbos, ac vulnera, quod in his omnis medicina versatur. Item quibus in rebus versatur ars, & facultas oratoria, eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes, excepta Dialectica, & eloquentiam; quod ceteræ ferè artes se ipsæ per se tuentur singulę, benedicere autem, quod est scienter, & peritè, & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis septa teneatur. Omnia quæcumque in hominum disceptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur, aut eloquentiæ nomen relinquendum est: materia .n. oratori ad dicendum subiecta, quęstio est.

Quid artis materia sit. De Inuent. 1

Quid inter artiũ, & rhetoricæ materiã intersit. De Orat. 1.

Oratoris materia est quæstio.

De Quæstione. Cap. IIII.

QVæstionum duo sunt genera, alterum infinitum, quod Græci Thesin, Cicero pro-

Quæstionũ duo genera. In Part.

positum vocat: alterum certum, & definitum quod hypotesin illi, Latini vel causam, vel controuersiam solent appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur hoc modo: Expetenda ne sit eloquẽtia? Causa est, quæ certis personis, locis, temporibus, actionibus, negocijs cernitur, hoc modo: An Socrates iure fuerit ab Atheniensibus damnatus? Propositi duo sunt genera, cognitionis alterum, cuius scientia est finis; vt, an Solis magnitudine multis partibus terra superetur: alterum actionis, quod refertur ad efficiendũ quid; vt si quæratur, quibus officijs amicitia colenda sit. Hæc cum in propositis quæstionibus genera sint eadem in causas transferuntur. Sed causarum tria sunt genera iudicij, deliberationis, exornationis, quæ quia in laudationes maxime confertur, proprium habet ex eo nomen laudationis.

Topic. De orato. 2. Propositum quid sit. Topic. Quid sit causa.

Propositi duo genera. Cic. in Topic. in Part. Quintil. lib. 3. cap. 5.

Causarum tria genera.

De Exornatione, Deliberatione, & Iudicio. Cap. V.

IN exornatione duæ sunt partes, laus, & vituperatio. Tempus tum præsens, tum præteritum, Spectat autem Orator honestatẽ præcipuè cum laudat, turpitudinem cum vituperat: mouetq; auditores ad delectationem. Deliberatio continet in se suasionem, & dissuasionem, tempus vero futurum. Finis, quem

Exornationis partes tẽpus, & finis. de Inuent. 1. Arist. cap. 1. de Part. de Inuent. 1. Deliberationis par-

sibi proponit Orator in cõsilio dando, est vtilitas, & spes, aut reformidatio deliberationis. Iudicium habet in se accusationẽ, & defensionem: eius finis iustorũ, & iniustorum quęstione sæuitia, aut clementia iudicis continetur.

tes, tempus, & finis. Arist. Rhet. Cic. part. Iudicij partes tempus, & finis.

Quomodo hipothesis ad thesin reuocanda sit. Cap. VI.

MAneat ergo & infinitas, & finitas quæstiones ad oratorem pertinere. Sed est consultatio quasi pars causæ quædã. Inest enim infinitum in definito, & ad illud tamen referuntur omnia. Quare illa pars orationis, quæ est de genere vniuerso, totas causas sæpe continet. Quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controuersiæ, quod græce κρινόμενον dicitur, id ita dici placet, vt traducatur ad perpetuam quæstionem, atq; de vniuerso genere dicatur, nisi de vero ambigetur, quod quęri coniectura solet. Exempli causa, finita est, An Aristotelis philosophia sit perdiscenda: eius quasi pars quædam est illa infinita, An philosophia sit perdiscenda, ad quã Orator finitam transferet. Sunt .n. ornatissimæ orationes eæ, quæ latissimè vagantur, & a priuata, ac singulari controuersia se ad vniuersi generis vim explicandam cõferunt, & cõuertunt; vt ij, qui audiant, natura, & genere, & vniuersa re cognita de singulis rebus statuere poßint. Itaq; orator excellens a proprijs

Consultatio ẽ pars causæ. In Part. in Topic. Quint. lib. 3. cap. 5.

Cic. de ora. 3 Ornatissimæ sunt orationes, quę vnĩuersi generis vim explicã In orat.

personis, & temporibus semper, si potest, auocat controuersiam. Latius .n. de genere, quam de parte, disceptare licet; vt quod in vniuerso sit probatum, id in parte sit probari necesse.

De partibus Rethoricæ. Cap. VII.

Q*Vinqne sunt partes, & quasi membra eloquentiæ: inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronunciatio. Oportet enim inuenire quid dicas, inuenta disponere, deinde ornare verbis; post memoriæ mandare, tum ad extremum agere. Inuentio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant. Dispositio est rerum inuentarum in ordinem distributio. Elocutio est idoneorum verborum, & sententiarum ad inuentionē accommodatio. Memoria est firma animi rerum, ac verborum ad inuentionem perceptio. Pronuntiatio est ex rerum, & verborum dignitate, corporis & vocis moderatio. Nec audiendi quidam, qui iudicium sextam esse partem voluerunt, adeo enim tribus primis partibus est permistum (nam nec inuentio sine eo, nec dispositio, nec elocutio fuerit) pronunciationem quoque vel plurimum ex eo mutuari putem. Nec inuenisse credendus est, qui non iudicauit. Quod similiter in alijs partibus, quibus iudicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet*

loquen

Quinque rhetoricæ partes. De Orat. 1. De Inuent. 1. De Inuent. 1

Iudiciū non est rhetoricæ pars. Qui. 3. c. 3.

Non est existimādus inuenisse qui sine iudicio inuenit.

eloquentiam rem vnam esse omnium difficillimam, quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earum vna quæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium concursus maximarum, quantam vim, quantamq; difficultatem habeat, existimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ partes omnino. At inueniri, disponere, eloqui, memoria complecti, & pronuntiare, opera sunt Oratoris.

De clar. ora.

Opera oratoris.

Quibus rebus eloquentia comparetur, ac primum de Natura. Cap. VIII.

Eloquentia, quæ quinque supradictis constat partibus, natura, arte, exercitatione, & imitatione comparatur. Imitationem enim, quamuis Quintilianus arti, Cicero exercitationi subijciat, rectius tamen alij ab vtraque segregarunt. Ergo de singulis, quoniam maximi sunt momenti, & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primum, atq; ingenium ad dicendum vim affert maximam: neque vero scriptoribus artis ratio dicendi, & via, sed natura defuit. Nam & animi, atque ingenij celeres quidam motus esse debent, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque sint vberes, & ad memoriam firmi, atq; diuturni: & si quis est, qui hæc putet arte accipi posse: quod falsum est, (preclare enim se res habeat

Eloquentia comparatur natura, arte, exercitatione, & imitatione.

Quint. 3. c. 5. Cic. 1. & 2. de Orat. Auct. ad Her. Orat.

De natura

si hæc accendi, aut cõmoueri arte poßint inferi quidem, & donari ab arte non poſſunt omnia: ſunt enim illa dona naturæ) quid de illis dicet; quæ certe cum ipſo homine naſcuntur? linguæ ſolutio, vocis ſonus, latera, vires, con formatio quædã, & figura totius oris, & cor poris. Neq; hæc ita dico, vt ars aliquid limare poſſit: neque enim ignoro, et quæ bona ſint, fieri meliora poſſe doctrina; & quæ optima, aliquo modo acui tamen, & corrigi poſſe: ſed ſunt quidam, aut ita lingua hæſitantes, aut ita voce abſoni, aut ita vultu, motuq; corporis vaſti, atq; agreſtes; vt, etiam ſi ingenijs, atq; arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non poſſint: ſunt autem quidam ita naturæ muneribus in ijſdem rebus habiles, ita ornati, vt non nati, ſed ab aliquo Deo ficti eſſe videantur. Magnum quoddam eſt onus, atq; munus ſuſcipere, atq; profiteri, ſe eſſe, omnibus ſilentibus, vnum maximis de rebus, magno in conuentu hominum, audiendum. Adeſt .n. ferè nemo, quin acutius, atq; acrius vitia in dicente, quàm recta, videat. Ita quidquid eſt, in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda ſunt, obruit. Neque hæc in eam ſententiam diſputo, vt homines adoleſcentes, ſi quid naturale fortè non habeant, omnino a dicendi ſtudio deterream: multis .n. honori fuit illa ipſa, quamcunq; aſſequi potuerunt, in dicendo mediocritas.

Naturæ dona fiunt arte meliora.

De

De Arte. Cap. IX.

AD naturam optimam ars adiungi debet, quæ a natura profecta est. Notatio .n. naturæ atq; animaduersio peperit artem. Ego enim hanc vim intelligo esse in preceptis omnibus, non vt ea sequuti oratores eloquentiæ laudem sint adepti, sed quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam obseruasse, atq; delegisse: sic esse non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum, quod tamen non eijcio. Est enim si minus necessarium ad benedicendũ, tamen ad cognoscendũ non illiberale. Habet igitur ars hanc vim, non vt aliquid, cuius in ingenijs nostris pars nulla sit, pariat, & procreet: verũ vt ea, quæ sunt orta iam in nobis, & procreata, educet, atq; confirmet. Obseruatio autem earum rerum, quæ in docendo valeant, ipsa per se si eloquentes facere posset, quis esset non eloquens? quis enim hæc vel nõ facile, vel certe aliquo modo posset ediscere? Itaq; intelligendũ est, alia quædam ad consequendam eloquentiã esse maiora, sed ars non est ea quidem negligenda, quam ego si nihil dicam adiuuare, mentiar. Habet enim quædam quasi ad commonendũ oratorem, quo quidque referat, & quo intuens, ab eo, quodcumque sibi proposuerit, minus aberret. In præceptis enim hanc

In orat. 1. de orat.

In orat.

2. de orat.

1. de orat.

2. orat.

vim, & hanc vtilitatem esse arbitror, non vt ad reperiendum, quid dicamus arte ducamur, sed vt ea, quæ natura, quæ studio, quę exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut praua intelligamus, cum, quo referenda sint, didicerimus. Qua de causa studiose Rhetorica colenda est vt quę viam, & rationem dicendi doceat. Et si namq; magnis ingenijs prędititi quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamen est dux certior, quàm natura. Quoniam sine doctrina, etiam si quid bene dicitur, tamen id, quia fortuito fit, semper paratum esse nō potest. Aptissime profectò quod M. Tullius de excellenti virtute scripsit, idem ad præstantem eloquentiam transferri potest: vt multos homines excellenti ingenio, & eloquentia fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu, per se ipsos copiosos, & ornatos extitisse fateamur: adiungamus etiam, sæpius ad orationis laudem naturam sine doctrina, quàm sine natura valuisse doctrinam, sed cum ad naturā eximiam, atq; illustrem accesserit ratio quædam, conformatioq; doctrinę tum illud nescio quid pręclarum, ac singulare solere existere contēdamus.

Ars studiose colenda est.

Ars certior est dux, quā natura.

De clar. or.

Pro Arch.

De exercitatione. Cap. X.

IN præstāti natura, quā ars expoliuit, exercitatio, absolutionem, perfectionemq; dicendi

Exercitatio dicēdi perfe

di consumet. Quocirca interest per magni studium, & ardorem quendam amoris assumere, sine quo cum nihil quidquam egregium, tum certe eloquentiam nemo vnquam assequetur. Ex hoc ardore nascitur exercitationis diligentia, vt causa aliqua posita cõsimili causarum earum quæ ad oratorem deferuntur, dicamus quàm maxime, ad veritatem accommodate. Sed pleriq; in hoc vocẽ modo, neque eam scienter, & vires exercent suas, & linguæ celeritatem incitant, verborũq; frequentia delectantur. In quo fallit eos, quod audierunt, dicendo homines, vt dicant, efficere solere. Vere enim etiam illud dicitur, peruerse dicere homines, peruerse dicendo facillime consequi. Quãobrẽ in istis ipsis exercitationibus, & si vtile est, etiam subito sępe dicere, tamen illud vtilius, sumpto spatio ad cogitandũ paratius, atq; accuratius dicere: Caput aũt est, quod, vt vere dicam, minime facimus; est.n. magni laboris, quem pleriq; fugimus, quamplurimum scribere. Stylus optimus, & præstantissimus dicendi effector, ac magister, neq; iniuria. Nam si subitam, & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facile vincit; hanc ipsam profecto assidua, & diligens scriptura superabit. Iam vocis, & spiritus, & totius corporis, & ipsius linguæ motus, & exercitationes non tam artis indigent, quàm laboris. Exercenda est etiã memoria edifcen-

ctionem col summat.
1. de orat.

Diligentia us.

dis ad verbũ quamplurimis & nostris scriptis, & alienis, atq; in ea exercitatione non sane mihi displicet adhibere, si consueris, etiam istam locorum, simulacbrorumq; ratione, quæ in arte traditur.

De imitatione. Cap. XI.

a.de orat.

ETsi ad illud genus oratorum præstantiũ, magnificum, atque præclarum. natura ipsa aliquem ducit, tamen ea nõ satis proficere potest, nisi eodem studio, atq; imitatione intendat, atque ita dicere consuescat, vt tota mente illos, atque omni animo intueatur. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, vt demõstremus quem imitemur, atq; ita, vt, quæ maxime excellant in eo, quem imitabitur, ea diligentissime persequatur. Nihil.n.aliud causæ est, cur ętates extulerint singulæ singula propè genera dicendi, nisi quod semper fuit aliquis cuius se similes pleriq; esse vellēt. Hãc igitur similitudinem, qui imitatione assequi volet, tum exercitationibus crebris, atque magnis; tũ scribendo maxime prosequatur. Intuendi sunt etiam non solum oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquã deformitatem, prauitatemq; veniamus. Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, & materia dictum est, quotquot sint eius partes explicauimus, & naturam, artem, exercitationem, imitatio

tionem ad eloquentiam consequendam, necessarias esse ostendimus, sequitur vt de singulis eius partibus disseramus.

De inuentione. Cap. XII.

QVoniam igitur primum Oratoris munus est inuenire, dabit operam vt inueniat, quemadmodum fidem faciet eis, quibus volet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. Fidem facit orator argumentis, mouet incitando, aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metũ, aut ad cupiditatem; tot .n. sunt motus genera, partes plures generum singulorum. Cum enim omnis animæ commotio ex opinione boni alicuius, aut mali nascatur; lætitia, & cupiditas ex opinione boni nascuntur: ægritudo, & metus in malorũ opinione versantur. Est igitur ęgritudo, siue molestia, opinio recens præsentis mali, in quo demitti, contrahiq; animo rectũ esse videatur. Voluptas, opinio recẽs boni præsentis, in quo efferri rectum videatur. Metus opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas, opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam presens esse, atq; deesse. Opinio autem, quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecilla assensio. In proposito fidem solũ facit orator, in causa vero fidem, & motum, de quo mox dicemus.

In Part.

Orator facit fidem argumentis.

inuenire sententia(?)

Motus quattuor sunt genera. Cic. Tusc.

Quid inuentio argumentum & argumentatio. Cap. XIII.

Quid sit inuentio, quid argumentũ. In Part.

INuentio est excogitatio argumenti. Argumentum est probabile inuentum ad faciendum fidem, vel aliter, est ratio rei dubiæ faciens fidem. Fides vero est firma opinio, vt si velis fidem facere, eloquentiam esse expetendam, excogitesque illud argumentum, nimirũ esse artem bene dicendi, possis hoc modo argumentationem concludere. Ars bene dicendi est expetenda, ea est eloquentia: est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio argumenti explicatio, qua Dialectici presſius, & religioſius; Oratores ornatius, & liberius vtuntur. Locus autem est sedes argumenti. Aristotiles enim propoſuit quoſdam locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem diſputationem inueniretur. Qui nihil aliud eſse videntur, quam notę quædam, quibus admonemur, quid in ipſis perueſtigare debeamus.

Quid sit argumentatio Topicis. Dialectici presſius quã Oratores argumentatione vtuntur. De ora.

Quotuplicia ſint argumenta. Cap. XIIII.

Argumenta vel insita sũt vel asſũpta In Topic. In Part.

ARgumenta partim in eo ipſo, de quo agitur, hærent, quo circa inſita dicuntur; partim extrinſecus aſſumuntur, quæ remota vocantur, quoniam abſunt, longeq; ab eo, de

quo

quo agitur, disiuncta sunt: vt si dicas eloquentiam esse expetendam, quod bene dicendi sit ars, ratio est infinita, in eo, de quo agitur: eloquentia .n. est ars bene dicendi, sin expectandam dicas, quod Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota, auctoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suapte natura esset expetenda sine illorum commendatione.

De numero locorum. Cap. XV.

LOci, vnde argumenta insita eruũtur, numero sunt sexdecim; alia enim ducuntur à definitione, alia à partium enumeratione, alia à notatione, alia coniugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex cõtrario, alia ex adiunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum, aut partium, aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta Quintiliano sunt sex, præiudicia, fama, tormenta, tabulæ, iusiurandum, testes.

Loci argumentorũ insitorũ sunt sexdecim
In Topic.
In Part.

Argumenta assũpta sunt sex
Lib 5. cap. 1.

De Definitione. Cap. XVI.

DEfinitio est oratio, quæ id, quod definitur, explicat quid sit: vt, Virtus est recta

Definitionũ multa sunt genera.
In Topic.

cta animi affectio, Rhetorica est doctrina dicendi. Definitionum multa sunt & genera, & præcepta, sed ad huius libri institutionem ea nihil pertinent, tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres præcipiunt. Cum sumpseris ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum alijs communia, eo vsque persequi, dũ proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem trãsferri poßit, vt hoc; Rhetorica est ars: commune adhuc, multa.n. genera sunt artium, vt grammatica, dialectica, vnum adde verbum, Dicendi, iam a communitate res disiuncta videbitur, vt sit explicata definitio: Rhetorica est ars dicendi. Hæc facultas definiendi debet esse in eloquente, vt definire rem poßit. Est.n. explicanda sæpe verbis mens nostra de quaque re, atq; inuiolatæ rei notitia definiendo aperienda est. Definitio enim quasi inuolutum euoluit id, de quo quæritur. Sed id orator non faciet tam presse, & anguste, quàm in illis eruditisſimis disputationibus fieri solet, sed cum explanatius, tum etiam vberius, & ad commune iudicium, popularemque intelligentiam accommodatius. Sic Cicero, quid sint optimates definit, cum ait: Sed genus vniuersum (vt tollatur error) breui circumscribi, & definiri potest. Omnes optimates sunt, qui neque nocentes, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Argumenti à definitione

Qui sit definitionis modus.

In topic.

Facultas definiedi est oratori necessaria.

In orat.

Orator definiet vberius & explanatius quã Philosophus.

2 de Orat.

Pro Sestio.

Optimates qui sint.

ne talis est forma: Ius ciuile est æquitas constituta ijs, qui eiusdem sunt ciuitatis, ad res suas obtinendas: eius autem æquitatis vtilis est cognitio, vtilis est ergo iuris ciuilis cognitio. Sæpe etiam definiunt & Oratores, & Poetæ per translationem verbi ex similitudine, cum quadam suauitate, quos licet imitari, vt si adolescentiam florem ætatis, senectutem occasum vitę velis definire. Oratores, & Poetæ sæpe definiũt per trãslationẽ

De partium distributione Cap. XVII.

ARgumento a partium distributione sic est vtendum, nullam vt partem relinquamus. *Vt si velis probare calliditatem non esse virtutem a virtutis partibus, quæ quattuor sunt, Prudentia, Iustitia, Fortitudo Temperantia, sic probare poßis: Omne quod honestum est, id quattuor partium oritur ex aliqua, aut enim in prospicientia veri, solertiaque versatur, aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum vnicuique, & rerum contractarum fide: aut in animi excelsi, inuictique magnitudine, ac robore: aut in omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine, & modo, in quo inest modestia, & temperantia, calliditas ex nulla illarum partium oritur, non est igitur virtus.* In Topic. In Offic.

De

De notatione. Cap. XVIII.

Notatio græcis etymologia dicta, Oratoribus & Poetis est familiaris.
Quint. 1. c. 6.
Top. Fast. 5.
Vnde senatus dictus.
Fast. 4.
Aprilis vnde.
Arg a notat.
vis huius exẽpli ẽ in ora. in Pisonem.

ETymologia, quæ verborũ originem inquirit, a Cicerone dicta est, Notatio. Ea sæpe vtuntur Oratores, & Poetę, vt Ouidius. Assenibus nomen mite senatus habet. Et Nam quia ver aperit tũc oĩa, densaq; cedit Frigoris asperitas, fœtaq; terra patet, Aprilem memorãt ab aperto tempore dictũ. A notatione sumitnr argumentum, cum ex vi nominis elicitur, hoc modo, Si Consul est, qui consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam euertit.

De coniugatis. Cap. XIX.

In Topic.

COniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem. Eiusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab vno varie commutantur: vt sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum coniugatione huiuscemodi argumento vsus est. Ouidius.

Aurea nũc vere sunt sæcula plurimus auro
Venit honos. Et Iuuenalis.

Sat. 8.

Summũ crede nefas animam præferre pudori
Et propter vitam viuendi perdere causas.

In Piso.

Cicero etiam, Cum enim esset omnis causa illa mea consularis, & senatoria, auxilio mihi opus fuerat & consulis, & senatus. Est & illud

illud elegans in primis, Homo sum, humani nihil a me alienum puto. Cicero lib. de oratore 2. hoc vtitur exemplo, Si pietati summa tribuenda laus est, debitis moueri, cum Quintum Metellum tam pie lugere videatis. Ter. in Heaut.

De genere, & forma. Cap. XX.

Quid genus sit. De orat. I.

G*Enus est quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas, aut plures complectitur partes. Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur: vt, Virtus est genus, plures enim formas, quattuor scilicet, complectitur, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam, quæ sunt similes virtutis communione, vt prudentia enim, sic iustitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum fit, quid sit forma, est enim pars generi subiecta. Argumentum a genere sic tractatur, Virtutis laus omnis in actione consistit, prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit, Ex forma autem, Quod iustitia est, vtiq; virtus est.*

Quid forma sit. De or. I. of. I. Arg. a genere. Quint. 5. c. 10 Arg. a forma.

De similitudine, & dissimilitudine. Cap. XXI.

Quid similitudo sit. Auct. ad her.

S*Imilitudo est, quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile: ex ea su-*

Argumentũ a similitudine. Paul. 2. — *mitur argumentum hoc modo: Cicero, Sed ni mirũ vt quidã morbo, & sensus stupore, suauitatem cibi nõ sentiunt: sic libidinosi, auari, facinorosi uerę laudis gustũ nõ hẽnt. Ouidius.*

Trist. 1. El. 4.

Scilicet vt fuluũ spectatur in ignibus aurũ
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Ex dissimilitudine, siue differẽtia, ducitur hoc modo argumentum.

Arg a dissimilitudine. 2. de Orat.

Si barbarorum est in diem viuere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debẽt.

De contrarijs Cap. XXII.

Cõtrariorũ genera sunt quatuor. Arist. in cap. de oppos. Cic. in Top. Aduersa quod sint.

Contrariorum genera sunt quatuor, aduersa, priuantia, quæ inter se conferuntur, & contradicentia. Aduersa sunt, quæ in eodem genere plurimum differunt: vt virtus, vitium, quæ cum animi habitus sint, plurimum tamen inter se differunt; vt bellum, pax; sapientia, stultitia; ex quibus argumenta talia existunt: Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur; & bonitatem, si malitiam. Hinc illud Drancis apud Vergilium.

Argumenta ab aduersis Topic. Lib. 11.

Nulla salus bello, pacem te poscimus oẽs.

Perinde .n. est atque hoc: Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero. Quid cũ fatentur satis magnã vim esse in vitijs ad miserã vitam, nonne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? Cũtraria enim contrariorum sunt consequentia.

Tuscul. 5.

Priuantia sunt habitus, & eius priuatio, vt lux tenebre, vita mors, scietia iscitia, humanitas inhumanitas: ꝑpositio .n. in, priuat verbū ea vi, quā haberet; si in, præpositū non fuisset. Ex his dictū est illud Cic. in Miloniana, *Eius igitur mortis sedetis vltores, cuius vitā: si putetis per vos restitui posse, nolitis? Tertio loco sunt ea, quæ inter se conferuntur: vt duplum simplum, datum acceptum, miles & imperator, docere & discere. Ex hoc loco est illud Cic. Ex quo profecto intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria, & item hoc, Non igitur periculum est, ne quis putet, in magna arte, & honesta, turpe esse docere alios id, quod ipsis fuerit honestissimum discere. Huc pertinet Vergilianum illud.*

Priuantia quid sint.
Topic.
Argumentū a priuātibus
Pro Milone.
Pro Marcello.
In Orat.

Arma rogo genitrix nato.

Lib 8.

Vltimo loco sunt negātia valde cōtraria aiētibus: vt, si hoc est, illud non est: ex quibus necesse est, alterum verum esse, alterum falsum.

Negātia sīt valde cōtraria, aientibus.
Topic.

De adiunctis Cap. XXIII.

ADiūcta sunt ea, quę cū re sunt coniuncta: vt locus, vt tempus, vt ea, quę rē circunstant: vt vestitus, & comitatus hominem circunstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, cæteraq; quæ suspitionem possunt mouere. Latissime

Adiūcta qd sint.
In Topic.

Latisſime patent adiũcta.

ſime itaq; patent adiuncta, nã & quæ in hominis ſunt ſiue animo, ſiue corpore: vt virtus, vt vitia, vt oris, vel pulchritudo, vel deformitas, aliaq; innumera cõprehẽdunt. Ab his ſumit argumentum Cic. pro Milone, cum ait Videamus nunc id, quod caput eſt, locus ad inſidias ille ipſe vbi congreſſi ſunt, vtri tandem fuerit aptior, & multa deinceps: Et paulo poſt, Videte nunc illum egredientẽ, primum egredientem e villa ſubito, cur veſperi? quid neceſſe eſt tarde? qui conuenit, præſertim id temporis? Et pro Cornelio, Hunc quiſquam incredibili quadam, atq; inaudita grauitate, virtute, conſtantia præditum, fœdera ſciẽtem neglexiſſe, violaſſe, rupiſſe dicere audebit? Loquitur autem de Pompeo.

Arg. ad adiũctis.

Cic. pro Mil.

Laus Põpeij, Pro Cor. Bal.

De antecedentibus & conſequentibus. Cap. XXIIII.

Ariſt. 2. to. c. 2.

In top. Cic

Quomodo antecedẽtia ab adiunctis diſtinguantur.

ANtecedentia ſunt ea, quæ ſic antecedunt conſequentia, vt cum ipſis neceſſariò cohæreant, qua ratione ab adiunctis diſtinguuntur. Coniuncta enim nunquam neceſſariò cohærent cum his, quibus adiuncta ſunt. Argumenti ab antecedentibus talis eſt formula, Ortus eſt ſol, igitur dies eſt. Conſequentia vero ſunt, quę rem neceſſariò cõſequuntur: ab eis ducitur argumẽtum cũ ratio rei dubię faciens fidem, ſumitur a conſequentibus, hoc modo, Dies eſt, igitur ortus

Ari. 1 top. 2.

Dic. in top.

Cõſequentia quid ſint.

tus est sol. Ex hoc loco est illud Cic. in Antonium, luculentã tamen ipse plagã accepit, vt declarat cicatrix: probat enim, quoniã cicatrix magna esset, vulnus quoq; fuisse magnũ. Philip. 7.

De repugnantibus. Cap. XXV.

Repugnãtia differũt a cõtrarijs, & dissimilibus.

REpugnantia neque certa lege, neq; numero inter se dißident: qua ratione a cõtrarijs, atq; dißimilibus discernuntur. Exempli gratia, Amare, & odio habere contraria sunt: amare vero, & nocere, & lædere, & conuitijs insectari, repugnantia sunt. Argumenti a repugnantibus talis est formula, Amat illum, igitur non insectatur illum conuitijs. Hortensius non erat aduersarius Ciceronis, *aut obtrectator, semper enim est, alter, ab altero adiutus, & communicando, & monendo, & fauendo.*

Argu. a repugnantibus. Decla. orat.

De causis. Cap. XXVI.

CAusa est, quæ sua vi efficit id cuius est causa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Eius quattuor sunt genera, finis, efficiens, forma, materia. Finis est cuius gratia fit aliquid, vt domus finis est vsus, belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumẽtum hoc modo Cic. cõtra Epicureos, Hi nõ viderunt, vt ad cursum equũ, ad arãdum bouẽ

Quid causa sit. Cic. de fato. Genera causarũ sũt iiij. Finis qd sit. Arist. 2. ph. 3. De finibus 1.

Homo ad intelligendum & agendum est natus.

ad indagandum canem: sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendam,& agẽdum esse natum, quasi mortalem Deum: contraq; vt tardam aliquam,& languidem pecudem ad pastũ,& procreandi voluptatem, hoc diuinum animal ortum esse voluerunt; quo nihil mihi videtur absurdius. Huius .n. loci hęc vis est; Homo natus est ad intelligendum, & agendum; non igitur ad pastum, & voluptatem est ortus. Efficiens causa est a qua aliquid est; vt, Sol diem efficit, toto cælo luce diffusa. Ab ea est illud Cic. contra senectutis vituperatores, Caret epulis, aiunt, extructisq; mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolẽtia, cruditate, & insomnijs. Cuius loci vis in eo est, quòd vbi causa deest, effecta, quæ ex illa oriũtur, nullo esse modo poßint. Et Nisus vt Eurialũ seruet, se auctorẽ cędis profitetur

Efficiens causa quid sit

Argumenta causa efficiẽti.

In lib. de Senectute.

Aeneid. li. 9.

Me me adsum, q feci, in me cõuertite ferrũ
O Rutuli, mea fraus oĩs, nihil iste, nec ausus
Nec potuit.

Forma quid sit.

Arist. 2. Phy. cap. 3.

Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id quod est, & a rebus alijs distinguitur: vt, Animus est hominis forma, hic .n. causa est, vt homo sit, eumq; a rebus alijs distinguit. Sic domus, sic nauis, sic ignis, sic terræ, cæterarumq; rerũ sua forma est vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumẽtum hoc modo. Animi hominũ immortales sunt, homines igitur ad æternitatẽ, ĩmortalitatẽq; beatę vitę aspirare

Forma vel artificiosa ẽ, vel naturalis.

Argu. a forma.

rare debent. Materia est, ex qua, & in qua res sunt: vt statuæ æs, argentum pateræ, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentũ, Corpus hominis mortalis est, ab eius igitur societate, & contagione immortalis animus se uocandus est. Ex hoc loco, Regia Solis apud Ouidium, Arma Aeneę apud Vergiliũ, multa signa sublata a Verre a Cic. describuntur. Ex his causarum generibus, tanquã ex fonte, non modo in causis, sed in omni scribendi genere magna argumentorum suppetit copia. Licebit igitur diligenter eo cognito non modo Oratoribus, & Philosophis, quorũ est proprius; sed Historicis etiã, & Poetis multa, & varia, & copiosa, ex eo facile depromere.

Materia qd sit.
Cic. de natura deo. lib. I
Arg. a materia.
Lib. 2. Met
Lib. 8.
Locus a causis in omni scribendi genere suppeditat magnã copiam.
Act. 7. in Ver.

De effectis. Cap. XXVII.

Effecta sunt ea, quæ sunt orta de causis. Eorum vt causarnm quattuor sunt genera, est enim suus effectus, & finis, & efficientis causæ, itemq; formæ, ac materiæ. Quæ autem sint singularum causarum effecta, cognitis causis intelligitur: vt enim, quod effectum est, quæ fuerit causa demonstrat: sic causa effectum indicat. Nam si finis belli pax est, bellum eius pacis, quę bello quæritur, effectus est. Eodemq; modo dies Solis effectus est, & homo corporis, ac animi, quorum illud materia eius est hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum,

Effecta quid sint, & eorũ genera
Arist. 2. post cap. 17.
Cic. in Top.
Effecta cognitis causis & causæ cognitis effectis facile intelliguntur.
Arg. ab effectu.

Virtus facit laudem, sequenda igitur: at voluptas infamiam, fugienda igitur.

De comparatione. Cap. XXVIII.

Locus a comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: a comparatione nimirum maiorum, vel minorum, vel parium. A comparatione maiorum ducitur argumentum hoc modo, Si quod magis videtur cõuenire, nõ conuenit, ne id quidem, quod minus: vt num me fefellit Catilina non modo res tãta, tam atrox, tã incredibilis, verum, id, quod multo magis est admirandum dies? & etenim si summi viri, & clarissimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurimum sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certe verendum mihi nõ erat, ne quid, hoc parricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret. A minoribus ad maiora ducitur argumentum hoc pacto, Si quod minus videtur conuenire, tamen conuenit, ergo & id, quod videtur magis. Ouidius.

Arg. a maioribus ad minora. Arist. 2. Top. c. 4. & 2. Rhe. 1. in. Catil.

Arg. a minoribus ad maiora.

Vt corpus redimas ferrum patieris, et ignes
Arida nec sitiens ora lauabis aqua.
Vt valeas animo, quidquã tolerare negabis?
At pretium pars hęc corpore maius habet.

Et Horatius.

In epist. lib. 1 ad Lolliũ.

Vt iugulent hõies, surgunt de nocte latrones

Vt te ipsum serues, non expergisceris? Lib.5.Accus. In Top.

Et Cicero, Capitolium, sicut apud maiores nostros factum est, publice gratis coactis fabris, operisque imperatis exædificari, atque effici potuit. maiore igitur ratione nauis, cymba, & in Catilinam. 1. serui me hercule mei Sime. &c. parium autem cōparatio nec elationem habet, nec submissionem, est.n.æqualis. Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa comparãtur, quæ ita ferè concluduntur, Eripuit contra Rempublicam pecunias: ergo & largitus est. & si tibi non licuit imperare nauem Mamertinis fœderatis, nō licuit imperare Tauro Minitanis item fœderatis. aut filijs iure est imperata nauis, etiam illis potuit imperari.

Arg.a patribus.

Cōsilio iuuabant iuriscōsulti, auxilio Oratores. 2.de Orat.

Lib 5.Accus.

De argumentis remotis. Cap. XXIX.

Argumenta siue remota, siue assumpta non eo dicũtur sine arte. quod ita sint, sed quòd ea non parit oratoris ars, sed foris ad se delata, tamen arte tractat. Ea Cicero in Topicis testimonij nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit omne id, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendum erit facilius, si cum Quintiliano in præiudicia, rumorem, & famam; tormenta: tabulas, iusiurandum, & testes ea diuiduamus. Quæ vt ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ

Arg.remota arte tractãt.

In.Part. Testimonii nomine cōprehēduntur argumēta remota.

In Top.

Lib.5. a c.1. usq; ad 7.

Argumenta remota sunt praiudicia, rumor, fama, tormenta, tabulę, iusiurādū, & testes.

viribus, & alleuanda sunt plerunq; & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem deferebantur meditatum in perpetuum ad vsum similium rerum, veteres oratores habebant. Nunc translatis ab Oratoribus ad Iuriscōsultos iudicijs, vt veterū oratorū scripta intelligamus cognoscenda sunt.

De præiudiciis, & testibus. Cap. XXX.

Quint. l. 5.2

Præiudiciorum tria sūt genera.

Cic. pro Mi.

Oratores olim magno labore dicebant pro testibus, & contra testes.

CAeteris quatuor omissis, quæ facile intelliguntur, de præiudicijs, & testibus dicamus. Præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur. Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt iudicatæ, quæ exempla rectius dicūtur. Iudicijs ad ipsam causam pertinentibus, vnde et nomē dictū est, qualia in Milonē à Senatu facta dicuntur. Aut cū de eadē causa est pronuntiatum. Veteres oratores & pro testibus, & contra testes magno labore dicebāt, vt e pluribus Ciceronis orationibus, maximeq; oratione pro Flacco apparet. Nūc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, et ut de rumore, fama, tormentis, & iureiurando pluribus agendum non sit.

De vsu, & vtilitate locorum. Cap. XXXI.

Loci multa meditatione parati ēē debēt. De.or.2.

HOs locos multa commentatione, atque meditatione paratos, atque expeditos, qui

qui volet in dicendo excellens esse, habere debet. Atq; vt quæque res ad dicendum erit suscepta, tum deniq; scrutari locos, ex quibus argumenta eruantur. Qui quidem ei, qui mediocriter ea modo considerauit studio adhibito, & vsu, pertractata esse possunt. Est enim vtilißimum nosse regiones, intra quas venere, & peruestiges, quod quæras. Vbi .n. locum omnem cogitatione sepseris, si modo vsum rerum percallueris, nihil te effugiet, atq; omne, quod erit in re, occurret, atq; incidet. Vt.n. si aurum cui, quod esset multifariã defossum, cõmonstrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa, & notas ostenderet locorum, quibus cognitis ille ipse sibi foderet, & id, quod vellet, paruo labore, nullo errore inueniret: sic has argumentorum notas indicare satis est, quæ illa quærenti demonstrant, vbi sint. Reliqua cura, & cogitatione eruuntur.

Loci sunt argumẽtorum notæ.

Qui modus in argumentis adhibendus. Cap. XXXII.

Nec vero imprudenter quisquam vtetur hac copia, sed omnia expẽdet, & seliget. Nõ.n. semper, nec in omnibus causis ex ijsdem argumentorum momenta sunt. Iudicium ergo adhibebit, nec inueniet solum, quid dicat, sed etiam expendet. Nihil.n. feracius ingenijs, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt;

In or. in par Argumẽ. sũt seligenda.

Nihil feracius ingenijs quæ sunt disciplinis exculta

Ex locis interdū leuia, quædam aut causis aliena aut nō vtilia gignuntur.

sed vt segetes fœcundę, & vberes; nō solū fruges, verum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus: sic interdū ex illis locis aut leuia quædam, aut causis aliena, aut non vtilia giguntur, Quorum ab Oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Illud autem intelligendum est ex his locis, & ad faciendā fidem, & ad afferendum motum auditorum animis materiam peti. Sed quia difficile est, etiam si locorum naturam cognoueris, ex illis ea, quæ ad mouendos animos valent, eruere: de affectibus mouēdis separatim dicamus, illud iterum mouentes, nihil planè esse siue ad docendum, siue ad mouendum accommodatū, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

Ex locis, & ad probādū, & ad mouendū materia petitur.

De Affectibus. Cap. XXXIII.

In Orat. Maxima vis Oratoris est In affectibus mouendis. In Part.

Maxima vis ęxistit Oratoris in hominū mentibus permouendis, quod amplificatione fit. Est enim amplificatio grauior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in amplificatione ponenda sint, tunc dicemus, cum ad elocutionis pręcepta veniemus. Rerum amplificatio sumitur ex eisdem locis omnibus, quibus illa, quæ dicta sunt ad fidē: maximeq; difinitiones valent cōglobatæ, & consequentium frequentatio, & contrariorum, & dissimi-

Qui loci maxime ad mouendum vacant.

similium,& inter se pugnantium rerum conflictio, & causæ, & ea, quæ sunt orta de causis, maximeq; similitudinis,& exempla.

De amplificatione definitionibus conglobatis. Cap. XXXIIII.

Historię laper amplificationem a definitionibus conglobatis.

A Definitionibus conglobatis est illa Ciceronis amplificatio. Historia vero, testis temporum,lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ,nuntia vetustatis, qua voce alia, nisi Oratoris immortalitati commẽdatur. Est & illud ex eodem loco in primis illustre exemplum eiusdem pro Sestio. Ignari quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid deniq; virtus valeret:quæ in tempestate sæua quieta est, & ludet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atque hæret in patria,splendetq; per se semper, nec alienis vnquam sordibus obsolescit. Vbi sunt quinque quasi difinitiones,tum historiæ, tum virtutis conglobatæ: raro enim adhibetur ab Oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaretur,& proprietate.

In Orat.2. Definitio q̃ genere, & ꝓprietate declaretur, raro ad amplificandũ adhibetur

De amplificatione a consequentium frequentatione. Cap. XXXV.

A Consequentium frequentatione est illa in Verrem amplificatio, Constitue nihil opis esse in hac voce,Ciuis Romanus sum,iam

omnes

oēs prouincias, iā omnia regna, iā omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrar. qui semper nostris hominibus maximè patuit, Ciuibus Romanis ista defensione præcluseris.

De amplificatione à cōtrariarum rerum conflictione. Cap. XXXVI.

Philip. 2.

A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium: Tam autem eras excors, vt tota in oratione tecum ipse pugnares, vt non modo non cohærentia inter se diceres, sed maximè disiuncta, atque contraria: vt non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebare, pœna affectū quærebare: Ita quod proprium meum est, laudasti: quod totius senatus est, reprehendisti: Nā cum cōprehensio sontiū mea, animaduersio senatus fuerit: homo disertus nō intelligit eum, quem contradicit, laudari a se; eos, apud quos dicit, vituperari. Et in eisdem orationibus. O spectaculū illud non modo hominibus sed vndis ipsis, et littoribus luctuosum, cedere patria seruatorē eius: manere in patria proditores? Et in Catilinam. Hoc vero quis ferre possit inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudētissimis, ebriosos sobrijs, dormientes vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud eiusdem in Pisonem, et Gabiniū. Qui latro

Philip. 10. Brutū vocat seruatorem, Antoniū vero proditorem.

Oratio 2.

1. Piso.

trones igitur, si quidem vos Consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas Consulis, non capiunt angustiæ pectoris tui: nõ recipit leuitas ista, non egestas animi, nõ infirmitas ingenij sustinet: non insolentia rerũ secũdarũ tantam personam, tam grauem, tã seuerã.

De amplificatione a dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictione. Cap. XXXVII.

A Dissimilium rerum conflictione sumpta est eleganter amplificatio illa Ciceronis *O tecta ipsa misera, quam dispari domino: quamquam quomodo iste dominus? sed tamen quam a dispari tenebatur. studiorum .n. suorum M. Varro voluit esse illud, nõ libidinum, diuersorium: quæ in illa villa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ litteris mandabã tur? iura Populi Romani, monumenta maiorum, omnis sapientiæ ratio, omnisq; doctrina. at vero te inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pauimenta vino, madebant parietes ingenui pueri cum meritorijs, scorta inter matres familias versabantur.* at illa ex contentione pugnantium rerum, *Qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans, qui eundem* Philip. 2. Pro Rosc. cõ

&

& læderes, & laudares, & virum optimũ, & hominem improbisſimũ eſſe diceres: eundẽ tu & honoris cauſa appellabas, & virũ primariũ eſſe dicebas, & ſociũ fraudaſſe arguebas.

De amplificatione a cauſis conglobatis & his, quæ ſunt ora de cauſis Cap. XXXVIII.

Pro Sest.

CAuſa etiam, et ea, quæ ſunt de cauſis orta, multum valent ad amplificandũ, ſi cõglobentur. Cicero multas, & varias cauſas, propter quas multi eſſent ab eo alieniores, duxit hoc modo, Cum alij me ſuſpicione periculi ſui non defenderent, alij vetere odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obſtare ſibi me arbitrarẽtur, alij vlciſci dolorem ſuum aliquem vellent, alij rem ipſam publicam, atq; bonorum ſtatum, ociũ mq; odiſſent: & ob haſce cauſas tot tamq; varias, me vnum depoſcerent. Orta vero de cauſis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium, doletis tres exercitus P. R. interfectos, interfecit Antonius: deſideratis clariſſimos Ciues, eos quoq; vobis eripuit Antonius: Auctoritas huius ordinis afflicta eſt, afflixit Antonius: Omnia denique, quæ poſtea vidimus mala (quid autem mali nõ vidimus?) ſi rectè ratiocinabimur, vni accepta referemus Ant. Et hoc loco Mezentij immanem crudelitatem

Tres exercitus Prop. Rom. in bello ciuili Cæſaris, & Põpeii ſunt interfecti. Philip. 2.

tem

tem auget Euander apud Vergilium.
Quid memorē infandas cædes? qd facta tyrāni. Aeneid. 8.
Effera? Dij capiti ipsius, generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Cōponens manibusq; manus, atq; oribus ora:
Tormenti genus, & sanie taboq; fluentes.
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

De amplificatione a similitudine, atq; exemplo. Cap. XXXIX.

Cicero in Verem, Non enim Charybdim tam infestam, neq; Scyllā nautis, quàm istum in eodē freto fuisse arbitror. Vergilius etiam ex hoc loco pulchritudinem Aeneæ pulcherrimis carminibus amplificauit. In Ver. 7.

Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit, Aeneid. 1
Os humerosq; deo similis: nāq; ipsa decorā
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureū, et lætos oculis afflarat honores:
Quale man⁹ addūt ebori dec⁹, aut vbi flauo
Argētum, Pariusue lapis circundatur auro

Idem mirificè expreßit vim, qua Aeneas in Turnum hastam coniecit. Aeneid. 12.

Cunctanti telum Aeneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet: murali cōcita nunquam
Tormēto sic saxa fremunt, nec fulmine tali Pro Mil.
Dissultāt crepitus: volat atri turbinis īstar
Exitium dirum hasta ferens.

Latissime patent adiūcta.

Arg. ad adiūctis.

Cic. pro Mil.

ſime itaq; patent adiuncta, nā & quæ in hominis ſunt ſiue animo, ſiue corpore: vt virtus, vt vitia, vt oris, vel pulchritudo, vel deformitas, aliaq; innumera cōprehēdunt. Ab his ſumit argumentum Cic. pro Milone, cum ait Videamus nunc id, quod caput eſt, locus ad inſidias ille ipſe vbi congreſſi ſunt, vtri tandem fuerit aptior, & multa deinceps: Et paulo poſt, Videte nunc illum egredientē, primum egredientem e villa ſubito, cur veſperi? quid neceſſe eſt tarde? qui conuenit, præſertim id temporis? Et pro Cornelio, Hunc quiſquam incredibili quadam, atq; inaudita grauitate, virtute, conſtantia præditum, fœdera ſciētem neglexiſſe, violaſſe, rupiſſe dicere audebit? Loquitur autem de Pompeo.

Laus Pōpeij, Pro Cor. Bal.

De antecedentibus & conſequentibus. Cap. XXIIII.

Ariſt. 2. to. c. 2. In top. Cic Quomodo antecedētia ab adiunctis diſtinguantur.

ANtecedentia ſunt ea, quæ ſic antecedunt conſequentia, vt cum ipſis neceſſariò cohæreant, qua ratione ab adiunctis diſtinguuntur. Coniuncta enim nunquam neceſſariò cohærent cum his, quibus adiuncta ſunt. Argumenti ab antecedentibus talis eſt formula, Ortus eſt ſol, igitur dies eſt. Conſequentia vero ſunt, quę rem neceſſariò cōſequuntur: ab eis ducitur argumētum cū ratio rei dubię faciens fidem, ſumitur a conſequentibus, hoc modo, Dies eſt, igitur ortus

Ari. 1 top. 2. Dic. in top. Cōſequentia quid ſint.

tus est sol. Ex hoc loco est illud Cic. in Antonium, luculentā tamen ipse plagā accepit, vt declarat cicatrix: probat enim, quoniā cicatrix magna esset, vulnus quoq; fuisse magnū. Philip. 7.

De repugnantibus. Cap. XXV.

REpugnantia neque certa lege, neq; numero inter se dißident: qua ratione a cōtrarijs, atq; dißimilibus discernuntur. Exempli gratia, Amare, & odio habere contraria sunt: amare vero, & nocere, & lædere, & conuitijs insectari, repugnantia sunt. Argumenti a repugnantibus talis est formula, Amat illum, igitur non insectatur illum conuitijs. Hortensius non erat aduersarius Ciceronis, aut obtrectator, semper enim est, alter, ab altero adiutus, & communicando, & monendo, & fauendo.

Repugnātia differūt a cōtrarijs, & dissimilibus.

Argu. a repugnantibus. Decla. orat.

De causis. Cap. XXVI.

CAausa est, quæ sua vi efficit id cuius est causa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Eius quattuor sunt genera, finis, efficiens, forma, materia. Finis est cuius gratia fit aliquid, vt domus finis est vsus, belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumētum hoc modo Cic. cōtra Epicureos, Hi nō viderunt, vt ad cursum equū, ad arādum bouē

Quid causa sit. Cic. de fato

Genera causarū sūt iiij.

Finis qd sit Arist. 2. ph. 3. De finibus 2

Homo ad intelligendum & agendum est natus.

ad indagandum canem: sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendam, & agendum esse natum, quasi mortalem Deum: contraq; vt tardam aliquam, & languidem pecudem ad pastũ, & procreandi voluptatem, hoc diuinum animal ortum esse voluerunt; quo nihil mihi videtur absurdius. Huius .n. loci hęc vis est; Homo natus est ad intelligendũ m, & agendum; non igitur ad pastum, & voluptatem est ortus. Efficiens causa est a qua aliquid est; vt, Sol diem efficit, toto cælo luce diffusa. Ab ea est illud Cic. contra senectutis vituperatores, Caret epulis, aiunt, extructisq; mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolẽtia, cruditate, & insomnijs. Cuius loci vis in eo est, quòd vbi causa deest, effecta, quæ ex illa oriũtur, nullo esse modo poßint. Et Nisus vt Eurialũ seruet, se auctorẽ cędis profitetur

Efficiens causa quid sit

Argument. a causa efficiẽti.

In lib. de Senectute.

Aeneid. li. 9.

Me me adsum, q feci, in me cõuertite ferrũ
O Rutuli, mea fraus oĩs, nihil iste, nec ausus
Nec potuit.

Forma quid sit.

Arist. 2. Phy. cap. 3.

Forma vel artificiosa ẽ, vel naturalis.

Argu. a forma.

Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id quod est, & a rebus alijs distinguitur: vt, Animus est hominis forma, hic .n. causa est, vt homo sit, eumq; a rebus alijs distinguit. Sic domus, sic nauis, sic ignis, sic terræ, cæterarumq; rerũ sua forma est vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumẽtum hoc modo. Animi hominũ immortales sunt, homines igitur ad æternitatẽ, ĩmortalitatẽq; beatę vitę aspirare

rare debent, Materia est, ex qua, & in qua res sunt: vt statuæ æs, argentum pateræ, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentũ, Corpus hominis mortalis est, ab eius igitur societate, & contagione immortalis animus se uocandus est. Ex hoc loco, Regia Solis apud Ouidium, Arma Aeneę apud Vergiliũ, multa signa sublata a Verre a Cic. describuntur. Ex his causarum generibus, tanquã ex fonte, non modo in causis, sed in omni scribendi genere magna argumentorum suppetit copia. Licebit igitur diligenter eo cognito non modo Oratoribus, & Philosophis, quorũ est proprius; sed Historicis etiã, & Poetis multa, & varia, & copiosa, ex eo facile depromere.

Materia qd sit.

Cic. de natura deo. lib. 1

Arg. a materia.

Lib. 2. Met

Lib. 8.

Locus a causis in omni scribendi genere suppeditat magnã copiam.

Act. 7. in Ver.

De effectis. Cap. XXVII.

Effecta sunt ea, quæ sunt orta de causis. Eorum vt causarnm quattuor sunt genera, est enim suus effectus, & finis, & efficientis causæ, itemq; formæ, ac materiæ. Quæ autem sint singularum causarum effecta; cognitis causis intelligitur: vt enim, quod effectum est, quæ fuerit causa demonstrat: sic causa effectum indicat. Nam si finis belli pax est, bellum eius pacis, quę bello quæritur, effectus est. Eodemq; modo dies Solis effectus est, & homo corporis, ac animi, quorum illud materia eius est hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum,

Effecta quid sint, & eorũ genera

Arist. 2. post cap. 17.

Cic. in Top.

Effecta cognitis causis & causæ cognitis effectis facile intelliguntur.

Arg. ab effectu.

Virius facit laudem, sequenda igitur: at volu ptas infamiam, fugienda igitur.

De comparatione. Cap. XXVIII.

Locus a comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: a comparatione nimirum maiorum, vel minorum, vel parium. A comparatione maiorum ducitur argumentum hoc modo, Si quod magis videtur cõuenire, nõ conuenit, ne id quidem, quod minus: vt num me fefellit Catilina non modo res tãta, tam atrox, tã incredibilis, verum, ic, quod multo magis est admirandum dies? & etenim si summi viri, & clarissimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurimum sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certe verendum mihi nõ erat, ne quid, hoc par ricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret. A minoribus ad maiora ducitur argumentum hoc pacto, Si quod minus videtur conuenire, tamen conuenit, ergo & id, quod videtur magis. Ouidius.

Arg. a maioribus ad minora. Arist. 2. Top. c. 4. & 2. Rhe. 1. in. Catil.

Arg. a minoribus ad maiora.

Vt corpus redimas ferrum patieris, et ignes
Arida nec sitiens ora lauabis aqua.
Vt valeas animo, quidquã tolerare negabis?
At pretium pars hęc corpore maius habet.

Et Horatius.

In epist. lib. 1 ad Lolliũ:

Vt iugulent hoĩes, surgunt de nocte latrones

Vt

Vt te ipsum serues, non expergisceris? Lib.5.Accus. In Top.
Et Cicero, Capitolium, sicut apud maiores nostros factum est, publice gratis coactis fabris, operisque imperatis exædificari, atque effici potuit. maiore igitur ratione nauis, cymba, & in Catilinam. 1. serui me hercule mei Sime. &c. parium autem cõparatio nec elationem habet, nec submissionem, est.n.æqualis. Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa comparãtur, quæ ita ferè concluduntur, Eripuit contra Rempublicam pecunias: ergo & largitus est. & si tibi non licuit imperare nauem Mamertinis fœderatis, nõ licuit imperare Tauro Minitanis item fœderatis. aut filijs iure est imperata nauis, etiam illis potuit imperari.

Arg.a patribus.

Cõsilio iuuabant iurifcõsulti, auxilio Oratores. 2.de Orat. Lib 5.Accus.

De argumentis remotis. Cap. XXIX.

ARgumenta siue remota, siue assumpta non eo dicũtur sine arte. quod ita sint, sed quòd ea non parit oratoris ars, sed foris ad se delata, tamen arte tractat. Ea Cicero in Topicis testimonij nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit omne id, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendum erit facilius, si cum Quintiliano in præiudicia, rumorem, & famam; tormenta: tabulas, iusiurandum, & testes ea diuiduamus. Quæ vt ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ

Arg.remota arte tractãt.

In Part. Testimonij nomine cõprehẽduntur argumẽta remota. In Top. Lib.5. a c.1. usq; ad 7.

Argumenta remota sunt præiudicia, rumor, fama, tormenta, tabulę, iusiurādū, & testes.

viribus, & alleuanda sunt pleruną; & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem deferebantur meditatum in perpetuum ad vsum similium rerum, veteres oratores habebant. Nunc translatis ab Oratoribus ad Iuriscōsultos iudicijs, vt veterū oratorū scripta intelligamus cognoscenda sunt.

De præiudiciis, & testibus. Cap. XXX.

Quint. l. 5. 2

Præiudiciorum tria sūt genera.

Cic. pro Mi.

Oratores olim magno labore dicebant pro testibus, & contra testes.

CAeteris quatuor omissis, quæ facile intelliguntur, de præiudicijs, & testibus dicamus. Præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur. Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt indicatæ, quæ exempla rectius dicūtur. Iudicijs ad ipsam causam pertinentibus, vnde et nomē dictū est, qualia in Milonē à Senatu facta dicuntur. Aut cū de eadē causa est pronuntiatum. Veteres oratores & pro testibus, & contra testes magno labore dicebāt, vt e pluribus Ciceronis orationibus, maximeq; oratione pro Flacco apparet. Nūc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, et ut de rumore, fama, tormentis, & iureiurando pluribus agendum non sit.

De vsu, & vtilitate locorum. Cap. XXXI.

Loci multa meditatione parati ēē debēt. De. or. 2.

HOs locos multa commentatione, atque meditatione paratos, atque expeditos,

qui

qui volet in dicendo excelleus esse, habere debet. Atq; vt quæque res ad dicendum erit suscepta, tum deniq; scrutari locos, ex quibus argumenta eruantur. Qui quidem ei, qui mediocriter ea modo considerauit studio adhibito, & vsu, pertractata esse possunt. Est enim vtilißimum nosse regiones, intra quas venere, & peruestiges, quod quæras. Vbi .n. locum omnem cogitatione sepseris, si modo vsum rerum percallueris, nihil te effugiet, atq; omne, quod erit in re, occurret, atq; incidet. Vt .n. si aurum cui, quod esset multifariã defossum, cõmonstrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa, & notas ostenderet locorum, quibus cognitis ille ipse sibi foderet, & id, quod vellet, paruo labore, nullo errore inueniret: sic has argumentorum notas indicare satis est, quæ illa quærenti demonstrant, vbi sint. Reliqua cura, & cogitatione eruuntur. Loci sunt argumẽtorum notæ.

Qui modus in argumentis adhibendus. Cap. XXXII.

NEc vero imprudenter quisquam vtetur hac copia, sed omnia expẽdet, & seliget. Nõ .n. semper, nec in omnibus causis ex ijsdem argumentorum momẽta sunt. Iudicium ergo adhibebit, nec inueniet solum, quid dicat, sed etiam expendet. Nihil .n. feracius ingenijs, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt; In or. in par Argumẽ. sũt seligenda. Nihil feracius ingeniis quæ sunt disciplinis exculta

Ex locis interdũ leuia, quædam aut causis aliena aut nõ vtilia gignuntur.

sed vt segetes fœcundę, & vberes; nõ solũ fruges, verum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus: sic interdũ ex illis locis aut leuia quædam, aut causis aliena, aut non vtilia giguntur, Quorum ab Oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Illud autem intelligendum est ex his locis, & ad faciendã fidem, & ad afferendum motum auditorum animis materiam peti. Sed quia difficile est, etiam si locorum naturam cognoueris, ex illis ea, quæ ad mouendos animos valent, eruere: de affectibus mouẽdis separatim dicamus, illud iterum mouentes, nihil planè esse siue ad docendum, siue ad mouendum accommodatũ, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

Ex locis, & ad probãdũ, & ad mouendũ materia petitur.

De Affectibus. Cap. XXXIII.

In Orat. Maxima vis Oratoris est In affectibus mouendis. In Part.

MAxima vis ęxistit Oratoris in hominũ mentibus permouendis, quod amplificatione fit. Est enim amplificatio grauior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliat in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in amplificatione ponenda sint, tunc dicemus, cum ad elocutionis pręcepta veniemus: Rerum amplificatio sumitur ex eisdem locis omnibus, quibus illa, quæ dicta sunt ad fidẽ: maximeq; difinitiones valent cõglobatæ, & consequentium frequentatio, & contrariorum, & dissimi-

Qui loci maxime ad mouendum vacant.

ſimilium, & inter ſe pugnantium rerum conflictio, & cauſæ, & ea, quæ ſunt orta de cauſis, maximeq; ſimilitudinis, & exempla.

De amplificatione definitionibus conglobatis. Cap. XXXIIII.

A *Definitionibus conglobatis eſt illa Ciceronis amplificatio. Hiſtoria vero, teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis, qua voce alia, niſi Oratoris immortalitati commẽdatur. Eſt & illud ex eodem loco in primis illuſtre exemplum eiuſdem pro Seſtio. Ignari quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid deniq; virtus valeret: quæ in tempeſtate ſæua quieta eſt, & ludet in tenebris, & pulſa loco manet tamen, atque hæret in patria, ſplendetq; per ſe ſemper, nec alienis vnquam ſordibus obſoleſcit. Vbi ſunt quinque quaſi difinitiones, tum hiſtoriæ, tum virtutis conglobatæ: raro enim adhibetur ab Oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaretur, & pr[illegible]rietate.*

Hiſtoriç laus per amplificationem a definitionibus conglobatis.

In Orat. 2. Definitio q̃ genere, & proprietate declaretur, raro ad amplificandũ adhibetur

De amplificatione a conſequentium frequentatione. Cap. XXXV.

A *Conſequentium frequentatione eſt illa in Verrem amplificatio, Conſtitue nihil opis eſſe in hac voce, Ciuis Romanus ſum, iam*

omnes

oēs prouincias, iā omnia regna, iā omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrar. qui semper nostris hominibus maxime patuit, Ciuibus Romanis ista defensione praecluseris.

De amplificatione à cōtrariarum rerum conflictione. Cap. XXXVI.

Philip. 2. A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium: *Tam autem eras excors, vt tota in oratione tecum ipse pugnares, vt non modo non cohaerentia inter se diceres, sed maximè disiuncta, atque contraria: vt non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebare, poena affectū quaerebare: Ita quod proprium meum est, laudasti: quod totius senatus est, reprehendisti: Nā cum cōprehensio sontiū mea, animaduersio senatus fuerit: homo disertus nō intelligit eum, quem contradicit, laudari a se; eos, apud quos dicit, vituperari. Et in eisdem orationibus. O spectaculū illud non modo hominibus sed vndis ipsis, et littoribus luctuosum, cedere patria seruatorē eius: manere in patria proditores? Et in Catilinam. Hoc vero quis ferre possit inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudētissimis, ebriosos sobrijs, dormientes vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud eiusdem in Pisonem, et Gabiniū. Qui latro*

Philip. 10. Brutū vocat seruatorem, Antoniū vero proditorem. Oratio 2.

1. Pilo.

trones igitur, si quidem vos Consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas Consulis, non capiunt angustię pectoris tui: nõ recipit leuitas ista, non egestas animi, nõ infirmitas ingenij sustinet: non insolentia rerũ secũdarũ tantam personam, tam grauem, tã seuerã.

De amplificatione a dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictione. Cap. XXXVII.

A *Dissimilium rerum conflictione sumpta est eleganter amplificatio illa Ciceronis* Philip. 2. *O tecta ipsa misera, quam dispari domino: quamquam quomodo iste dominus? sed tamen quam a dispari tenebatur. studiorum .n. suorum M. Varro voluit esse illud, nõ libidinum, diuersorium: quæ in illa villa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ litteris mandabãtur? iura Populi Romani, monumenta maiorum, omnis sapientię ratio, omnisq; doctrina. at vero te inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pauimenta vino, madebant parietes ingenui pueri cum meritorijs, scorta inter matres famiglias versabantur. at illa ex contentione pugnantium rerum, Qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans, qui eundem* Pro Ros. cõ

&

& læderes, & laudares, & virum optimũ, & hominem improbissimũ esse diceres: eundẽ tu & honoris causa appellabas, & virũ primariũ esse dicebas, & sociũ fraudasse arguebas.

De amplificatione a causis conglobatis & his, quæ sunt ora de causis Cap. XXXVIII.

Pro Sest.

CAusa etiam, et ea, quæ sunt de causis orta, multum valent ad amplificandũ, si cõglobentur. Cicero multas, & varias causas, propter quas multi essent ab eo alieniores, duxit hoc modo, Cum alij me suspicione periculi sui non defenderent, alij vetere odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obstare sibi me arbitrarẽtur, alij vlcisci dolorem suum aliquem vellent, alij rem ipsam publicam, atq; bonorum statum, ociũ mq; odissent: & ob hasce causas tot tamq; varias, me vnum deposcerent. Orta vero de causis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium, doletis tres exercitus P.R. interfectos, interfecit Antonius: desideratis clarissimos Ciues, eos quoq; vobis eripuit Antonius: Auctoritas huius ordinis afflicta est, afflixit Antonius: Omnia denique, quæ postea vidimus mala (quid autem mali nõ vidimus?) si rectè ratiocinabimur, vni accepta referemus Ant. Et hoc loco Mezentij immanem crudelitatem

Tres exercitus Prop. Rom. in bello ciuili Cæsaris, & Põpeii sunt interfecti. Philip. 2.

tem auget Euander apud Vergilium.

Quid memorē infandas cædes? qd facta tyrāni. Aeneid. 8.
Effera? Dij capiti ipsius, generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Cōponens manibusq; manus, atq; oribus ora:
Tormenti genus, & sanie taboq; fluentes.
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

De amplificatione a similitudine, atq; exemplo. Cap. XXXIX.

Cicero in Verem, Non enim Charybdim tam infestam, neq; Scyllā nautis, quàm istum in eodē freto fuisse arbitror. Vergilius etiam ex hoc loco pulchritudinem Aeneæ pulcherrimis carminibus amplificauit. In Ver. 7.

Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit, Aeneid. 1
Os humerosq; deo similis: nāq; ipsa decorā
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureū, et lætos oculis afflarat honores:
Quale man⁹ addūt ebori dec⁹, aut vbi flauo
Argētum, Pariusue lapis circundatur auro Aeneid. 12.

Idem mirificè expreßit vim, qua Aeneas in Turnum hastam coniecit.

Cunctanti telum Aeneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet: murali cōcita nunquam Pro Mil.
Tormēto sic saxa fremunt, nec fulmine tali
Dissultāt crepitus: volat atri turbinis īstar
Exitium dirum hasta ferens.

Ab exemplis vero est illa Ciceronis amplificatio pro Milone, Quamobrem vteretur eadem confessione Titus Annius, qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi. Et in Catilinam, An vero vir amplissimus P. Scipio Pontifex Maximus Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipub. priuatus interfecit: Catilinam vero orbem terræ cæde, atq; incendijs vastare cupientem nos Consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quod Q. Seruilius Hala Sp. Melium nouis rebus studentem manu sua occidit.

Orat.

Quæ sunt ad amplificandum adhibenda. Cap. XL.

Ad amplificãdũ adhibẽda sunt, quæ magna habẽtur

In Part.

Duplex est genus rerũ magnarum

Rerũ vsu magnarũ genera sũt ad amplificandum tria.

SI causa patitur, ea, sunt ad amplificandum adhibenda, quæ magna habentur: quorum est duplex genus. Alia enim magna natura videntur, alia vsu: Natura vt cœlestia, vt diuina, vt ea quorum obscuræ causæ, vt in terris, mundoque admirabilia, quæ sunt: ex quibus similibusq; si attendas, ad augendum multa suppetunt. Vsu habentur magna, quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementius: quorum sunt genera ad amplificandum tria: Nam aut charitate mouentur homines, vt Dei, vt patriæ, vt parentum: aut amore, vt fratrum, vt coniugum, vt libero-

rum, vt familiarium: aut honestate, vt virtutum, maximeq; earum, quæ ad communionem hominum, & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes summuntur ad ea retinenda, & in eos, a quibus ea violenta sunt, odia incitantur, & miseratio nascitur, proprius locus augendi in his rebus aut amißis, aut amittendi periculo. Quamuis enim neq; ad probandum, neque ad amplificandum adhiberi quidquam potest, quod ex locis petitum non sit, tamen ea ipsa, quæ petuntur e locis ad amplificandum magna esse debent. Sic fecit Cic. in Catilinam, cum ait, Quapropter de summa salute vestra, et Populi Romani P.C. de vestris coniugibus, ac liberis; de aris, ac focis; de fanis, ac templis; de totius vrbis tectis, ac sedibus; de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deq; vniuersa Rep. decernite diligenter, vt instituistis ac fortiter. Pleraque omnia sumpta sunt e loco ab adiunctis, sed sunt vsu magna. Vergilius etiam cum Iulij Cæsaris deplorat mortem à rebus natura magnis, quas ad locos supradictos referre tamen poßis, amplificationem duxit.

Maxime mouētur homines honesta te virtutum, quæ ad communionē hominū valēt.

Quæ petunē e locis ad amplificandum magna esse debent.

In Cat. Orat

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romā
Cū caput obscura nitidū ferrugine texit:
Impiaq; eternā timuerunt secula noctem.

Georg. 1.

Quam vsque ad liberi finem elegātisſime prosequitur.

Quid in amplificatione seruandum. Cap. XLI.

Minuta est omnis diligẽcia.
In Part.
Quo genere amplificationis utendum in exornatione In cohortationibus bonorũ & malorum enumeratio per amplificationẽ tractanda est.

Nihil in amplificatione nimis enucleandum est. Minuta est.n. omnis diligentia, hic autem locus grandia requirit. Illud est iudicij, quo quaque in causa genere vtamur augendi. in illis enim causis, quæ ad delectationem exornãtur, ij loci tractandi sunt, qui mouere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum, ac malorum, enumerationes, et exempla valent plurimum. In iudicijs accusatori ferè, quæ ad iracundiam, reo plerumque, quæ ad miserationem pertinent. Non nunquam tamen accusator misericordiam mouere potest, & defensor iracundiam.

Cur quædam inuentionis præceptã ad causarum genera dentur accommodata: & de dignitate exornationis Cap. XLII.

Part.
Lau[illegible] [illegible]eris dem[illegible] [illegible]rationi.

ETsi ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inuentio, tamen veteres Oratores de generibus causarum (vt discentium minuerent laborem) seorsum præcepta tradiderunt. De præceptis autem exornationis in primis dicendum est. Nam latum genus est saneq; varium,

vt quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos suscipiatur: & ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium anima laudem, vel vituperationem adhibeatur, vt Cicero laudes Pōpeij in Oratione pro lege Manilia, Siciliæ in libris accusationis in Verrem, studiorum vero humanitatis in oratione pro Archia poeta exornauit. Accedit etiam ad eius commendationem, quòd nullum est genus orationis, quod aut vberius ad dicendum, aut vtilius ciuitatibus esse posit: aut in quo magis Orator in cognitione virtutum, vitiorumq; versetur. Cōficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magis quàm ad fidem faciendam, aut confirmandam accommodate. Proprium enim laudis est res amplificare & ornare. Quam ob causam Aristoteles, & postea Cicero, & Quintilianus idoneam maximè inter omnia genera causarum existimauerunt ad scribendum exornationem.

Quint. 3. c. 7. Lib. 4.

Part.

Animi mot⁹ leuiter in exornatione tractantur.

Arist. 1. Rh. 6

Quint. 2 c. 7.

Exortatio maxime idonea ad scribendum.

Ex tempore præterito quomodo laus ducatur. Cap. XLIII.

Laus hominum, cuius cognita præcepta facile ad res alias transferentur, diuiditur in tēpora, quodq; ante eos fuit, quodq; ipsi viderunt. In his autem, qui vita functi sunt, etiam quod est insecutum. Ante hominem pa-

Laus hominum in tria tempora diuiditur.

Quint. 3. c. 7.

tria, ac parẽtes, maioresq; erũt: quorũ duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati: pulchrum erit, aut humilius genus nobilitasse factis. In illa quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit tempore trahentur, quæ respõsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, vt in Diuo Ioanne Baptista, multisque alijs viris sanctissimis.

Dupliciter tractatur la' eorũ, quę ante hominem sunt.

De tempore quo vixit is, qui laudatur. Cap. XLIIII.

Ipsius laus hominis ex animo, & corpore, & extra positis peti debet Externa sunt, vt educatio, opes, diuitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cęteraque huiusmodi. In corpore vero sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quòd bene illis sit vsus: si non habuerit, quòd sapienter caruerit: si amiserit, quod moderate tulerit. Et quamuis & corporis, & fortuita, quę dicuntur bona, in se veram laudem non habeant, quæ deberi virtuti vni putatur, tamen quòd ipsa virtus in earum rerum vsu, ac moderatione maxime cernitur, tractanda, etiam in laudationibus hęc sunt. In quibus est summa laus non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse alijs propter abundantiam fortunæ: vt opes, & copiæ, non superbię videantur, ac libi-

La' hominis ex animo, & corpore, & reb' externis petenda est.

Quint. l. 3. c7 Cic. de Orat.

Virtus in externarũ rerũ vsu, ac moderatione maxime cernitur.

libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatem, ac materiam dedisse. Inter corporis vero bona, forma, quæ virtutem significat, facile laudatur, quod elegantissime Latinus Poeta his verbis significauit.

In Part. Inter bona corporis forma excellit.

Tutatur fauor Euryalum, lachrymęq; decorę
Gratior & pulchro veniēs in corpore virt⁹.

Aeneid 5.

Sed horum omnium leuior, at animi semp̄ vera est laus: quæ quoniam a virtute proficisci tur, de illa nunc dicendum est.

Cæterarū rerum leuior animi semp̄ vera est laus. Quin. l. 3 c.

De animi, & virtute, quæ scientia cernitur. Cap. XLV.

Virtutis duplex est vis: Aut enim scientia cernitur virtus, aut actione. Nam, quę prudentia, quæq; grauissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet vna, quę vero moderandis cupiditatibus, regendisque animi motibus laudatur, eius est munus in agendo, Prudentia est rerum expetendarum, fugiendarumq; scientia. Sapientia autem virtutum omnium princeps est diuinarum, humanarumque rerum scientia. Sunt autem aliæ quasi ministræ comitesque sapientiæ: quarū altera, quæ Dialectica dicitur, quæ sint in disputando vera, atq; falsa, quibusq; positis quid sequatur, distinguit, & iudicat: altera est Oratoria. Nihil.n.est aliud eloquentia, nisi copiosè loquens sapienntia,

Virtus aut scientia cernitur, aut actione. In Part.

Prudentia quid sit. Offic. 2.

In Part. Dialectica, & oratoria quasi ministræ; sūt & comites sapientiæ. Eloquētia ē copiose loquēs sapiētię

quæ ex eodem hausta genere, quo illa, quæ in disputando, vberior est, atque latior, & ad motus animorum, vulgiq; sensus accommodatior, Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

De virtute, quæ in actione consistit. Cap. XLVI.

Tres sũt partes virtutis in actione positæ.
Iustitia quid sit.
Offic. 1.
Iustitiæ partes.
In Part.

Virtus, quæ in actione posita est, tres habet partes; Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Iustitia est virtus, qui in hominum societate tuẽda, tribuẽdoq; suũ cuiq; & rerum contractarum fide versatur. Illa erga Deum religio, erga parentes pietas, vulgo autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animaduertendi lenitas, amicitia in beneuolentia nominatur. Fortitudo est cõsiderata periculorum susceptio, & laborum perpessio, cuius est liberalitas in vsu pecuniæ. Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma, & moderata dominatio. custos vero virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemq; maximè consequens, verecundia est.

Fortitudo quid sit.
De Inuent. 2.
Temperãtia quid sit.
In Part.
Verecũdia ẽ custos uirtutũ omnium.

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda. Cap. XLVII.

Singularum uirtutũ sunt certa quædã officia.
De orat. 2.

Et quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia, ac munera, & sua

cuiq; virtuti laus propria debetur. erit explicandum in laude iustitiæ, quid cum fide, quid cũ æquabilitate, quid cum huiusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Huc spectat illa Seruij Sulpicij laus apud Ciceronem, Nec vero silebitur admirabilis quædam, et incredibilis, & penè diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicanda, scientia. Omnes, qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiã iuris habuerint, si vnum in locum cõferantur, cum Serg. Sulpicio nõ sunt cõparandi. Neque. n. ille magis iurisconsultus, quàm iustitiæ fuit. Itaq; quæ proficiscebatur a legibus, & a iure ciuili, semper ad facilitatẽ, æquitatemq; referebát: neque constituere litium actiones malebat, quàm controuersias tollere. Itemq; in cæteris res gestæ ad cuiusq; virtutis genus & vim, & nomen accommodabantur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur a viris fortibus, sine emolumento, ac præmio: quæ vero etiam cum labore, & periculo ipsorum, hæc habent vberrimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatissime possunt, & audiri facillime. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa alijs, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certe gratuita. Hinc Seruium Sulpitium mirifice Cicero laudat: quod difficillimo Reipub. tempore, graui, periculosoque morbo affectus, auctoritatem

Philip. 9.

Res gestæ ad cuiusq; virtutis nomen, & vim sunt reuocandæ. 2. de Orat.

Quæ uirtus præstantis uiri sit.

Philip 9
2. de Orat.

Senatus, salutemque Pop. Rom. vitæ suæ præposuerit, contraq; vim grauitatemq; morbi contenderit, vt ad castra Antonij, quo Senatus eum miserat, perueniret. Magna ẽ laus tulisse casus sapięter aduersus. *Magna etiã illa laus, & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos: non fractum esse fortunã; retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cic. Milonis in graui, ac difficili tempore vultum semper eundem, & vocem, & orationem stabilem, ac non mutatam commendat, & eius infractum, & excelsum animum extollit.* Quę res in laudatione ponendę. *Sumendæ autem res erunt aut magnitudine pręstabiles, aut nouitate primæ, aut genere ipso singulares. Eiusmodi rerum plenæ sunt orationes Cic. pro lege Manilia, & pro M. Marcello, in quorum altera Cn. Pompeium, in altera* Iulium *Cæsarem laudat: neque enim paruæ, neq; vsitatæ, neq; vulgares admiratione, aut omnino laude dignę videri solent. Est etiam cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. Sic apud Vergilium Augustus Cæsar cum his comparatur, quorum erant illustres victoriæ.*

Aeneid. 6.

Nec vero Alcides tantum telluris obiuit,
Fixerit æripidẽ ceruã licet, aut Erymanthi
Placaret nemora, et Lernã tremefecerit arcu,
Liber agens celso Nisæ de vertice tigres.

Philip. 3

Et Cic. in Philip. M. Ant. cũ Tarquinio superbo cõparat: & D. Bruti, qui regnare nõ patiebatur Ant. beneficia in Remp. maiora esse docet,

cet, quàm L. Bruti, a quo Tarquinius expulsus est.

De tempore, quod finem hominis insequitur. Cap. XLVIII.

NEc mors eorũ, quorum vita laudabitur, silentio præteriti debebit: si modo quid erit animaduertendũ aut in ipso genere mortis aut, in ijs rebus, quæ mortem erunt consecutæ. In tempore autem, quod finem hominis insequitur, insunt habiti post mortem honores, decreta virtutis prẹmia, res gestæ iudicijs hominum cõprobatæ. Afferunt etiam laudẽ liberi parentibus, vrbes cõditoribus, legis latoribus, artes inuentoribus, nec non instituta quoq; auctoribus. Hinc est illud Ciceronis de Seruio Sulpitio. Quãquã nullum monimentũ clarius Ser. Sulpicius relinquere potuerit, quã effigiẽ morum suorum, virtutis, cõstãtiẹ pietatis, ingenij filiũ, cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Et in alia oratione: Romulum, qui hanc vrbem, condidit, ad Deos immortales beneuolentia, famaq; sustolimus. Omnis ordo supradictus, in vituperatione constabit tantum in diuersum id, quod in orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinium, in M. Antonium, maximeque ex secunda Philippica animaduertere licet.

Part.

3. de Orat. Quẹ sũt laudanda in tẽpore quod finem hominis insequitur. Quint. 3. c. 7. Liberi parẽtibus, vrbes cõditorib⁹, inuenta inuentoribus laudem afferunt. Philip. 9. In Catil.

De laude vrbium. Cap. XLIX.

Vrbes similiter atq; homines laudātur.
Quint.3.c.7.

LAudātur vrbes similiter, atque homines. Nam pro parente est conditor, & multū auctoritatis affert vetustas, & virtutes, ac vitia circa res gestas, eademq; in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Ciues illis, vt hominibus liberi decori. Ad hūc locū pertinet illud Ver. de vrbe Roma

Aeneid. 6.

En huius, nate, auspicijs illa inclyta Roma.
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septemq; vna sibi muro circundabit arces
Felix prole virum.

Idem etiam poeta Italiæ laudes elegantissime celebrauit ex his locis, in secundo libro Georgicorum.

De deliberatione. Cap. L.

Exornatiōis pcepta multū conferunt ad deliberationem.
Quin.3. c.7.
De Orat.
Quin.3.c 8.
Tria sūt spectāda in suadendo, uel dissuadendo

QVæ tradita sunt exornationis præcepta, multum ad sententiam dicendam valent: quia plerunq; eadem illic laudari, hic suaderi solent. In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur in consilio dando, sententiaq; dicenda. Sunt autem & in suadendo, & in dissuadendo tria primum spectanda. quid sit de quo deliberetur: qui sint, qui deliberent: qui sit, qui suadeat.

De re, de qua deliberâtur. Cap. LI.

Rem, de qua deliberatur, aut certum est posse fieri, aut incertum. Si incertum hæc erit quæstio sola, aut potentissima. Sæpe .n. accidit vt prius dicamus, ne si possit quidem fieri, esse faciendum: deinde fieri non posse. Cum autem de hoc quæritur, coniectura est, vt, An Rex Alexander terras vltra Oceanũ sit inuenturus. Sic ait Cic. pacem cum M. Antonio esse nolo, quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria diligentissime in oratione explicat. Quædam & fieri posse, et futura esse credibile est, sed aut alio tẽpore, aut alio modo. Partes suadendi in vniuersum sunt tres, prima est vt doceamus effici posse id, quod suademus: secunda deinde honestum esse: postremo vero esse vtile. In primis itaq; videndum est an effici possit id quod suademus, nam si quid effici nõ possit, deliberatio tollitur, quamuis & honestum, & vtile sit. Videndũ etiã est quam facile possit: nã quę per difficilia sunt, perinde habenda sunt ac si effici nõ possint. Et cum de necessitate attendemus, & si aliquid nõ necessariũ videbitur, videndũ tamen erit, quàm sit magnum. Quod .n. per magni interest, pro necessario sæpe habetur. Est apud Titum Liuium præclara P. Scipionis oratio, in qua & posse Annibalem in Africa

Quint. 3.c.8

Philip. 7.

Partes suadẽdi sunt tres

Siquid effici nõ potest deliberatio tollitur.

Arist. Rhe. li. 1. cap. 4.

De Orat 2. Quod ꝑ magni interest pro necessario habẽtur. Li. 8. ab urb. cond.

Africa vinci demonstrat: & ad dignitatem Populi Romani, famãq; apud reges, gentesq; externas pertinere, non ad defendendam modo Italiam, sed ad inferenda etiam Africæ arma, videri Romanis animum esse, et in primis esse vtile requiescere aliquando diu vexatam Italiam, viri populariq; inuicem Africam.

De his qui deliberant. Cap. LII.

Quint. 3. c. 8. Multũ interest quis deliberet.

Diuersi sunt deliberantium animi: & siue consulent plures, siue singuli, in vtriusq; differentia est. Quia & in pluribus multum interest, senatus sit, an populus: Romani, an Hispani, an Galli, & in singulis, Cato an Cicero, Cęsar an Pompeius deliberet. Proinde intuenda sexus, dignitas, ætas; sed mores præcipuè discrimen dabunt. Duo enim sunt hominum genera, alterum indoctum, & agreste, quod antefert semper vtilitatem honestati: alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

Præcipuè intuẽdi mores eius, qui deliberet. In Part.

De prima parte suadendi. Cap. LIII.

Magna e honestatis pulchritudo. Offic. 1. In Part.

SI honestatis pulchritudo cerni oculis posset, mirabiles sui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum ad honestatem natum malo cultu priuatisque opinionibus corruptum est, diligenti cohortatione opus est. Et honesta quidem apud honestos suadere facillimum est: si vero apud turpes recta obtine

Facile est honesta apud

re

re conabimur, ne videamur exprobare diuersam vitæ sectã, cauendum est. Et animus deliberantis non sola virtutis cõmendatione permouendus, sed laude, vulgi opinione & secutura vtilitate, aliquanto vero magis obijcien do aliquos, si diuersa fecerint, metus. Nam præter id, quod his leuissimi cuiusq; animus facillime terretur, nescio an naturaliter apud plurimos plus valeat malorum timor, quàm spes bonorum. Sola virtutis commendatione incendit militum animos Cato, apud Lucanũ, ad aggrediendum iter difficillimum, & periculosissimum.

honestos obtinere.

Leuissimi cuiusq; anim' facillime terretur.

Lib. 9.

O quibus vna sal' placuit mea castra secutis
Indomita ceruice mori, componite mentes
Ad magnũ virtutis opus, summosq; labores
Quã orationẽ pulchra illa claudit sententia.
Serpens, sitis, ardor, arenę,
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris.
Lętius est, quoties magno sibi cõstat honestũ.

Sæpe etiam controuersia inter hominum sententias in illo est, vtrum sit honestius. Affirmãt autem viri sapientissimi omne officium, quod ad coniunctionem hominum, & ad tuendam societatem valet, anteponendum esse illi officio, quod cognitione, & scientia continetur. In ipsa autem communitate sunt gradus, ex quibus, quid cuique prestet, intelligi potest, vt prima Deo Opt. Max. secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim

Quę officia quibus ante ponenda.

datim reliqua reliquis debeantur. Ex quibus atq; similibus intelligimus, quomodo hanc suasionis partem, quæ ad honestatem pertinet, tractare debeamus.

De vtilitate. Cap. LIIII.

Facile magnum iucundum ad vtilitatis quæstionem pertinent.

Quin. l. 3 c. 8

Li. 8. Deca 3.

2. de Orat.

AN sit autem facile, magnum, iucundum, sine periculo, ad questionem pertinet vtilitatis. Suasor itaque vel omnia hæc, vel eorum pleraq; inesse in eo, quod suadet, ostendet. Qui vero dissuadet, ille difficile, paruum, iniucundum, periculosum monstrabit. Hoc modo Fabius Max. apud T. Liuium ne P. Scipio in Africam traijciat contendit: cum Annibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiam obsideat. Nam nunc quidem præterquam quòd & in Italia, & in Africa duos diuersos exercitus alere ærarium nō potest, prȩterquam quòd vnde classes tueamur, vnde commeatibus præbendis sufficiamus nihil reliqui est: periculi tandem, quantū adeatur, quem fallit? Deinde grauiter & sapienter difficultates multas, & pericula commemorat, quæ futura sint, ni Consul vterq; in Italia retineatur. Eodem etiam modo propositis duobus vtilibus vtrum sit, vtilius controuersia est. Cum autem species vtilitatis cū honestate certat, qui vtilitatem defendet enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, vectigalium, præsidij, militū, vtilitatesq; cæterarum

rerum,

rerum, quarum fructum vtilitate metimur: itemq; in commoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Salustium ad nefarium facinus, quod ille maximum, atq; pulcherrimũ vocat, coniuratos hortatur, Vobis, inquit, est domi inopia, foris æs alienum, mala res, spes multo asperior: deniq; quid reliqui habemus præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa: quàm sæpe optastis libertas præterea diuitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt. Curio similiter apud Lucanũ specie vtilitatis Iuliũ Cæsarẽ ad ciuile bellũ hortatur. Saluft. de Cat.

Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris, Luc. lib. 1
Pars quota terrarum: facili si prælia pauca
Gesseris euentu: tibi Roma subegerit orbẽ.

Qui ad dignitatem impellet, maiorum exẽpla quę erunt, vel cum periculo gloriosa colliget, posteritatis immortalem memoriam augebit vtilitatem ex laude nasci defendet semperq; eam cum dignitate esse coniunctam. Hæc autem exercitatio defendendi speciem vtilitatis cõtra honestatem, in qua vna vero est vtilitas, ad scholarum exercitationes vtilis est: nam & iniquorum ratio noscenda est, vt melius ęqua tueamur. 2. de Orat.] Vtilitas semper cũ digni tate coniuncta est. Quin. L. 3. c. 8.

De eo, qui suadet. Cap. LV.

MVltum etiã refert, quę sit pſona dicentis: suadere .n. aliquid, aut dissuadere 2. de orat. Suadere ali-

gra

quid, aut dissuadere grauissimæ est personæ.

uißimæ est personæ. Nam & sapientis est cõsilium explicare suum de maximis rebus: & honesti, & diserti, vt mente prouidere, auctoritate probare, oratione persuadere poßit. Ante acta vita si illustris fuit, aut clarius genus aut ætas, aut dignitas affert expectationem, videndum est ne quæ dicuntur, ab eo, qui dicit dissentiant. Ab his contraria summißiorem quendam modum postulant. Nam quę in alijs libertas est in alijs licentia vocatur, & quibusdam sufficit auctoritas, quosdam ratio ipsa ægre tuetur.

Quint.3.c.8.

Quędam in deliberatione seruanda. Cap. LVI.

De Orat.2: Ad dicẽdum probabiliter mores ciuitatis sunt cognoscendi.

AD consilium de Rep. dandum caput est nosse Rempublicam, ad dicendum vero probabiliter nosse mores ciuitatis, qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis est sæpe mutandum.

Minori apparato apud sapientes dicendum.

In senatu minori apparatu dicẽdum est, sapiens est enim consilium, multisq; alijs dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenij, ostentationisq; suspicio.

Concio capit omnẽ vi orationis.

Concio capit omnem vim orationis, & grauitatem, varietatemq; desiderat: maximaq; pars orationis admouẽda est ad animorum motus. Hoc videre est in quibusdam Ciceronis orationibus contra M. Antonium in senatu habitis, quæ cum sint elegantes, & disertæ, nul

lum

lum tamen apparatum habent. At oratio pro lege Manilia, & Orationes de lege Agraria, multo magnificentius habent, & ornatius genus dicendi. Vis autem ad suadendum exemplorum est maxima, aut recentium, quo notiora sint, aut veterum, quo plus auctoritatis habent. Plerunq; enim videntur respondere futura præteritis, habeturq; experimentum velut quoddã rationis testimonium. Suadet Fabius Max. in senatu, ne P. Scipio Annibale in Italia relicto in Africam traijciat. Dies me deficiet, inquit, si Reges, Imperatoresq; temere in hostium terras transgressos, cũ maximis cladibus suis, exercituumq; suorũ enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniensium exemplum, qui classe in Siciliã transmissa, Rempublicã suam in perpetuum afflixerunt. Et nouum M. Attilij, qui in ea ipsa Africa annis ante quadraginta in prælio victus & captus est. Sequebatur, vt ea, quæ iudicijs accommodata sint, explicarentur; sed quia iudiciorum mutata ratio, vt ea præcepta parum sint necessaria, efficit & ex orationibus Ciceronis, & locis supradictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facile cognosci possunt: sequitur vt de secunda parte Rhetoricæ dicamus.

Exemplorũ maxima est vis ad suadẽdum.

Ari. 1. Rhet. cap. 9.

Quint. 3 c. 3. Cic. in Par.

Experimentũ est velut quoddã rationis testimonium.

Libri primi finis.

DE ARTE REHTO= RICA LIBER II.

De diſpoſitione. Cap. I.

Qint. lib.7. In præfat.

SECVNDVS hic liber diſpoſitionis pręcepta cōtinebit, quę Oratori perutilia ſunt, et maxime neceſſaria. Quid enim diligenter argumenta inueniſſe conferet, niſi pari diligentia, quæ inuenta ſunt, collocentur? Excellentis ducis virtus non magis in deligendo fortiſsimo, & ſtrenuiſsimo quoque milite ad bellum, quàm in inſtruenda ad pugnam acie cernitur: & ſi quam in corpori bus noſtris, aliorumue animalium partem permu tes, atq; trāferas, licet habeat eadem omnia, prodigium ſit tamen. Et artus etiam leuiter loco moti, perdunt, quo viguerunt, vſum: & turbati exercitus ſibi ipſi ſunt impedimento. Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur neceſſe eſt, & ſine rectore fluitet, nec cohæreat ſibi: multa repetat, multa tranſeat, velut nocte in ignotis errans: nec

initio,

initio, nec ſine propoſito, caſum potium, quàm conſilium ſequatur. Qua propter hic liber diſpoſitioni ſeruiat. Eſt autem diſpoſitio rerum inuentarum in ordinem diſtributio. Cuius in infinita queſtione orando eſt ferè idem, qui expoſitus eſt locorum. In definita autem adhibenda ſunt illa etiã, quæ ad motus animorum pertinent. Atque eo fit, vt vtamur Exordio, Narratione, Confirmatione, Peroratione. Hæ ſunt .n. quatuor orationis partes, per quas, inuenta diſtribuimus. Quarum duæ valent ad rem docendam, narratio, & confirmatio : ad impellendos animos, duæ, principium, & peroratio, de quibus ſigillatim dicendum eſt.

I. de Inuent. In Part.
In propoſito, qui ordo diſpoſitionis ſit ſeruãdos.
Cur ĩ cauſa orationis partibꝰ vtamur. In Part.
Duæ partes orationis ualent ad rem docendã, ad impellẽdos animos duę.

De Exordio. Cap. II.

EXordium eſt oratio animum auditoris idoneę comparans ad reliquam dictionem. Id fieri tribus maxime rebus inter auctores plurimos conſtat, ſi beneuolum, attentum, docilem auditorem fecerimus : quorum primus locus, id eſt, vt amice audiamus, eſt in perſonis noſtris auditorum, aduerſariorum, e quibus initia beneuolentiæ conciliandæ comparantur: aut meritis noſtris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maxime liberalitatis, officij, iuſtitiæ, fidei contrarijsq; rebus in aduerſarios cõferendis, & cum auditoribus aliqua coniunctionis,

De Inuent.
Quid ſit exordium.
Quin. l. 4. c. 1. Ari. 3. Rhet. cap. 14. In Part.
Auditor in exordio beneuolus, docilis, & attẽtus fieri debet.
Quomodo cõcilietur auditoris beneuolentia.

aut causa, aut spe significanda. Cicero pro C.
Pro C. Rabirio. Rabirio perduellionis reo, Me, cum amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meę vitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum vero, vt id studiose facerem, salus Reipub. Consulare officium, Consulatus denique ipse mihi vna vobiscum cum salute Reipu. cōmendatus coegit. Hæc autem accuratè in eo exordio, & ornatè explicat. In oratione vero
Pro Sylla. pro P. Sylla sic ait: Quanquam ex huius incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in cæteris malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meā, misericordiamque notā omnibus quondā, nūc quasi intermissam agnoscerent: improbi, ac perditi ciues, edomiti, atq; victi pręcipitante Republic. vehementem me fuisse, atque fortē, conseruata mitem, ac misericordem faterentur.
Pro G. plancio. Et pro Gn. Plancio suam cum iudicibus coniunctionem significat his verbis, Nunc autem vester Iudices conspectus, & cōfessus iste reficit, & recreat mentem meam, cum intueor, & contemplor vnumquēque vestrum: video enim hoc in numero neminem, cui mea salus cara non fuerit, cuius non extet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. Itaq; non extimesco, ne Gn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maxime saluum videre uoluernnt.

luerunt. At in oratione pro P. Quintio vim aduersariorum, & gratiam in inuidiam vocat, & C. Aquilium eosq́;, qui consilio aderant, orat, atque obsecrat, vt multis iniurijs iactatã, atque agitatam æquitatem in eo tandem loco consistere, atque confirmari patiantur. Intelligenter autem, vt audiamur, & attentè a rebus ipsis ordiendum est, sed facillime auditor discit, & quid agatur, intelligit: si cõplectare ab initio genus, naturamq́; causæ: si definias, si diuidas, si neq; prudentiam eius impedias confusione partium nec memoriã multitudine. Sic Cic. exorditur pro A. Cluentio, Animaduerti Iudices, omnẽ accusatoris orationẽ, in duas diuisam esse partes: Quã distributionem ait certũ sibi esse in defensione seruare, & vt omnes intelligant nihil eum nec subterfugere voluisse reticẽdo, nec obscurare dicendo. Vt attẽte aũt audiamur, trium rerũ aliqua consequemur. Nam aut magna quædã proponemus, aut necessaria, aut cõiuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractauit in exordio nobilißimę orationis pro Domo sua: Quod si vllo tempore magna causa in sacerdotum Pop. Rom. iudicio, ac potestate versata est, hæc profecto tãta est, vt omnis Reipub. dignitas, omnium ciuium salus, vita, libertas, aræ, foci, Dij penates bona fortunæ, domicilia, vestræ sapientię fidei potestatiq; cõmissa, creditaq́; esse videantur.

Pro P. Quin.

In Part.

Quomodo fiat auditor docile.

Pro A Cluē.

Qua ratione reddatur auditor attentius.

In Part.

Pro Do. sua

Quint. 4. c. 1.

Verum ex his, quæ præposita sunt, aliud atq; aliud pro varietate causarum desiderari palam est.

De generibus causarum. Cap. III.

Quinq; causarum sunt genera. Quin.l.4.c.1 Genus admirabile.

GEnera porro causarum, plurimi quinq; fecerunt: honestum, humile, dubium, vel anceps, admirabile, obscurum. Sunt quibus recte videatur adijci turpe, quod alij humili, alij admirabili subijciunt. Admirabile autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum, In ancipiti maxime beneuolum iudicem, in obscuro docilem, in humili attentum parare debemus: nam honestũ quidem ad conciliationem satis per se valet in admirabili, & turpi remedijs opus est: & eo quidam exordium in duas diuidunt partes principium, & insinuationẽ, vt sit in principijs recta beneuolentiæ, & attentionis postulatio, quæ quia esse in turpi causæ genere non poßit insinuatio surreptat animis, maxime vbi frons causæ nõ satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parũ probetur. Et quidem quibus aduersus hæc remedijs sit medendum: cõsilium ex causis sumetur. Illud in vniuersum præceptum sit, vt ab ijs, quę lædunt, ad ea, quæ prosunt, refugiamus. Sic causa laborabimus, persona subueniet, si persona, causa. His etiam de causis insinuatione vtendum est, si aduersarij oratio auditorũ

Insinuatio quando sit necessaria. Quin.l.4 c.1 Ad Her.l. 1. Cic.de Inuẽ.

animos occupauerit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterũ promittendo nostras perturbationes, & aduersas eludendo vitabimus: alterum & spe breuitatis, & ijs, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Vrbanitas etiã oppottuna reficit animos, & vndecunque petita auditoris voluptas leuat tædium.

Vrbanitas opportuna reficit animos.

Cuiusmodi exordia esse debeant. Cap. IIII.

EXordia semper cum accurata, & acuta, & instructa sententijs, apta verbis, tum causarũ propria esse debent. Prima est.n. quasi cognitio, & cõmẽdatio Oratoris in exordio, quæ continuò eũ, qui audit, permulcere, atque allicere debet. Maxima autem copia exordiorum ad adiutorem aut alliciendum, aut incitandum ex his locis trahitur, qui ad motus animorum cõficiendos inerunt in causa: quos tamen totos in exordio explicari non oportebit, sed tantum impelli primo auditorem leniter, ut iã inclinato reliqua incumbat oratio.

Exordia debent esse apta verbis, & instructa sententiis. 2. de Orat.

In exordio leniter est alliciẽdus, aut incitandus auditor.

De vitiis exordii. Cap. V.

HAec autẽ sunt uitia certissima exordiorum, quæ summopere vitare oportebit: vulgare, commune, commutabile, longum, sepa-

Septẽ exordii sũt vitia. 1. de Inuent. Ad He. cn. 1.

Exordium uulgare. *separatim, translatum, contra præcepta. Vulgare, est, quod in plures causas potest accommodari, vt conuenire videatur.* Commune. *Commune est, quod nihilominus in hanc, quàm in contrariã partem causæ potest conuenire.* Cõmutabile *Commutabile est, quòd ab aduersario potest leuiter mutatum ex contraria parte dici.* Longum. *Longum est, quod pluribus verbis, aut sentẽtijs vltra quã satis est, producitur.* 2. de Orat. *Oportet enim vt ædibus, ac templis vestibula, & aditus; sic causis pro portione rerum principia pręponere.* Separatum. *Separatum est, quod non ex ipsa causa ductũ est, nec sicut aliquod membrum, annexum orationi.* Translatũ. *Translatũ est, quod aliud conficit, quam causæ genus postulat, vt si quis docilem faciat auditorem, cum beneuolentiam causæ desideret, aut si principio vtatur, cũ insinuationem res postulet.* Contra præcepta. *Contra præcepta est, quod nihil eorũ efficit, quorum causa pręcepta de exordijs traduntur: hoc est, quod eũ, qui audit, nec beneuolũ, nec attentum, nec docilem reddit, aut quò profectò nihil peius est, vt contra sit, facit.*

De exordio quædam in genere iudiciali. Cap. VI.

D*ICtum est de exordio in commune, restat vt breuiter, si quid in singulis generibus in exordiendo proprium est, adijciamus. Et vt a iudicijs incipiamus, veteres Oratores,*

diligenter

diligenter id curabant, vt in genere iudiciali ex ipsis visceribus causæ sumerent exordia: iudicem conciliabãt non tantum laudando eũ, sed laudem eius ad vtilitatem causæ suæ coniungentes, allegando pro honestis dignitatem illi suam, pro humilibus iustitiam, pro infelicibus misericordiam, pro læsis seueritatem, similiter cætera: metum nonnunqnam amouebant, vt Cic. pro Milone, ne arma Pompeij contra se disposita putarent, laborauit: nõnunquam adhibebat, vt idem in Verrem facit. Dabant etiã operam ne ostentarent in principijs culpã. Nõ semper autẽ exordio vtebantur, sed in honestis, in paruis, etiã, atq; frequentibus causis ab ipsa re omisso exordio ĩcipiebãt.

Ex causæ uisceribꝰ exordia in genere iudiciali sũt sumẽda De Orat. 2. Quin. 4 c. 1. Laus iudicis est cũ utilitate causæ iungenda.

Non semper exordio vtẽdũ ĩ iudicio.

Arist. Rhe. 3. cap. 14. Quin. 4 c. 1. Ci. de ora 2.

De exordio in exornatione, & deliberatione. Cap. VII.

PRæter ea, quæ de exordio dicta in genꝰ demõstratium facile transferri possũt. illud est notãdũ, exordia in eo esse maxime libera, vt Aristoteles existimat. Nam & longe a materia duci, & ex aliqua re vicina possunt. In deliberatione vero sæpe nulla vel breuia esse debent. Non. n. supplex, vt ad iudicem venit Orator, sed hortator, atq; auctor. Quare cum principio vtetur proponere, qua mente dicat, quid uelit, quibus de rebus dicturus sit, debet, hortariq; ad se breuiter dicentem audiendũ.

In exornatione principia sunt maxime libera. Rhe. ad Ale. cap. 31. & Quin. 3. c. 8. In deliberatione principia uel nulla sunt vel breuia. In Part. Quin. 3. c. 3.

De narratione. Cap. VIII.

In Part.

Narratio debet esse breuis aperta, & probabilis.
Qui. l. 4. c. 2.
In Part.
Qui. l. 4. c. 2
Breuitas narrationis nõ sit inornata
In Part.

NArratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum constituendę fidei. Oportebit autem eam tres habere res, vt breuis, vt aperta, vt probabilis sit: per quas afficitur, vt auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autem breuis narratio, si cõstet simplicibus verbis, & semel vnaquæq; res dicatur. Tum etiã si reciderimus omnia, quibus sublatis, neque cognitioni quicquam, neque vtilitati detrahatur. Non tamen inornata debet esse breuitas, alioqui sit indocta. Erit autem perspicua, si verbis vsitatis, si ordine temporum conseruato, si non interrupto narrabitur: probabilis autẽ erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabuntur cõsentient: si cuiusq; facti, & euenti causa ponetur: si testata dici videbuntur: si cum hominum opinione, auctoritate: si cum lege, cum more, cum religione coniũcta: si probitas narrantis significabitur: si antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides. Ciceroni vehementer placet vt iucunda, & suauis sit narratio, camq; suauem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, quæ interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates.

Narratio iucunda sit, & suauis.
2. de Orat.
Qui. l. 4. c. 1.

Quan-

Quando narratione vtendum sit Cap. VIIII.

IN iudicijs quando vtendum esset, aut non esset narratioue id erat consilij. Nec enim si nota res esset, nec dubium erat, quid gestum esset, narratio adhibeatur, nec si aduersarius narrauerat, nisi si refellebatur. In exornatione vero narratio non erit vlla, quæ necessariò consequatur exordium, sed si qua inciderit, cum aliquid eius, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude, aut vituperatione, præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec multum sanè sæpe in deliberatione narrandum est: est enim narratio preteritarum rerum, aut præsentium: suasio autem futurarum. Priuata certe deliberatio narrationem nunquam exiget eius, dumtaxat rei, de qua dicenda sententia est, quia nemo ignorat id, de quo consulit: extrinsecus possunt pertinētia ad deliberationem multa narrari. Inconcionibus sępe est etiam illa, quæ ordinem rei docet, necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

2. de Orat. Arist. Rhe. 3. cap. 6. Cic. in Part. Quin. 13. c. 7.

De confirmatione. Cap. X.

SEquitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmamenta causa coniunctę, & in firman-

2. de Orat.

mandis contrarijs, & nostris confirmandis, namq; vna in causis ratio quædam est eius orationis, quæ ad probandum argumentationẽ valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionem quærit. Sed quia nec reprehendi, quæ contradicũtur, possunt, nisi tua cõfirmes: neq; hæc confirmari, nisi illa reprehendas: idcirco hæc & natura, & tractatione, & vtilitate coniuncta sunt. Tota autem spes vincendi, ratioq; persuadendi in hac parte posita est. Nam cum argumenta nostra exposuerimus, contrariaq́; dissoluerimus, absolute nimirum erit a nobis oratoris muneri satisfactum. Vtrumq; igitur poterimus commode facere, si constitutionem causæ cognouerimus.

Tota spes vincendi est in confirmatione.

Ad Heren. I.

Quid sit status. Cap. XI.

Status nascitur ex prima causarũ conflictione.

Quin l 3. c 6

Status orationis pro Sylla.

STatus est quęstio, quæ ex prima causarum conflictione nascitur, vt sit intentio accusatoris. Sylla coniurasti cum Catilina. Depulsio vero defensoris: Non coniuraui. Ex hac prima conflictione nascitur illa quæstio, Coniurauerit ne Sylla cum Catilina? quam quęstionem vel statum, vel constitutionem Oratores appellant. Status autem appellatio dicitur, ducta vel ex eo, quod ibi sit primus causæ cõgressus, vel quòd in eo causa consistat.

Vnde dictus sit status.

Quo

Quot sint status. Cap. XII.

CVm tria sint, quæ in omni disputatione quærantur, sit nec ne, quid sit: quale sit: fit vt constitutiones quoque tres sint. Prima coniecturalis. in qua, sit nec ne quærimus: vt, sit nec ne insidiatus Miloni Clodius? Secunda autem nominis, vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiendũ inuestigamus: vt, fuerit ne Cęsar rex, an tyrannus, an Dictator? Tertia in qua de vtilitate honestate, æquitate disseritur, deque his rebus, quæ his sunt contrariæ: vt, recte ne fecerit Romulus, cum fratrem interfecit? Eius constitutionis partes sunt duæ, quarum vna absoluta, altera assumptiua nominatur. Absoluta est, cum id ipsum, quod factum est, vt aliud nihil foris assumatur, recte factum esse dicemus. Ea est eiusmodi: Pater filium verberauit, is iniuriarum cum patre agit, pater nihil aliud defendit, nisi licere filium a patre verberari. Assumptiua est, cum aliquid necessariò foris assumitur, vt iure factum esse aliquid confirmemus: vt, Milo damnetur, nisi foris assumat a Clodio sibi esse factas insidias. Hæc tres constitutiones & in exornatione, & in deliberatione, & in iudicio reperiuntur.

Status sunt tres. In Top. In Part. Qui. l. 3 c. 6.
Coniecturalis status qd sit.
Finitiõis status quid sit.
Status qualitatis habet partes duas.
Ad Heren. I. Cic. de Inuẽ. Quin. l. 7. c. 4
In quouis genere causarum reperiuntur tres status.

De

De ratione, firmamento, & iudicatione Cap. XIII.

Ratio affertur a reo.
In Part.
Ad Here.l.1.
1.de inuent.
Qui.l.4.c 21
Firmamentũ estquo ratio rei labefactatur.
Ex rationis, & firmamenti conflictione nascitur iudicatio.

Rationem appellant Oratores eam, quæ affertur a reo depellendi criminis causa, quæ nisi esset, quod defenderet, non haberet: firmamentum autem, quod contra ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest. Ex rationis autem, & ex firmamenti conflictione, & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quàm indicationem appellant: in qua quid deueniat in iudicium, & de quo disceptetur, quæri solet, hoc modo; Orestes cum confiteatur se interfecisse matrem, nisi attulerit rationem, peruertit defensionem: ergo affert eam: Illa enim, inquit, patrem meum occiderat. Tum contra rationem defensoris firmamentũ ab accusatore subijcitur, hoc modo. Sed nõ abs re occidi tamen neq; in demnatã pœnas pendere oportuit. Ex coniunctione rationis, & firmamenti iudicatio constituitur, hoc modo: Cum dicat Orestes se patris vlciscendi causa matrem occidisse, rectum ne fuerit a filio sine iudicio Clytemnestram occidi? Ergo hac ratione iudicationem reperire conuenit, ad quam omnem rationem totius orationis conferri oportebit. Nam primus status diffusam habet quæstionem, rationem vero, & firmamentorum contentio, adducit

Ratio totius orationis ad iudicationẽ coferẽda est.

ducit

ducit in angustum disceptationem. Et in cōiectura nulla est, nemo enim eius, quod negat, factum, rationē aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaq; in his causis eadem & prima quæstio, & disceptatio est extrema. In coniectura eadem, & prima constructio & iudicatio est, extrema.

Quo statu quæstio, quæ in scripto existit contineatur. Cap. XIIII.

SAepe ex scripti etiam interpretatione existit contentio, quod quattuor modis potest contingere. Aut enim defenditur non id scriptum dicere, quod aduersarius velit, sed aliud id autem contingit, cum scriptum ambiguum est, vt duę differentes sentētiæ accipi poßint. Tum opponitur scripto voluntas scriptoris. Tum scripto scriptum contrarium affertur: aut ex eo, quod scriptum est, aliud quoq;, quod scriptum non est, ducimus. Ita *sunt quatuor genera, quę controuersiam in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti, & voluntatis, scriptura contraria, ratiocinatio. Ambiguum hoc modo: Testamento quidam iußit poni statuam auream hastam tenentē. quæritur. Statua hastā tenens aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materia. Ex discrepantia vero scripti, et voluntatis eiusmodi oritur cōtrouersia. Lex est, Peregrinus si murum ascēderit, capite puniatur: cum hostes murum ascendissent, peregrinus*

Quattuor modis ī scripto existit cōtrouersia:

Quin. l. 7. c. 8. Cic. 1. de In. Ad hereu. I.

Ambigui cō trouersia. Quin. l. 7. c 9

Discrepatio scripti, & voluntatis. Quin. l 7. c. 6

eos depulit, petitur ad supplicium, ille voluntatem allegat scriptoris. Ex contrarijs scripturis hoc modo existit contentio: lex est, Vir fortis optato præmium, quod volet: & altera lex est, Magistratus ab arce ne discedito: Magistratus, q fortiter egit, optat hoc præmium, vt ab arce liceat discedere: lex illi posterior opponitur, ipse vero priore se tuetur. In *ratiocinatione vero quæritur, an vbi propria lex non est, simili sit vtẽdum? vt, lex est, lanas Tarento vehere nõ liceat: quidã oues vexit, & si nulla lex certa est, quæ factum eius nominatim prohibeat, tamen illa, quæ similis est, accusatur. Itaq; ex eo, quod certum est id quod incertum est, ducit hæc controuersia: quod quoniam ratiocinando fit, nomen etiã ratiocinationis accepit.* Hęc *quattuor cõtrouersiarum, genera, quæ in scripto nascuntur, sẽper in qualitatis statum cadere cum Cic. debemus existimare, vt in primo genere disceptetur, Vtram æquum sit ex differentibus sententijs accipi: in secundo vero, Verba ne plus, an sententia valere debeãt: in tertio, Vtrã legem sequi sit iusti': in quarto oporteat ne legẽ similem ad factum quod venit sine lege in iudicium, accõmodare.*

Quint. l. c. 7.

Contrariæ leges.

Quin. l. 7. c. 8

Scripti controuersiæ sẽperin qualitatis statu versantur.

2. de Orat.

Quomodo status tractetur. Cap. XV.

I*Vdicatio cum est cõstituta, proposita esse debet Oratori, quo omnes argumentationes*

repertæ ex inueniendi locis coniyciătur, quod ſatis eſt ei, qui videt, quid in quoq; loco lateat, quiq́; illos locos tanquam theſaurus aliquos argumentorum notatos habet. Quibus in mente, & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendũ poſita excitatis, nihil erit, quod in vllo dicendi genere, oratorem poſsit effugere. Diligenter tamen ordinem, collocationẽq; argumentorum attendet, & curabit: vt firmiſsimum quodq; ſit primum, dum ea, quæ excellant, ſeruentur ad extremum, ſi quæ erunt mediocria (nam vitioſis nuſquam eſſe oportet locum) in mediam turbam coniyciantur. Reliquum nunc eſt, quando de argumentorum locis, et cauſarum conſtitutionibus dictum eſt, vt rationem, qua expoliuntur ab Oratore argumenta, quorum propria ſedes eſt in confirmatione, accuratè doceamus.

2. de orat. Vltisſimum eſt locos in mente, & cogitatione defigere.
Quomodo argumenta debeant collocari
Vitioſis argumẽtis nuſquam locus ſe debet.

De argumentatione. Cap. XVI.

ARgumentatio eſt argumenti, vel explicatio, vel artificioſa expolitio. Sed ea conficitur cum ex locis, de quibus ſuperiori libro dictum eſt, aut certa, aut probabilia ſumpſeris, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per ſe videtur: dubijs enim probari dubia quomodo poſſunt? Pro certis autem habemus primum, quæ ſenſibus percipiuntur, vt quæ vidimus: audimus: deinde ea, quæ communi

Quid argumentatio ſit.
In Part. 1. de Inuent.
Qui. l. 5. c. 12. Idẽ l. 5. c. 10.
Quæ habeantur pro certis

homi

hominum opinione, atq; sententia sunt comprobata: vt, afficiendos esse honore parentes: Pręterea quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione, si non omnium hominum, eius certè ciuitatis, aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta sunt: si quid inter vtramq; partem cõuenit: si quid probatum est, deniq; cuicunq; aduersarius non contradicit. Probabilium autem genera sunt tria, vnum firmissimum, quod ferè accidit: vt, liberos à parentibus amari: alterum velut propensius, cum qui rectè valeat, in crastinum peruecturum: tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ad probandum vero id, quod est dubium, hoc modo id, quod probabile est, potest adhiberi, sit dubium, an Catilina coniurarit, sumatur illud, quod credibile est. Homines ęris alieni magnitudine oppressos, eos deniq; egentes, & sumptuosos, facile adduci vt coniurent: Iam id, quod dubium erat, efficitur probabile: Catilinam coniurasse. Sed hæc Oratores non tenuiter more Dialecticorum, sed copiosissimè expoliunt. Dicitur autem illa argumenti expolitio, argumentatio: de cuius quatuor partibus Ratiocinatione, Inductione, Enthymemate, & Exemplo, breuiter, & enucleate disserimus.

Probabiliũ genera sunt tria.

De Ratiocinatione. Cap. XVII.

συλλογισμος vel ἐπιχείρημα Græcis appellatur.

De Inuē. l.1. Quin 5.c.14. Ad her l.2.

RAtiocinatio, quàm & Syllogismum, & Epicherema græci vocant, constat propositione, cum qua eius ratio iungitur; deinde assumptione, & eius probatione; postremo cõplexione. Propositio est, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis vis oportet, emanet ratiocinationis. Propositionis vero approbatio est, per quam breuiter id, quod expositum est, rationibus firmatum, probabilius, & apertius sit. Assumptio, per quam id, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. Assumptionis approbatio, per quã id, quod breuiter sumptum est, rationibus firmatur. Complexio, per quam id, quod conficitur ex omni argumentatione breuiter exponitur, hoc modo, sit propositio: Melius gubernantur ea, quæ consilio geruntur, quàm quę sine consilio administrantur: deinde subijciatur ratio. Exercitus enim is, cui prępositus est sapiens imperator, omnibus partibus commodius regitur, quàm is, qui stultitia, & temeritate alicuius administratur: Assumptio deinde ponitur, Nihil enim omnium rerum melius, quàm omnis mundus administratur. Assumptioni probatio adiungitur. Nam & signorum obitus, & ortus definitum quendam ordinem seruant, & annuæ

Propositio quid sit.

Propositionis approbatio.

Assumptio.

Assumptionis approbatio.

Complexio.

cõmutationes non modo semper eodem modo fiũt, verum ad vtilitates quoq; rerum omniũ sunt accõmodatæ. Tertio loco inducẽda est cõplexio, quæ id infert, quod ex superioribus partibus cogitur, hoc modo: Consilio igitur mundus administratur. Hæc vberius, et doctius dicuntur in oratione, sed præcipiendi ratio hanc simplicem, & apertam breuitatem requirit.

Quot sunt partes ratiocinationis. Cap. XVIII.

Nihil refert siue tripartitã, siue quinque partitã ratiocinationem esse putemus. 1. de Inuen. Qui. l. 5. c. 14. Rectius existimatur ratiocinatio esse tripartita, quã quinque partita 1. de Inuen.

EX supradictis manifestum est nihil referre siue tripartitam, siue quinque partitam putes esse hanc argumentationem. Commodior tamen illa partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est, quod fit si propositionem, & eius rationem vnam partem existimemus: alterã vero assumptionem, & eius exornationem: at si separes propositionem a ratione, & assumptionem ab exornatione, in quinq; partes distributa erit. Cum propositio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est. Assumptio etiam cum perspicua est, nullius approbationis indiget. Quòd si & propositio, & assumptio perspicua sint, vtraque approbatione præterita ratiocinationem conficiemus, hoc modo: Summopere virtus expetenda est: At prudentiam esse virtutem in cõfesso est: Summopere igitur prudentia expeten

da est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater, poterimus nō semper a prę positione ordientes, sed interdum a cōplexione, ab assumptione nonnunquam.

Similitudo, quæ satietatis mater est in argu. vtimur. In Par. & in 2. de Inuent.

De Enthymemate. Cap. XIX.

ENthymema est imperfectus syllogismus, vel vt alij definiunt, syllogismi pars. Ratiocinatio.n.tripartita est, ex tribus igitur eius partibus, si vna prætereatur, bipartita fit argumentatio, quæ est enthymema: vt, Omnes artes sunt expetendæ igitur expetenda est eloquentia. Intelligitur enim assumptio. Propositione vero præterita fit enthymema, hoc modo: Eloquentia est ars, igitur expetenda. Optimum autem videtur enthymema, quod fit ex pugnantibus, quòd etiam solum enthymema quidam vocant, non quòd non omnis argumentatio bipartita, proprio nomine enthymema dicatur, sed vt Homerus propter excellentiam commune Poetarū nomen effecit apud Græcos suum: sic cum omnis argumentatio bipartita enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrarijs conficiatur, acutissima, sola propriè nomen cōmune possidet. Eius generis est illud Cic. Eius igitur mortis sedetis vltores, cuius vitā, si putetis, per vos restitui posse, nolitis? Et illud Micipsæ ad Iugurthā apud Salustium. Quem alienum fidum in-

Enthymema est syllogismi pars vel syllogismus imperfectus. Quin. l. 5. ca. 10. & 14.

Optimū est enthimema ex pugnātibus. Qui l 5. c. 14 Cic. in Top.

Homerus ꝓpter excellētiā cōmune poetarū nomē fecit suū.

Pro Mil.

Salu. in Iug.

uenies, si tuis hostis fueris? Enthymemate sæpius vtuntur Oratores, quàm ratiocinatione: quod mouit Aristotelem, vt enthymema syllogismum oratorium esse diceret. Enthymema Quintilianus commentum, aut commentationem interpretatur, quo nomine, cum possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita signatur. Alij propterea credunt bipartitam argumentationem enthymema appellatam, quod in animo manedt condita, illa pars, quæ silentio est preterita.

Arist. 1. Rhe. c. 1. & Post. 1 Enthymema cur oratorius sillogismus dicatur. Lib. 5. c. 10. Vnde dictũ sit enthimema. ενθυμο

De Inductione. Cap. XX.

INductio est oratio, quę rebus non dubijs captat assensionem auditorum, quibus assensionibus facit, vt illis dubia quadam res propter similitudinem earum rerum, quibus assenserint, probetur. Vel, Inductio est argumentatio, quæ ex pluribus collationibus peruenit, quo vult, hoc modo: Quod pomum generosissimum? puto quòd optimum: & equus? qui velocissimus: & plura in eundem modum. Deinde, cuius rei gratia illa proposita sunt: Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maxime excellet, erit generosissimus. Hoc genere argumentationis plurimum Socrates vsus est, propterea quod nihil afferre ad persuadendum volebat, sed ex eo, quòd sibi ille dederat, qui cum di-

Quid sit Inductio 1. de Inuent. Breuior inductionis definitio. In Topic. Quin. l. 5. c. 11 Inductione Socrates plurimum vsus est.

sputabat, aliquid conficere malebat: quod ille ex eo, quod iam concessisset, necessariò approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est. etenim sibi ipsi responaet Orator. Poeta vehementer inductione delectatur. Sed maxime eam frequentauit Ouidius, apud quẽ & multa, & præclara sunt exempla nos vno erimus contenti. Probat ille ad consolandam vxorem hac indictione, asperas res, & tristes segetem, ac materiam esse gloriæ.

Arist. lib. 13. Meta. cap. 4. Cic. 1. de Inuent.

Materiamq; tuis tristem virtutibus imple
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua Tiphy iacet, si nõ sit in æquore fluctus
Si valent homines, ars tua Phœbe iacet.
Quæ latet, inq; bonis cessat nõ cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturque malis.

Ouid. Trist. li. 4. Eleg. 3.

Hoc in genere duo sunt diligenter cauenda *primum vt illud, quod inducemus pro simili tudine, eiusmodi sit, vt sit necesse concedi. Deinde vt illud cuius confirmandi causa fiet inductio, simile ijs rebus sit, quas res quasi non dubias ante induxerimus.*

Quæ sint in hoc genere cauenda.

De exemplo. Cap. XXI.

E*Xemplũ est inductio imperfecta, vel, quod idem est, Inductio Rhetorica. Cicero pro* Milone. *Negant intueri lucẽ esse fas ei, qui ab*

Exemplum est inductio imperfecta.

Ari. Rhe. l. 1. c. 2. & l. 2. c. 20. Qu. l. 5. c. 11.

se hominem esse occisum fateatur: in qua tan- urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri, qui nondum libera ciuitate, tamen Pop. Rom. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur. Aliqui Aristotilem summum in omni scientia virum, temere ausi sunt reprehendere, quod exemplum genus argumentationis fecerit: sed magnus ille vir, & acuta mente præditus, maius quiddam perspexit: nimirum exemplum esse argumentum quidē a similitudine, sed in argumentatione positū efficere nouum argumentationis genus, quod a ratiocinatione, & inductione, siue controuersia differt. Enthymema autem esse non potest, cum enthymemate semper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exemplo vero ex vna re singulari alia inducatur. Vnde fit vt sit quartum argumentationis genus, quod ea ratione ab inductione separatur, qua enthymema a syllogismo disiungitur.

Recte Arist. exemplū argumentationis partem esse dixit. Locis supra dictis, & l. 2. Prior. c. 24. & l. 1. Post. c. 1

Exemplū ex una re singulari, aliā inducit

Ci. 2. de Ora.

De Epicheremate. Cap. XXII.

QVamuis argumentationis partes omnes sint iam expositæ, tamen opere præciū fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid Dilemma sit explicare. Nam auctores, & quidem grauissimi eorum mentionē fecerunt. Ea

vbi

vbi explicata fuerint, facile intelligitur, cur nouæ argumentationis partes non debeant existimari: Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, nonnunquam eam argumentationis partem; quàm Cicero ratiocinationem appellauit, de qua paulò ante dictum est. Aliquando etiam epicherema vocant breuiter comprehensam ratiocinationem, cuius omnes partes in vnam conferuntur, hoc modo: Sine causa dominum seruus accuset? Similis .n. est locus apud Cic. pro Deiotaro, quem seruus apud Cæsarem accusabat: En crimen, en causa, cur regē fugitiuus, dominum seruus accuset? Vbi vehemens argumentũ epicheremate inclusum, & inuolutum est. Erit autem absoluta ratiocinatio si hoc modo euolueris: Sine causa nō debet dominũ seruus accusare: hic medicus est seruus Deiotari, non igitur debet sine causa dominum accusare.

ἐπιχείρημα. Qui. l. 5. c. 14

Epicherema est aliquādo breuiter cōprehensa ratiocinatio.

Pro Deiotaro.

De Sorite. Cap. XXIII.

Sorites cōtra multas argumētationes aceruatim cõuoluit, atq; cōplectitur, vnde nomen etiā inuenit. Cicero scripsit de eo in libris de diuinatione his verbis: Si necesse sit, inquit, latino verbo liceat, acerualem appellare, sed nihil opus est: vt .n. ipsa philosophia & multa verba Græcorũ, sic sorites satis latino sermone tritus est. Pulchrũ in primis est eius

σωρίτης Nisi sorites esset latino sermone tritus posset acerualis appellari.

2 & 3 Offic.

exemplum apud eundem Ciceronem: Atque si etiam hoc natura præscribit, vt homo homini quicunq; sit, ob eam ipsam causam, quòd is homo sit, consultum velit: necesse est secundum eandem naturam, omnium vtilitatem esse communem. Quod si ita est, vna continemur omnes, & eadem lege naturę: idq; ipsum si ita est, certe violare alterũ lege naturæ prohibemur: verũ autem primum, verum igitur & extremum. Sed apertissimè concludit Sorites ille, qui est in v. Tuscul. propositũ .n. erat probare. Quod esset honestũ, id solũ esse bonũ, id autẽ sic probat: Etenim quicquid sit, quod bonum sit, id expetendum: quod autẽ expetendum, id certe approbandum: quod vero approbandum, id gratum, acceptumq; habendũ: Ergo etiam dignitas ei tribuenda est. Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, vt quod sit honestum, id sit solũ bonum. In quo sorite cum per sex quasi gradus ad complexionem perueniatur, quinq; ratiocinationes inclusæ sunt. Sed hoc argumentandi genus sæpe solet esse fallax, atq; captiosum, dum enim minutatim, & gradatim multa adduntur, periculosissima respõdenti tela texitur: retexere igitur oportet, & seorsum singula cõsiderare, sic facilius vniuersa frangentur. In hoc disputandi genere frequentes fuerunt Stoici: & Zeno, qui eorum inuentor, & princeps fuit. Sed maxime omnium illo delectatus dicitur.

Vulgo appellatur argumẽtatio à primo ad ultimum.

2. Tuscul.

Sorites sæpe fallax est atq; captiosus.

Cic i Acad.

Quomodo sit soriti resistendum

Persi⁹ Sat.6

Chr y

Chrysippus, vt Socrates inductione.

De Dilemmate. Cap. XXIIII.

Dilemma est in quo vtrum concesseris reprehenditur. Cicero patriam cum Catilina sic agentem inducit: Quamobrem discede, atq; hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin falsus, vt tandem aliquando timere desinam, Et in Epistola ad Quintũ Fratrem. Si implicabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa lenitas. Dictum est autem dilemma, quòd ita vtrinque premat, ac vrgeat, vt ex alterutra parte capiat aduersarium, qua de causa cornutus etiam syllogismus vocatur, sic.n. argumentationis cornua in eo disponuntur, vt qui alterum effugerit, in alterum incurrat. Cicero complexionem appellat. Ea si vera est, nunquam reprehendetur: sin falsa duobus modis diluetur, aut conuersione, aut alterius partis infirmatione. Cum viderem, inquit Varro apud Ciceronem, philosophiam græcis literis diligentissime explicatam, existimaui, si qui de nostris eius studio tenerentur, si essent græcis literis eruditi, græca potius, quàm nostra lecturos: sin a græcorum artibus disciplinis abhorrerent, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione græca intelligi non possunt. Itaq; ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere pos-

Διλημμα
Quid sit dilemma.
1.de Inuent. Orat.1.

Vnde dictũ sit dilemma.

Dilẽma Cic. est cõplexio
1.de Inuent.
Complexio falsa duob⁹ modis diluitur.
In Acad.

possent, nec docti intelligere curarent. Hoc dilemma deinde Cicero in eum conuertit, hoc modo: Imò verò & latina legent, qui græca non poterunt; & qui græca poterunt, non contemnent sua. Veterum scriptis celebrata est conuersio ea, qua Euathlus discipulus Protagoræ præceptoris dilemma elusit. Alterius partis infirmatione reprehenderetur, si diceret Cicero: Et si doctis minus esset necessariũ, tamen indoctis latine scribendo consuli deberet. Non est autem, cur quisquam existimet complexionem genus esse argumentationis a quatuor illis, de quibus supra dixi, diuersum. Est enim ratiocinatio imperfecta, quæ a duabus partibus contrarijs ducitur, cui, si assumptionem subiunxeris, efficies ratiocinationem perfectam, hoc modo: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas. si autem exorabiles, summa leuitas: Sed vel implacabiles sunt iracundię, vel exorabiles, igitur in illis summa est acerbitas, vel summa leuitas.

Euathlus cõuertit in præceptorem. Protagorã ipsi⁹ dilẽma Gel.l.5.c.10.

Quomodo ex dilemma fiat ratiocinatio perfecta.

De confutatione. Cap. XXV.

Expositis generibus argumentationem, reliquum est, vt rationem, qua refutandæ, ac reprehendendæ illæ sunt, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest: nã, & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quę dicta sunt ab aduersario, debent vtrinque dissol-

Refutatio dupliciter accipi põt. Qu.l.5.c.13.

dissolui: & hæc est propriè reprehensio, quam cum confirmatione, vsu, & natura, & tractatione coniunctam esse diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut eleuatur. Hæc fonte inuentionis eodem vtetur, quo vtitur cõfirmatio: propterea quòd quibus ex locis aliqua res confirmari potest, ijsdem potest ex locis infirmari. Quare inuentionem, & argumentationum expolitionem sumptam ex illis, quæ ante præcepta sunt, hãc quoq; in partem orationis transferri oportebit. Sed vt facilius ea, quæ contradicentur, diluere, aut infirmare poßimus, obseruare debemus aut totum esse negandum, quod in argumentatione aduersarius sumpserit, si perspicue falsum erit: vt pro Cluentio Cic. eum, quem dixerat accusator epoto poculo concidisse, negat eodem die mortuum, aut redarguenda esse ea, quæ pro verisimilibus sumpta sunt. Primum dubia sumpta pro certis, deinde etiam in perspicue falsis eadem posse dici. Tum ex ijs, quæ sumpserint non effici, quæ velint. Accedere autem oportet ad singula, sic vniuersa facilius frangentur.

Ci.2. de Or.

Quid refutatio sit.

1. de Iuuent. Eodem iuuẽtionis fonte vtuntur confirmatio, & confutatio.

Quæ sint obseruãda, ut, quæ contra dicuntur diluere, aut infirmare possimus.

Qu l 5 c. 13. Cic. in Part.

Quomodo sunt argumentationes oratoriæ tractandæ. Cap. XXVI.

IN *oratione insũt aliquãdo et ratiocinationes breuiter ĩclusę, et aperta enthymemata* Qui.l.5.c.14.

&

& inductiones, atq; exempla subtili quadam, & breui oratione comprehensa. Quod vt reprehendendum nō est, ita diligentissime est curandum, ne syllogismorum, & enthymematū turba conferta oratio sit: dialecticis .n. disputationibus, quàm oratorijs actionibus erit proprior, ac similior, quod longe aliter esse debet. Locuples enim, & speciosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis, & crebris, & in vnam propè formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam seruitute, & ex copia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit. Feratur igitur non sententijs, sed campis: non vti fontes angusti fistulis colliguntur, sed vt latissimi omnes totis vallibus, fluat: ac sibi viam, si quando non acceperit, faciat. Adhibeatur in argumentando varietas, & iucunda quædam distinctio: figuris verborum, & ornamentis sententiarum argumentatio expoliatur. Quo fuerit enim vberior, ac suauior, eo etiam erit credibilior. Nunc sequitur vt de peroratione dicamus.

Oratio non debet syllogismorū, & enthimematū turba esse cōferta.

Locuples, & speciosa vult esse eloquentia.

In argumentando varietas est adhibenda. In Part.

Quo fuerit uberior, ac suauior argumētatio.

De peroratione. Cap. XVII.

Extrema pars orationis est peroratio, quæ diuisa est in duas partes, amplificatio

Perorationis duę sunt partes.

tionem, & enumeratione͂. Augendi autem, & hic est proprius locus in perorando, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificãdũ dantur, confirmata re aliqua, aut reprehensa. Omnes.n. affectus etiam quibusdam videntur in prooemio, atq; peroratione sedem habere, in quibus sane sunt frequentissimi, tamen aliæ quoq; partes recipiunt, sed breuiores; vt cum ex his plurimis sint referenda. At hic si vsquam totos eloquentiæ aperire fontes licet: hic deniq; efficiendum est Oratori, vt non modo auditores, qui sua sponte se dant, et quo im pellit ipse, inclinant, atq; perpendunt, penitus incitentur; sed quietos, etiam, & languentes possit vi orationis permouere. In quo & si plus est operis, tantam vim habet tamen illa, quæ recte a bono poeta dicta est Flexamina, atq; omnium regina rerum oratio, vt non modo inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam aduersantem, & repugnantem: vt imperator bonus, ac fortis capere poßit. Quod vsque eo magnum est, atque preclarum, vsque eo admirabile, vt in eo penè sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de amplificatione dicta sunt, valde conducunt: Sed illud caput est, in quo optimi, & gratissimi auctores vna voce consentiunt, vt omnes animi motus, quos Orator adhibere volet auditoribus, in ipso oratore impressi sint, atq; inusti. Neque enim fa

In Part.

Affectus sũt in exordio, & peroratione frequentissimi, in narratione, & confirmatione breuiores.

Quint. l. 6. c. 1

In peroratione penitus incitãdi sunt auditores.

8. de Orat.

Magnam vim habet omniũ regina rerũ oratio.

1. de Orat.

Quint. l. 6. c. 2.

Hor. in art. p.

cile

Ad mouendos animos auditorũ caput est eum, qui dicit cõmoueri.

cile est perficere, vt incitentur alij, nisi is, qui dicit, ijs ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult permoueatur. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ nisi admoto igni, ignem concipere poßit: sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ poßit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, et ardens accesserit. Primum est igitur, vt apud eum qui dicit, valeat ea, quæ valere apud auditores solet: efficiaturq; prius, quàm efficere conetur. Nihil autem opus est simulatione, et fallacijs, vt toties omni animi motu concitetur Orator. Ipsa enim natura orationis eius, quæ suscipitur ad aliorum animos permouendos, Oratorem ipsum magis etiam, quàm quenquam eorum, qui audiunt, permouet. Miram etiam vim habet in hoc ipsum imagines rerum absentium ita cõplecti animo, vt eas cernere oculis, ac præsentes habere videamur, has quisquis bene conceperit, is erit in affectibus potentißimus.

Qua ratione moueatur is, qui dicit.

Qui.l.6.c.12

Cic. in perorando fuit vehementissimus.

Pro Milo.

Pro C. Rab.

Hæc, quæ dicta sunt, vera esse indicant multę Ciceronis perorationes; vt pro Milone, vbi ait: Sed finis sit: neque enim præ lachrymis iam loqui possum, & hic se lachrymis defendi vetat. Et pro C. Rabirio Posthumo: Sed iam quoniam, vt spero, fidem, quam potui, tibi pręstiti Posthume, reddam etiam lachrymas quas debeo. Et paulò post: Iam indicat tot, hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me

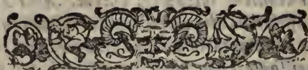
dolor

dolor debilitat, includitq; vocem. Alijs autem affectibus alię eiusdem perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem nonnunquam laudatori, suasori non sæpe, accusatori sępius, quàm reo, est necessaria. Huius tempora duo sunt: si aut memoriæ diffidas eorum, apud quos agas, vel interuallo temporis, vel longitudine orationis, vel si firmamenti vim est habitura causa maiorum. Quæ autem repetimus, quā breuissimè dicenda sunt, & quod græco verbo patet, decurrendum per capita. nam si morabimur, non iam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio. Quæ autem enumeranda erunt, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententijs, & figuris vtique varianda: alioqui nihil est odiosius recta illa repetitione, velut memoriæ auditorum diffidentia. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta videatur esse puerilis.

Enumeratio laudatori nonnūq̄, suasori nō sępe accusatori sępius quam reo est necessaria.
In Part.
Enumerationis duo sunt tempora.
Quin. l. 6. c. 1
ανακεφαλαίωσις
Quæ enumerantur cum pondere aliquo dicēda sunt, & varietas.
In Part.

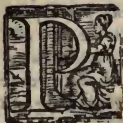
Libri secundi finis.

DE

DE ARTE REHTORICA LIBER III.

De Elocutione. Cap. I.

Cic. in Ora.

ROXIMO Libro ratio inuenta collocandi, atq; disponendi explicata est. Hic iam elocutionis rationem tractabimus, in qua Oratorem excellere, cetera in eo latere indicat nomen ipsum. Non enim inuentor, aut compositor, aut auctor hæc complexus est omnia, sed & græce ab eloquendo Rhetor, & latine eloquens dictus est. Cæterarum .n. rerum, quæ sunt in oratore, partem aliquam si bi quisq; vendicat, dicendi autem, idest, eloquendi maxima vis huic soli cōceditur. Eloqui autem est: omnia, quæ mente conceperis, promere, atq; ad audientes proferre. Sine quo superuacua sunt priora, & similia gladio cōdito, atq; intra vaginam hærenti. Hoc itaq; maximè docetur: hoc nullus nisi arte assequi potest: hinc studium adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hic omnis ętas cōsu-

Et apud Græcos, & apud Romanos ab eloquendo nomen accepit Orator.
Quint l. 8. in Proœmio.
Quid sit eloquentia.
Cætera omnia superuacua sunt sine elocutione.

sumitur:hoc maximè orator oratore præstantior. Ideoq; M.T.C. inuentionem quidem, ac dispositionem prudentis hominis putat, eloquentiam autem Oratoris. Eum autem eloquentem, idest, in eloquendo excellentem putat, qui ita dicit, vt probet, vt delectet, vt flectat. Sed probare necessitatis est, delectare suauitatis, flectere verò victoriæ. Hęc cum ita sint, meritò tertius hic liber, qui elocutionis præcepta continet, vt duobus superioribus vtilior est, sic etiam erit aliquanto longior.

2. de Orat.

Eloquẽs est, qui ita dicit, vt probet, vt delectet, vt flectat.

In Orat.

Quæ in elocutione spectanda sint. C. II.

Hæc in elocutione spectanda sunt, vt latinè vt plane, vt ornatè, vt ad id, quodcunque agetur aptè, congruenterq; dicamus. De ratione puri, dilucidiq; sermonis, & si permagni eam facere debemus, cum verborum delectus origo sit eloquentiæ, locus hic præcipiendi non est. Nam traditur literis, doctrinaque puerili, & consuetudine sermonis quotidiani, & lectione veterum Oratorum, & Poetarum confirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandę, quarum altera dici postulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, vt sit quam maxime iucunda,

Quattuor in elocutione spectāda sūt

3 de Orat.

Verborũ delectus ori go est eloquētię Cęsare auctore.

Cic. in Brut.

3 de Orat.

Omnia eloquentiæ laus cōtinetur in apte atq; ornate dicēda.

Arist. 1. Rhe. c. 1. & Post. 1

Enthymema cur oratorius sillogismus dicatur.

uenies, si tuis hostis fueris? Enthymemate sæpius vtuntur Oratores, quàm ratiocinatione: quod mouit Aristotelem; vt enthymema syllogismum oratorium esse diceret. Enthymema Quintilianus commentum, aut commentationem interpretatur, quo nomine, cum possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita signatur. Alij propterea credunt bipartitam argumentationem enthymema appellatam, quod in animo maneat condita, illa pars, quæ silentio est preterita.

Lib. 5. c. 10.

Vnde dictũ sit enthimema.

ἐθυμο

De Inductione. Cap. XX.

Quid sit Inductio

1. de Inuent.

INductio est oratio, quę rebus non dubijs captat assensionem auditorum, quibus assensionibus facit, vt illis dubia quædam res propter similitudinem earum rerum, quibus assenserint, probetur. Vel, Inductio est argumentatio, quæ ex pluribus collationibus peruenit, quo vult, hoc modo: Quod pomum *generosissimum? puto quod optimum: & equus? qui velocissimus: & plura in eundem modum. Deinde, cuius rei gratia illa proposita sunt: Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maxime excellet, erit generosissimus. Hoc genere argumentationis plurimum Socrates vsus est, propterea quod nihil afferre ad persuadendum volebat, sed ex eo, quòd sibi ille dederat, qui cum dispu-*

Breuior inductionis definitio.

In Topic.

Quin. l. 5. c. 11

Inductione Socrates plurimum vsus est.

sputa

sputabat, aliquid conficere malebat: quod ille ex eo, quod iam concessisset, necessariò approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est. etenim sibi ipsi respondet Orator. Poeta vehementer inductione delectatur. Sed maxime eam frequentauit Ouidius, apud quē & multa, & præclara sunt exempla nos vno erimus contenti. Probat ille ad consolandam vxorem hac indictione, asperas res, & tristes segetem, ac materiam esse gloriæ.

Arist. lib. 13. Meta. cap. 4. Cic. 1. de Inuent.

Materiamq; tuis tristem virtutibus imple
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troia fuißet?
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua Tiphy iacet, si nō sit in æquore fluctus
Si valent homines, ars tua Phœbe iacet.
Quæ latet, inq; bonis cessat nō cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturque malis.

Ouid. Trist. li. 4. Eleg. 3.

Hoc in genere duo sunt diligenter cauenda primum vt illud, quod inducemus pro similitudine, eiusmodi sit, vt sit necesse concedi. Deinde vt illud cuius confirmandi causa fiet inductio, simile ijs rebus sit, quas res quasi non dubias ante induxerimus.

Quæ sint in hoc genere cauenda.

De exemplo. Cap. XXI.

EXemplū est inductio imperfecta, vel, quod idem est, Inductio Rhetorica. Cicero pro Milone. Negant intueri lucē esse fas ei, qui ab

Exemplum est inductio imperfecta.

Ari. Rhe. l. 1. c. 2. & l. 2. c. 20. Qu l. 5. c. 11. se hominem esse occisum fateatur: in qua tan- urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri, qui nondum libera ciuitate, tamen Pop. Rom. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur. Aliqui Aristotilem summum in omni scientia virum, temere ausi sunt reprehendere, quod exemplum genus argumentationis fecerit: sed magnus ille vir, & acuta mente præditus, maius quiddam perspexit: nimirum exemplum esse argumentum quidē a similitudine, sed in argumentatione positū efficere nouum argumentationis genus, quod a ratiocinatione, & inductione, siue controuersia differt. Enthymema autem esse non potest, cum enthymemate semper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exemplo vero ex vna re singulari alia inducatur. Vnde fit vt sit quartum argumentationis genus, quod ea ratione ab inductione separatur, qua enthymema a syllogismo disiungitur.

Recte Arist. exemplū argumentationis partem esse dixit. Locis supra dictis, & l. 2. Prior. c. 24. & l. 1. Post. c. 1

Exemplū ex una re singulari, aliā inducit

Ci. 2. de Ora.

De Epicheremate. Cap. XXII.

QVamuis argumentationis partes omnes sint iam expositæ, tamen opere prætiū fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid Dilemma sit explicare. Nam auctores, & quidem grauissimi eorum mentionē fecerunt. Ea

vbi

vbi explicata fuerint, facile intelligitur, cur nouæ argumentationis partes non debeant existimari: Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, nonnunquam eam argumentationis partem; quàm Cicero ratiocinationem appellauit, de qua paulò ante dictum est. Aliquando etiam epicherema vocant breuiter comprehensam ratiocinationem, cuius omnes partes in vnam conferuntur, hoc modo: Sine causa dominum seruus accuset? Similis .n. est locus apud Cic. pro Deiotaro, quem seruus apud Cæsarem accusabat: En crimen, en causa, cur regē fugitiuus, dominum seruus accuset? Vbi vehemens argumentū epicheremate inclusum, & inuolutum est. Erit autem absoluta ratiocinatio si hoc modo euolueris: Sine causa nō debet dominū seruus accusare: hic medicus est seruus Deiotari, non igitur debet sine causa dominum accusare.

ἐπιχείρημα. Qui. l. 5. c. 14

Epicherema est aliquādo breuiter cōprehensa ratiocinatio.

Pro Deiotaro.

De Sorite. Cap. XXIII.

SOrites cōtra multas argumētationes aceruatim cōuoluit, atq; cōplectitur, vnde nomen etiā inuenit. Cicero scripsit de eo in libris de diuinatione his verbis: Si necesse sit, inquit, latino verbo liceat, acerualem appellare, sed nihil opus est: vt .n. ipsa philosophia & multa verba Græcorū, sic sorites satis latino sermone tritus est. Pulchrū in primis est eius

σωρείτης

Nisi sorites esset latino sermone tritus posset acerualis appellari.

2. & 3 Offic.

exemplum apud eundem Ciceronem: Atque si etiam hoc natura præscribit, vt homo homini quicunq; sit, ob eam ipsam causam, quòd is homo sit, consultum velit: necesse est secundum eandem naturam, omnium vtilitatem esse communem. Quod si ita est, vna continemur omnes, & eadem lege naturę: idq; ipsum si ita est, certe violare alterū lege naturæ prohibemur: verū autem primum, verum igitur & extremum. Sed apertissimè concludit Sorites ille, qui est in v. Tuscul: propositū .n. erat probare. Quod esset honestū, id solū esse bonū, id autē sic probat: Etenim quicquid sit, quod bonum sit, id expetendum: quod autē expetendum, id certe approbandum: quod vero approbandum, id gratum, acceptumq; habendū: Ergo etiam dignitas ei tribuenda est. Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, vt quod sit honestum, id sit solū bonum. In quo soritecum per sex quasi gradus ad complexionem perueniatur; quinq; ratiocinationes inclusæ sunt. Sed hoc argumentandi genus sæpe solet esse fallax, atq; captiosum, dum enim minutatim, & gradatim multa adduntur, periculosissima respōdenti tela texitur: retexere igitur oportet, & seorsum singula cōsiderare, sic facilius vniuersa frangentur. In hoc disputandi genere frequentes fuerunt Stoici: & Zeno, qui eorum inuentor, & princeps fuit. Sed maxime omnium illo delectatus dicitur

Vulgo appellatur argumētatio à primo ad ultimum.

2. Tuscul. Sorites sæpe fallax est atq; captiosus. Cic i Acad. Quomodo sit soriti resistendum Persi⁹ Sat.6

Chry

Chrysippus, vt Socrates inductione.

De Dilemmate. Cap. XXIIII.

Dilemma est in quo vtrum concesseris reprehenditur. Cicero patriam cum Catilina sic agentem inducit: Quamobrem discede, atq; hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin falsus, vt tandem aliquando timere desinam, Et in Epistola ad Quintũ Fratrem. Si implicabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa leuitas. Dictum est autem dilemma, quòd ita vtrinque premat, ac vrgeat, vt ex alterutra parte capiat aduersarium, qua de causa cornutus etiam syllogismus vocatur, sic. n. argumentationis cornua in eo disponuntur, vt qui alterum effugerit, in alterum incurrat. Cicero complexionem appellat. Ea si vera est, nunquam reprehendetur: sin falsa duobus modis diluetur, aut conuersione, aut alterius partis infirmatione. Cum viderem, inquit Varro apud Ciceronem, philosophiam græcis literis diligentissime explicatam, existimaui, si qui de nostris eius studio tenerentur, si essent græcis literis eruditi, græca potius, quàm nostra lecturos: sin a græcorum artibus disciplinis abhorrerent, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione græca intelligi non possunt. Itaq; ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere pos-

Διλημμα Quid sit dilemma. 1. de Inuent. Orat. 1.

Vnde dictũ sit dilemma.

Dilẽma Cic. est cõplexio 1. de Inuent. Complexio falsa duob9 modis diluitur.

In Acad.

possent, nec docti intelligere curarent. Hoc dilemma deinde Cicero in eum conuertit, hoc modo: Imò verò & latina legent, qui græca non poterunt; & qui græca poterunt, non contemnent sua. Veterum scriptis celebrata est conuersio ea, qua Euathlus discipulus Protagoræ præceptoris dilemma elusit. Alterius partis infirmatione reprehenderetur, si diceret Cicero: Et si doctis minus esset necessariũ, tamen indoctis latine scribendo consuli deberet. Non est autem, cur quisquam existimet complexionem genus esse argumentationis a quatuor illis, de quibus supra dixi, diuersum. Est enim ratiocinatio imperfecta, quæ a duabus partibus contrarijs ducitur, cui, si assumptionem subiunxeris, efficies ratiocinationem perfectam, hoc modo: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas. si autem exorabiles, summa leuitas: Sed vel implacabiles sunt iracundię, vel exorabiles, igitur in illis summa est acerbitas, vel summa leuitas.

Euathlus cõuertit in præceptorem. Protagorã ipsi⁹ dilẽma Gel.l.5.c.10.

Quomodo ex dilemma fiat ratiocinatio perfecta.

De confutatione. Cap. XXV.

E*Xpositis generibus argumentationem, reliquum est, vt rationem, qua refutandæ, ac reprehendendæ illæ sunt, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest: nã, & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quę dicta sunt ab aduersario, debent vtrinque dissol-*

Refutatio dupliciter accipi põt. Qu.l.5.c.13.

dissolui: & hæc est propriè reprehensio, quam cum confirmatione, vsu, & natura, & tractatione coniunctam esse diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut eleuatur. Hæc fonte inuentionis eodem vtetur, quo vtitur cõfirmatio: propterea quòd quibus ex locis aliqua res confirmari potest, iisdem potest ex locis infirmari. Quare inuentionem, & argumentationum expolitionem sumptam ex illis, quæ ante præcepta sunt, hãc quoq; in partem orationis transferri oportebit. Sed vt facilius ea, quæ contradicentur, diluere, aut infirmare possimus, obseruare debemus aut totum esse negandum, quod in argumentatione aduersarius sumpserit, si perspicue falsum erit: vt pro Cluentio Cic. eum, quem dixerat accusator epoto poculo concidisse, negat eodem die mortuum, aut redarguenda esse ea, quæ pro verisimilibus sumpta sunt. Primum dubia sumpta pro certis, deinde etiam in perspicue falsis eadem posse dici. Tum ex iis, quæ sumpserint non effici, quæ velint. Accedere autem oportet ad singula, sic vniuersa facilius frangentur.

Ci.1. de Or.

Quid refutatio sit.

1. de Inuent.

Eodem inuẽtionis fonte vtuntur confirmatio, & confutatio.

Quæ sint obseruãda, ut, quæ contra dicuntur diluere, aut infirmare possimus.

Qu l 5 c. 13.

Cic. in Part.

Quomodo sunt argumentationes oratoriæ tractandæ. Cap. XXVI.

IN *oratione insũt aliquãdo et ratiocinationes breuiter ĩclusę, et aperta enthymemata* &

Qui.l.5.c.14.

Oratio non debet syllogismorũ, & enthimematum turba esse cõferta. & inductiones, atq; exempla subtili quadam, & breui oratione comprehensa, Quod vt reprehendendum nõ est, ita diligentissime est curandum, ne syllogismorum, & enthymematũ turba conferta oratio sit: dialecticis .n, disputationibus, quàm oratorijs actionibus erit proprior, ac similior, quod longe aliter esse debet. Locuples enim, & speciosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis, & crebris, & in vnam propè formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam seruitute, & ex copia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit. Feratur igitur non sententijs, sed campis: non vti fontes angusti fistulis colliguntur, sed vt latissimi omnes totis vallibus, fluat; ac sibi viam, si quando non acceperit, faciat. Adhibeatur in argumentando varietas, & iucunda quædam distinctio: figuris verborum, & ornamentis sententiarum argumentatio expoliatur. Quo fuerit enim vberior, ac suauior, eo etiam erit credibilior. Nunc sequitur vt de peroratione dicamus.

Locuples, & speciosa vult esse eloquentia.

In argumentando varietas est adhibenda. In Part.

Quo fuerit uberior, ac suauior argumẽtatio.

De peroratione. Cap. XVII.

Peroratio-nis duę sunt partes.

Extrema pars orationis est peroratio, quæ diuisa est in duas partes, amplificatio

tionem,& enumerationē. Augendi autem,& hic est proprius locus in perorando, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificādū dantur,confirmata re aliqua,aut reprehensa. Omnes.n. affectus etiam quibusdam videntur in procœmio,atq; peroratione sedem habere, in quibus sane sunt frequentissimi, tamen aliæ quoq; partes recipiunt,sed breuiores; vt cum ex his plurimis sint referenda. At hic si vsquam totos eloquentiæ aperire fontes licet: hic deniq; efficiendum est Oratori, vt non modo auditores,qui sua sponte se dant, et quo impellit ipse,inclinant,atq; perpendunt,penitus incitentur;sed quietos, etiam, & languentes possit vi orationis permouere. In quo & si plus est operis,tantam vim habet tamen illa, quæ recte a bono poeta dicta est Flexamina, atq; omnium regina rerum oratio,vt non modo inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam aduersantem, & repugnantem: vt imperator bonus, ac fortis capere poßit. Quod vsque eo magnum est, atque preclarum,vsque eo admirabile, vt in eo penè sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de amplificatione dicta sunt, valde conducunt: Sed illud caput est, in quo optimi, & gratissimi auctores vna voce consentiunt, vt omnes animi motus, quos Orator adhibere volet auditoribus, in ipso oratore impressi sint, atq; iniusti. Neque enim fa

cile

In Part.

Affectus sūt in exordio, & peroratione frequentissimi, in narratione, & confirmatione breuiores.

Quint.l.6.c.1

In peroratione penitus incitādi sunt auditores.

8. de Orat.

Magnam vim habet omniū regina rerū oratio.

1. de Orat. Quint. 6. ... Hor. in ar. po.

cile est perficere, vt incitentur alij, nisi is, qui dicit, ijs ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult permoueatur. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ nisi admoto igni, ignem concipere poßit: sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ poßit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, et ardens accesserit. Primum est igitur, vt apud eum qui dicit, valeat ea, quæ valere apud auditores solet: efficiaturq; prius, quàm efficere conetur. Nihil autem opus est simulatione, et fallacijs, vt toties omni animi motu concitetur Orator. Ipsa enim natura orationis eius, quæ suscipitur ad aliorum animos permouendos, Oratorem ipsum magis etiam, quàm quenquam eorum, qui audiunt, permouet. Miram etiam vim habet in hoc ipsum imagines rerum absentium ita cõplecti animo, vt eas cernere oculis, ac præsentes habere videamur, has quisquis bene conceperit, is erit in affectibus potentißimus.

Ad mouendos animos auditorũ caput est eum, qui dicit cõmoueri.

Qua ratione moueatur is, qui dicit.

Qui.l.6.c.12

Hæc, quæ dicta sunt, vera esse indicant multę Ciceronis perorationes; vt pro Milone, vbi ait: Sed finis sit: neque enim præ lachrymis iam loqui possum, & hic se lachrymis defendi vetat. Et pro C. Rabirio Posthumo: Sed iam quoniam, vt spero, fidem, quam potui, tibi pręstiti Posthume, reddam etiam lachrymas quas debeo. Et paulò post: Iam indicat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me

Cic. in perorando fuit vehementissimus.
Pro Milo.

Pro C. Rab.

dolor

dolor debilitat, includitq; vocem. Alijs autem affectibus aliq eiusdem perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem nonnunquam laudatori, suasori non sæpe, accusatori sępius, quàm reo, est necessaria. Huius tempora duo sunt: si aut memoriæ diffidas eorum, apud quos agas, vel interuallo temporis, vel longitudine orationis, vel si firmamenti vim est habitura causa maiorum. Quæ autem repetimus, quā breuissimè dicenda sunt, & quod græco verbo patet, decurrendum per capita. nam si morabimur, non iam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio. Quæ autem enumeranda erunt, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententijs, & figuris vtique varianda: aliogui nihil est odiosius recta illa repetitione, velut memoriæ auditorum diffidentia. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta videatur esse puerilis.

Enumeratio laudatori nonnūq, suasori nō sępe accusatori sępius quam reo est necessaria.

In Part.

Enumerationis duo sunt tempora.

Quin.l.6.c.1

ανακεφαλαιωσις

Quæ enumerantur cum pondere aliquo dicēda sunt, & varietas.

In Part.

Libri secundi finis.

DE

ſumitur: hoc maximè orator oratore præſtantior. Ideoq; M.T.C. inuentionem quidem, ac diſpoſitionem prudentis hominis putat, eloquentiam autem Oratoris. Eum autem eloquentem, ideſt, in eloquendo excellentem putat, qui ita dicit, vt probet, vt delectet, vt flectat. Sed probare neceſsitatis eſt, delectare ſuauitatis, flectere verò victoriæ. Hęc cùm ita ſint, meritò tertius hic liber, qui elocutionis præcepta continet, vt duobus ſuperioribus vtilior eſt, ſic etiam erit aliquanto longior.

2. de Orat.

Eloquẽs eſt, qui ita dicit, vt probet, vt delectet, vt flectat.

In Orat.

Quæ in elocutione ſpectanda ſint. C. II.

HAec in elocutione ſpectanda ſunt, vt latinè vt plane, vt ornatè, vt ad id, quodcunque agetur aptè, congruenterq; dicamus. De ratione puri, dilucidiq; ſermonis, & ſi permagni eam facere debemus, cum verborum delectus origo ſit eloquentiæ, locus hic præcipiendi non eſt. Nam traditur literis, doctrinaque puerili, & conſuetudine ſermonis quotidiani, & lectione veterum Oratorum, & Poetarum confirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes, illuſtrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandę, quarum altera dici poſtulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, vt ſit quam maxime iucunda,

Quattuor in elocutione ſpectãda ſũt.

3 de Orat.

Verborũ delectus origo eſt eloquẽtię Cęſare auctore.

Cic. in Brut.

3 de Orat.

Omnia eloquentiæ laus cõtinetur in apte atq; ornate diceda.

quàm maximè in ſenſus eorum, qui audiunt, influat: & quàm plurimis ſit rebus inſtructa.

De Ornatu. Cap. III.

3. de Orat.

ORnatur igitur oratio genere primum, & quaſi colore quodam, & ſucco ſuo nam, vt grauis, vt ſuauis, vt erudita ſit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt ſenſus, vt dolores habeat quantum opus ſit, non eſt ſingulorum articulorum, in toto ſpectãtur hæc corpore. Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maximè teneat eos, qui audiant, & quod non ſolum delectet, ſed etiam ſine ſatietate delectet. Sed volenti ornatè dicere diligentiſſime ſylua rerum primum, ſententiarumq; cõparanda eſt. Rerum enim copia, verborum copiam gignit: & ſi eſt honeſtas in rebus ipſis, de quibus dicitur, exiſtit ex rei natura quidam ſplendor in verbis, facileq; ſuppeditat omnis apparatus, ornatusq; dicendi.

Genus dicendi eligendũ eſt quod ſine ſatietate leɖet.

Rerũ copia verborũ copiam gignit.

De Ornatu orationis. Cap. IIII.

Ornatus orationis aut eſt in ſingulis verbis, aut in cõiunctis. 3. de or. in pa Quin. l. 8. c. 3.

OMnis oratio conficitur ex verbis, quorum primum nobis ratio ſuppliciter videndo eſt deinde coniunctæ. Nam eſt quidam ornatus orationis, qui ex ſingulis verbis eſt; alius, qui ex continuatis, coniunctisq; cõſtat. Ergo vtemur verbis, aut ijs, quæ propria ſunt

&

& certa quasi vocabula rerum, penè vna nata cum rebus ipsis, aut ijs, quę nouamus, & facimus ipsi.

De verbis simplicibus. Cap. V.

VErba simplicia natura sunt, alia consonantiora, grandiora, leuiora, & quodam modo nitidiora: alia contra. Consonãtiora.n. sunt quanquam, moderatio, & concertare; quã, & si, modestia, & confligere. Grandiora immanis, cõtrucidare, optimus, officiosissimus quàm hæc: magnus, necare, bonus, officiosus. Nitidus etiam bos, quã vacca. Vt syllabæ autẽ e litteris melius sonãtibus clariores sunt, ita verba e syllabis magis vocalia: et quo pl' quæq; spiritus habet, eo pulchrior: & quod facit syllabarũ, idẽ verborum quoq; inter se copulatio vt aliud alij iunctũ melius sonet. In vniuersum quidẽ optima simpliciũ credũtur, quæ aut maxime exclamant, aut sono sunt iucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis vnquam in oratione erudita locus. Clara vero, ac sublimia materiæ modo cernenda sunt. Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quæ humilia circa res magnas, apta circa res minores videntur: & sicut in oratione nitida notabile est humilius verbum, & velut vocabula, ita a sermone tenui sublime, nitidumq̃ue discordat, fitq; corruptũ, quia in plano tumet.

Verba simplicia alia sunt consonatiora, & grandiora, & nitidiora.

3. de orat. In Part. Quin. l. 8. c. 3

Optima simpliciũ, q̃ aut maxime exclamãt, aut sono sunt iucunda.

Cic. & Quin. ex Ari. Rhe. l. 3. cap. 7.

Verba clara, sublimia materię modo cernẽda.

aut imitatione, aut inflexione, aut adiunctione verborum. Similitudine, vt syllaturit, a Cicerone formatum est: & ab Asinio, fimbriaturit ad similitudinem verbi proscripturit: & a Liuio sobolescer: ab Horatio iuuenescere: a Vergilio lentescere, & ignescere dictum est, vt feruescere. Imitatione facta sunt, tinnio, rugio, clangor, murmur, aliaq; permulta. Inflexione, vt bibo bibosus, inflexit Laberius Mimographus. Adiunctione, versutiloquus, & expectorare, nouauit Ennius. Sed græcis magis concessum est fingere, audendum tamen aliquando, & si quid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remedijs præmuniendum est: vt Ita dicam, Si licet dicere, Quodam modo, Permitte mihi sic dicere. In quo non falli iudicium nostrum, solicitudine ipsa manifestum erit; nunc quoniam de verbis inusitatis, & nouis dictum est, de tropis, nam illis verba transferuntur, exponamus.

Syllaturit, fimbriaturit, sobolescere, iuuenescere, & lètescere & ignescere similitudine sunt nouata.
Ad Attic. l. 6. epist. 12.
Li. 29. ab vr.
Li. 4. car. o. 7
Geo. 2. Aen. 9
Tinnio, rugio aliaq; p multa imita tiõe sunt nouata.
Græcis magis concessũ est fingere, quã latinis
Quin. l. 8. c. 3
Quib⁹ remedijs per munianter quæ periculosius finxisse videbitur.

De tropis. Cap. VIII.

TRopus est verbi, vel sermonis a propria significatione in aliam cum virtute mutatio: ut cũ dicimus, lætas segetes, verbũ, lætus a propria significatione, qua lætos homines dicimus, ad segetes cũ virtute trãsfertur. Sunt autem tropi numero vndecim: In vno verbo septem, Metaphora, Synecdoche, Metonymia,

Quid Trop⁹ sit.

Topi numero sunt undecim, septem in uno uerbo quatuor uero in oratione.

Antonomasia, Onomotopæia, Catachresis, Metalepsis. In oratione vero quattuor, Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, et Hyperbole: de quibus tametsi nondum de eo dicamus ornatu, qui ex coniunctis continuatisq; verbis cõstat, breuiter scribemus, ne iterum de tropis differere cogamur.

De Metaphora. Cap. IX.

μεταφορα. Trãlatio cũ frequentissimus tropus est, tũ longe pulcherrim⁹ Ar.r.l.3.c.2. Qui.l.8.c.6. Trãslatiõnẽ genuit necessitas, iucũditas celebrauit. 3. de Orat. Ad Her li.4. Quid trãslatio fit. Qui.l.7.c.6. Translatio verbo vrimur, quia necesse est, aut quia signifĩcãtius, quia decẽtius est.

INcipiamus igitur ab eo, qui cum frequentissimus est, tum longe pulcherrimus, translationem dico, quę Metaphora græce vocatur. Latissime enim patet. Eam necessitas genuit inopia coacta, et angustijs; post autem delectatio, iucunditasq; celebrauit. Nam vt vestis frigoris depellendi causa reperta primo, post adhiberi cepta est ad ornatum etiam corporis, & dignitatem: sic verbi translatio instituta est inopię causa, frequentata delectationis. Est autem translatio cum nomen, aut verbum propter similitudinem trãsfertur ex eo loco, in quo proprium est; in eũ, in quo propium deest, aut translatum proprio melius est. Id facimus aut quia necesse est, aut quia significãtius, aut quia decentius. Nam gemmare vites, luxuriem esse in herbis. lætas segetes etiam rustici necessitate dicent. Oratores durum hominem, aut asperũ. Non enim propriũ erat, quod darent his affectibus nomen, Iam incensum ira, inflammatũ

cupiditate, & lapsum errore, significandi gratia. Nihil enim horum suis verbis, quàm his accersitis magis proprium erat. Illa ad ornatum, lumen orationis, & generis claritatem & concionum procellas, & eloquentiæ flumina: vt Cic. pro Milone: Clodium fontem eius gloriæ vocat: & alio loco segetem, ac materiam. Illud autem admirandum videtur, quid sit, quòd omnes translatis, & alienis magis delectantur verbis, quàm proprijs, & suis. Nam si res suum nomen, & proprium vocabulum non habet, vt species in naui, vt in vite gemma, necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multo magis, si sunt ratione translata, delectant. Causa autem illa est, quòd translatio est similitudo ad vnum verbum contracta, similitudine autem mirifice capiuntur animi. Eo tamen distat, quòd illa cõparatur rei, quã volumus exprimere, hæc pro ipsa re dicitur. comparatio est, cum dico fecisse quid hominem, vt leonem. Translatio, cum dico de homine, leo est.

Pro Milone. 3. de Orat.

Mirandũ est cur homines tãtopere delectetur trãslatione, & ei⁹ rei causa. Arist. 6. Top. c. 2. & Rhe. 3. Qui. l. 8. c. 6. Ci. 3. de Or.

Trãslatio similitudo ad unum uerbum contracta.

Quotuplex sit translatio. Cap. X.

Trãslationis uis est quadruplex. Quin l 8 c 6

METaphoræ aũt vis omnis quadruplex est. Cum in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: vt Liuius Scipionem a Catone allatrari solitũ refert. Inanima pro alijs ge-

In rebus animalib⁹ aliud pro alio ponitur. Dec. 4 lib 7. Inanima po

paulò durior translatio esse videatur, mollienda est præpositio sæpe verbo: vt, Si olim M. Catone mortuo pupillum senatum quis relictum dicat: paulò durius, sin: Vt ita dicam pupillum, aliquando mitius est. Etenim verecunda debet esse translatio, vt deducta esse in alienum locum, non irruisse, atq; vt precario, non vi venisse videatur. Diligenter etiam cauendum est, ne omnia, quæ poetis permissa sunt, conuenire orationi putemus: nec.n. pastorem populi auctore Homero dixerim, nec volucres pennis remigare, licet Vergilius in apibus, ac Dædalo speciosißimè sit vsus. Modus aūt nullus est florētior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eoq; in illo explicādo meritò lōgiores fuimus.

Quomodo durior metaphora molliri debeat.

Multæ poetis permissæ sunt metaphoræ, quæ oratori non conueniunt. Quin.l.8.c.6. Ver.geo 4. & Aeneid. 6.

De Synecdoche. Cap. XI.

Synecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut contra, aut ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Quæ descriptio octo illos modo cōprehendit, quibus fit synecdoche, quos grauißimi scriptores tradiderunt. Ex parte totū intelligitur: vt ex puppi nauis: ensis ex mucrone: aut ex tecto domus: Cicero, Mucrones eorum a iugulis nostris reiecimus: Huc ptinet, cum vel ex vno plures significantur. Liuius: Romanus prælio victor. & Vergilius.

Hostis habet muros.

συνεκδοχή, Græci intellectio dicit. Auct. ad He.

Quid sit synecdoche.

Octo modi synecdoches ab auctorib⁹ traditi, ad quatuor reuocantur.

In Car.3 or. Aeneid. 2.

Vel

Vel genus ex forma, id eſt, parte illi ſubiecta :

Aeneid. 2. *Dẽtesq; Sabellicus exacuit ſus. (Vergilius,*

Pro quouis ſue: vel ex materia res vniuerſa: qua ratione & ferrũ pro gladio, & pinus pro naui, & aurum, atq; argentum pro aurea, & argentea pecunia ſumitur: Cicero, Homines inſtructi, & certis locis cum ferro collocati. Pro Cecin.

Contra vero, & ex toto pars declaratur, vt in illo Vergilij.

Aeneid. 12. *Fontemque, ignemque ferebant.*

De quo genere eſt, cum aut e pluribus vnus intelligitur Cicero ad Brutũ: Populo, inquit, impoſuimus, & Oratores viſi ſumus: cum de ſe tantum loqueretur: Aut e genere pars illi ſubiecta, Vergilius.

Aeneid. 12. *Prædamque ex vnguibus ales*

Proiecit fluuio. *Pro Aquila.*

Ex antecedentibus ſequentia monſtrãtur: vt cum ait idem Poeta.

Aeneid. 2. *Aſpice aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuẽci.*

Vt ex his perſpicuum eſt, quæ hoc & proximo capite dicta ſunt, Translatio promouendis animis plerumq; & ſignandis rebus, ac ſub oculis ſubijciendis reperta eſt: Synecdoche variare ſermonem poteſt, vt ex vno plures intelligamus, parte totum, ſpecie genus, precedentibus ſequentia; vel contra omnia liberiora Poetis, quàm Oratoribus. Quin l.8. c.6

De

De Metonymia. Cap. XII.

μετωνυμίαν, Græci vel ὑπαλλαγήν. Auct. ad He. denominationem appellat.

Metonymia quid sit.

Metonymia est tropus, in quo causas, per effecta; vel effecta, per causas; vel ex eo, quod continet id, quod continetur; vel rem e signo intelligimus. Per causas effecta declaramus, cum inuentor, aut alicuius rei auctor, pro re inuenta ponitur. Vergilius.

Aeneid. 8:

Onerantque canistris
Dona laboratæ Cereris.

Omnes modi quibus fit metonymia ad quatuor reuocantur. Declaratora.

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem frequenter pro eorum scriptis ponimus. Cicero: Lectitasse Platonem studiose, audiuisse etiam Demosthenem dicitur. Ex effectis autem causa significatur, cum sacrilegium deprehensum, & scelus dicimus, pro scelerato. Hinc mæstum timorem, tristem senectutem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt auctores. Vergilius.

Aeneid. 1.

Mæstumq; timorem Mittite. Horatus.
Pallida mors æquo pulsat pede pauperũ tabernas
Regumq; turres.

Ex eo, quod continet, id quod cõtinetur venuste etiam intelligitur. Sic bene moratæ vrbes vocantur, sic sæculum felix: sic Roma, pro Romanis, Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur, Vergilius.

Aneid. 7.

Cælo gratissimus amnis. Idest, Cælestibus. Cicero: Vt omittam illas omnium doctrinarũ

De orat.

positum. Appositione & frequentius, & liberius Poetæ vtuntur. namque illis satis est conuenire verbo cui apponitur: & ita. Dentes albi, & humida vina, apud eos non reprenhedun tur. Apud Oratorem *nisi aliquid efficitur, redundat. Tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus est, qualia sunt, o scelus abominandum, o deformem libidinem. Exornatur autem res tota maxime translationibus: Cupiditas effrenata, et insanæ substructiones. Solet etiam fieri alijs adiunctis epithetō tropis, apud Vergilium: Turpis egestas, & tristis senectus. Veruntamen talis est ratio huius virtutis, vt sine appositis nuda sit, & velut incompta oratio, ne oneretur tamen multis. Nam sit longe, & impedita.*

Orator quādo epithetis utitur. Ari. l. 3. Rh. cap. 3. & Quin. l. 8. c. 6

Aeneid. 6

Appositorū usus sit in orationе moderatur.

De Onomatopœia. Cap. XIIII.

ONomatopœia, idest, fictio nominis, græcis inter maximas habita virtutes, latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per onomatopœiam posita, qui primi sermonem fecerunt aptantes affectibus nomen. Nam mugitus & sibilus, & murmur, & vagitus, aliaq; quàm plurima inde venerunt. At nunc raro, & cum magno iudicio hoc genere vtendam est, ne noui verbi assiduitas odium pariat: sed si cōmode quis eo vtatur, & raro, non modo non offendet nouitate, sed etiam exornabit orationem.

ονοματοποιαν

Græ. Auct. ad Her. l. 4. nominationem appellat Onomatopæ in vix latinis permitti tur.

Quin. l. 8. c. 6

De

De Catachresi. Cap. XV.

κατάχρησιν; In Orat.

ABusio, quam Catachresin appellant, est quæ verbo simili, et propinquo, pro certo, et proprio abutitur: hoc modo, Vires hominis breues sunt, aut parua statura, aut longum in homine consilium, aut vti pauco sermone: aut cum grandem orationem pro magna, minutum animum pro paruo dicimus: sic Virgilius.

Aenei. 2. & 6

Instar montis equum diuina Palladis arte Aedificant. Et quin protinus omnia Perlegerent oculis.

Quin. l. 8. c. 6 In Orat.

Sic Pyxides cuiusq; materiæ sunt, & parricida matris quoque, aut sororis interfector dicitur. Abutimur autem verbis propinquis, non solum in ijs, quæ nomẽ non habent, vt de pyxide, & parricida diximus; sed etiam in ijs, quæ habent, vt grandis oratio, equum ędificant, perlegerãt oculis: vel quod delectat, vel quod licet. Sed hoc interest inter abusionem, & translationem, quòd abusio licet impudens nõ sit, est tamen licentior, et audacior quam translatio. Ex quo apparet duos hos tropos ita similes esse, vt tamen sint diuersi.

3. de Orat.

De Metalepsi. Cap. XVI.

μετάληψις.

SVperest ex his, qui aliter signifiãt, Metalepsis, idest, transumptio, ex alio in aliud, uelut

velut iam præstans. Tropus autem est rarissimus, & maxime improprius: Vergil. Metalepsis rarissimus trop⁹, & maxime improprius.
Post aliquod mea regna videns, mirabor aristas. Quin. l. 8. c 5
Gradatim. n. ab aristis ad spicas, a spicis ad segetes, ab his ad æstates, ab æstatibus ad annos acceditur. Idem etiã poeta ĩ i. lib. Æn. sic ait. Arg. 1. Quin. ibidẽ.
Spelunchisque addidit atris. Geor. 1.
Vbi spelunchæ nigræ, ac per hoc crassis, & obscuris tenebris circumfusæ, ad extremum deniq; infinita altitudine depressæ intelligũtur.

De Allegoria. Cap. XVII.

Allegoria, quam inuersionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium. Aliud Vergilius: ἀλληγορία. Auct. ad He. l. 4 permutationẽ vocat. Quid sit allegoria.
Sed nos immensũ spacijs confecimus æquor,
Et iã tempus equũ spumantia soluere colla. Geor. 2.
Habet *vsum talis allegoriæ frequenter oratio, sed raro totius, plerumq; apertis permista est. Tota apud Cic. talis est: Hoc miror enim quærorq; quemquam hominem ita pessundare alterum verbis velle, vt etiam nauem perforet, in qua ipse nauiget. Illud commistum frequentissimum. Equidem cæteras tempestates, & procellas in illis dumtaxat fluctibus concionum, semper. Miloni putaui esse subeundas nisi adiecisset, fluctibus concionum, esset allegoria, nunc eam miscuit. Illud vero longe speciosissimum genus orationis,* Oratio recipit etiã allegoriam sed raro totam. Alleg. mista in oratione frequens est. Speciosissimum.

genus orationis est, quod cōstat allegoria similitudine, & trāslatione.
Pro Mur.
Quid in allegoria custodiendum sit.

tionis, in quo trium permista est gratia, similitudinis, allegoriæ, & traslationes. Quod fretum, quem Euripum tot motus, tamq; varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum. Dies intermissus vnus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnūquam cōmutat aura rumoris. Nam id quoq; in primis est custodiendum, vt quo genere cęperis translationis, hoc desinas. Multi enim cum initium a tempestate sumpserunt, incendio, aut ruina finiunt, quę est in consequentia rerum fœdissima. Cæterum allegoria paruis quoq; ingenijs, & quotidiano sermoni frequētissime seruit, nam illa in agendis causis trita: Pedem conferre, & iugulū petere, & sanguinem mittere, inde sunt. Allegoria, quæ est obscurior, ænigma dicitur, vitium profectò, siquidam dicere dilucide virtus quo tamen & Poetæ vtuntur: Vergilius.

Allegoria in quotidiano sermone est frequentissimus.
Alleg. est obscurior ęnigma.

Treis pateat cæli spatiū nō amplius vlnas,
Et oratores nōnunquam: vt in Triclinio Coa in cubiculo nola.

De Ironia. Cap. XVIII.

εἰρωνείαν; Aeglo.3: Grę. inuersionem vocant.

IN genere, quo cōtraria ostenduntur, irouia est, quā illusionem vocant: quę non solum aliud sensu, aliud verbis ostendit, sed cōtrariū.

Ea aut pronuntiatione intelligitur, aut persona, aut rei natura. Nam si qua earum verbis dissentit, apparet diuersam esse orationi voluntatem: Cicero in Clodio, Integritas tua te curauit, mihi crede, pudor eripuit, vita ante acta seruauit. et Turnus apud Vergilium. 11.

Meque timoris
Argue tu Drance, quãdo tot cædis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit.

& dissimulatione latius. Quid ironia sit. eã Auct. ad Her. lib. 4 vocat permutationem Arist. Rho. Al. cap. 20. Quin l. 8. c. 6 Quomodo Ironie intelligatur.

De Periphrasi. Cap. XIX.

Cum pluribus verbis id quod vno, aut paucioribus dici potest, explicatur, Periphrasin vocant, circuitum loquendi, qui est apud Poetas frequentißimus. Vt Verg. in 2. Aenid.

Tẽpus erat quo prima quies mortalib' ægris
Incipit, & dono diuum gratißima serpit.

Et apud Oratores non rarus, semper tamen astrictor, quicquid enim significari breuius potest, & ornatu latius ostenditur, periphrasis est. Verum, vt cum decorem habet periphrasis, ita cum in vitium incidit perissologia dicitur, obstat enim quicquid non adiuuat.

περίφρασις Circuitio ẽ, Ad Her li. 4. Quid sit periphrasis. Periphrasis apud Poetas frequentissima. Quin. l. 8. c. 6.

Periphrasi ẽ contraria perissologia.

De Hyperbato. Cap. XX.

Hyperbaton, id est, trãsgreßio, est quæ verborum perturbat ordinẽ peruersione.

ὑπερβατον. Ad Her. l. 4.

aut transiectione. Peruersione, vt vulgo, mecum, tecum, secum, apud Oratores, & Historicos, quibus de rebus apud Verg. maria omnia circum. Transiectione, vt, Animaduerti iudices, omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. Huiusmodi *transiectio, quæ rem non reddit obscuram, multum proderit ad continuationes, de quibus postea dicetur: in quibus oportet verba sicuti ad poeticum quendam extruere numerum, vt perfecte, & perpolitissime possint esse absoluta. Poetæ quidem etiam verborum diuisionem faciunt, & trasgressionem.*

Quin l.8. c.6 3. de Orat. Aeneid. 1. Pro Cluen. Georg. 2.

Hiperboreo septem subiecta trioni.

quod oratio nequaquam recipit.

De hyperbole. Cap. XXI.

ὑπερβολή Superlatio est. A. ad Her. l. 4 Quin. l. 7. c. 6 hiperbole valet ad augendum; & minuẽdum. Aeneid. 1. & 6.

HYperbole *est ementiens superiectio, cuius virtus est ex aduerso par augendi, ac minuendi, Vergilius.*

Gemnique minantur
In cælum scopuli. Et
Fluminis ocyor alis.

Cicero in Antonium, Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico, quæ si fuit, fuit animal vnum: Oceanus medius fidius vix videtur, tot res, tã dissipatas, tam distantibus in locis positas, tã cito absorbere potuisse. Illud *Verg. ad minuendum. Vix oßibus hærent.*

Sed tam in augendo, quàm in minuendo seruetur mensura quædam. Quamuis est enim omnis hyperbole vltra fidem, non tamen esse debet vltra modum. Hyperbole nõ debet esse vltra modum.

De ornatu, qui est in verbis coniunctis Cap. XXII.

SEquitur continuatio verborum, quæ duas res maxime collocationem primum, deinde modum quendam, formamq; desiderat. Tũ & verbis, & sententijs oratio conformanda est, de quibus post tropos aptißime dicemus, deinde de collocutione, postremo de modo, & forma, idest, numeris, qui sunt adhibendi in oratione differemus. 3.de Orat.

De figuris. Cap. XXIII.

Quid sit figura. Quin.l.6.c.1 Quod sit discrimẽ inter tropos, & figura.

FIgura (sicut nomine ipso patet) est conformatio quædam orationis remota a communi, & primum se offerente ratione. Differt autem a tropis figura, quia proprijs verbis figura fieri potest, quod in tropos non cadit: vt, Fuit hoc quondam, fuit proprium Populi Romani: Figura est in verbo geminato in sua significatione permanente. Illud tamen notandum coire frequenter in easdem sententias, & tropum, & figuram. Tam enim translatis verbis, quàm proprijs figuratur oratio: vt, Qui spem Catilinæ Tam verbis proprijs, q̃ translati figuratur oratio.

mollibus sententijs aluerunt, cõiurationemq; nascentem corroborauerunt. Aluerunt, & corroborauerunt, quæ translata sunt, & similiter desinentia, similiterq; cadentia.

De generibus figurarum. Cap. XXIIII.

Figuræ vel sunt in verbis, vel in sẽtentijs.

SIcut omnem orationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu, & in verbis. Vt vero natura prius est concipere animo res, quam enunciare; ita de ijs figuris ante loquendum esset, quæ ad mentem pertinent: sed facilitatem secuti de figuris verborum prius dicemus. Est autẽ verborum exornatio, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitione. Inter cõformationẽ vero verborũ, et sentẽtiarum hoc interest, quod verborum cõformatio tollitur, si verba mutaris sententiarum ꝑmanet quibuscunq; verbis vti velis: ut Nunc vero quid agat, quid moliatur, quid deniq; quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio est, verborum figura, et interrogatio: figura sentẽtiarum, persæpe.n. vnus, & idẽ locus, & verborum, & sentẽtiarum ornamentis illuminatur. multa verba, Quid agat, & moliatur, ac denique quid cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio tollitur, interrogatio permanet, semperq; permanebit quibuscunq; verbis vti velis. Sed quoniam parum inter auctores conuenit de nume-

Quid sit verborũ figura. Ad Her. l. 4.

3. de Orat. Quo pacto verborum figurę a figuris sententiarum distinguantur.

Parum cõuenit inter auctores de numero, &

ro,& nominibus figurarum,& in eo etiam magna discrepantia est,quod aliquę a quibusdam inter verborũ ponuntur,quę ab alijs inter sententiarum ornamenta numerantur, nos mediam viam secuti, ea de quibus grauissimorũ scriptorũ maior cõsensus est, explicabimus.

nominibus figurarum.

Quod modis fiant figuræ verborum. Cap. XXV.

FIguræ verborum tribus maxime fiunt modis per adiectionem, detractionem, similitudinem. Per adiectionem, vt Cicero pro Milone: Occidi occidi non spurium Melium: Quo loco verbũ occidi figurate geminatũ est. Per detractionem etiã fiunt figuræ,in quibus multũ est venustatis: Cicero in Catilinam, Abijt, excessit,erupit,euasit:vbi cõiunctiones prӕter mittuntur.Sed tertium genus figurarũ, quod quandã vocum habet similitudinem, & aures prӕcipue in se vertit,& animos excitat:Cicero in Oratore:Itaq; efficis,vt cum gratię causa nihil facias,omnia tamẽ sint grata,quæ facis.

Figurę verborum trib⁹ maxime fiũt modis. Quin l.9 c 3. Pro milone.

Inuect 2. Figuræ, quæ uocũ habent similitudinẽ aures in se pręcipue uertunt. In Orat.

De figuris, quę fiunt per adiectionem. Cap. XXVI.

REpetitio est,cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio: vel, vt Cicero describit, Est eiusdem verbi crebra a primo repetitio.

ἀναφορὰ vel ἐπιβολή. De orat. l.3

Qui.l. 6.c.3.
3. de Orat.
In Orat.
Inuect. 1.
Acriter, & instater ab eo de verbo dicitur sępius oratio.

Quod acriter, & instanter fit: Cicero in Catilinam, Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam uideã, planeque sentiam. Idem contra Rullum, Quid enim est tam populare, quàm pax? qua non modo, ij, quibus natura sensum dedit, sed etiã tecta, atq; agri mihi lætari videntur. Quid tam populare, quam libertas? quam non solum ab hominibus, verum etiam a bestijs expeti, atque omnibus rebus anteponi videtis. Quid tam populare, quàm otium? quod ita iucundum est, vt & vos, & maiores vestri, & fortissimus quisq; vir maximos labores suscipiendos putet, vt aliquando in otio poßit esse, præsertim cũ imperio, ac dignitate.

ἐπιφορὰ vel ἀντιστροφή. Phili p. 2.

Cõuersio est cum in idem verbum conijcitur sępius oratio: Cicero in Antonium, Doletis tres exercitus Pop. Rom. interfectos? interfecit Antonius. Desideratis clarissimos ciues? eos quoq; eripuit vobis Ant. Auctoritas huius ordinis afflicta est? afflixit Antonius.

συμπλοκή.

Complexio est, quæ repetitionem, & conuersionem complectitur. Qui sunt, qui federa sæpe ruperunt? Carthaginenses. Qui sunt qui crudele bellum in Italia *gesserunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui Italiam deformauerunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui sibi postulant ignosci? carthaginenses. cicero pro lege Agaria: Quis legem tulit? Rufus. Quis maiorem populi partem suffragijs priuauit?*

Rullus.

Rullus. Quis comitijs præfuit? idem Rullus.

Cōduplicatio est verborum geminatio, quæ habet interdum vim, leporem alias. Geminantur autem verba modis pluribus, aut enim adiungitur idem iteratum: vt Cicero in Catilinam, viuis, & viuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Aut idem ad extremū refertur: Cicero in Verrem, Multi, *& graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi. Aut continenter vnū verbum non in eadem sententia ponitur: Cicero pro Ligario, Principū dignitas erat penè par, non par fortasse eorum, qui sequebatur. Aut post aliquam interiectionem repetuntur: Cicero, Bona, miserum me (consumptis enim lachrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam Gn. Pompeij acerbissimę voci subiecta pręconis. Possunt quoque media respondere, vel primis: vt Vergilius.*

αναδιπλωσις. In actio. 1. Lib. 1. accus. Aliquādo cō tinenter idē verbū in diuersis ponitur sentētiis. Philip. 2. Media verba possunt primis responde re.

Tenemus Angitiæ, *vitrea te Fucinus vnda.* Aeneid. 7.

Vel vltimis: Cicero in Verrem, Hæc nauis onusta ex præda Siciliensi, cum ipsa quoq; esset ex præda. Interim sententia tota repetitur: Cicero in eodem libro, Quid Cleomenes facere potuit? non enim possum quemquam insimulare falso, Quid inquam Cleomenes magnopere facere potuit? Ille vero apud Cicerone locus est pulcherrimus, in quo et primo verbo, longo interuallo redditū est, vltimū, & media primis

Aliquādo sētētia tota repetitur. Locus apud Cic. pulcherrimum. πλοκιgrς

& medijs vltima cōgruunt. Vestrum iam hic factum reprehenditur P.C. non meum; ac pulcherrimum quidē factum, verum, vt dixi, non meum, sed vestrum.

4 he. 3. & ora *Traductio est eiusdem verbi crebrius positi, quædam distinctio, quæ facit, vt, cum idem verbum crebrius ponatur, non modo nō offendat animū, sed etiam concinniorem orationem reddat, hoc pacto: Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere. Item, eum tu hominem appellas, qui si fuisset homo, nunquam tam crudeliter vitam hominis petijsset. At erat inimicus, ergo inimicum sic vlcisci voluit, vt ipse sibi reperiretur inimicus. Item, diuitias sine diuitum esse, tu vero virtutem præfer diuitijs, nā si voles diuitias cum virtute cōparare, vix satis idoneę tibi videbuntur diuitiæ, quæ virtutis pedisseque sunt. Ex eodem genere exornationis, cum idem verbū modo ponitur in hac, modo in altera re, hoc modo: Cur eam rem tam studiose curas, quæ multas tibi dabit curas? Itē, amari, iucundū est, si curetur nequid insit amari. Item, veniā ad vos si mihi senatus det veniam. Sed hoc posterius traductionis genus*

Lib 6. cap. 3: *merito Quint. etiam in iocis, frigidum videtur.*

ϖολυϖτωτον. *Polyptoton, quod in multis casibus ponitur, casuū cōmutatio latine dicitur: fit aut in*

5. her de or. Quin l. 7. c. 5. De Harusp. *vno verbo, aut in pluribus: In vno, vt apud Cic. Homines te propter pecuniā iudicio liberarunt:*

rarũt: hominibus iniuria tui ſtupri dolori non fuit. Homines tibi arma, alij in me, alij poſt in illum inuictum ciuem dederunt. Hominum beneficia prorſus concedo tibi. Et pleni ſunt omnes libri, plenæ ſapientum voces, plena exemplorum vetuſtas. Et non minus in cauſa cederet A. Cæcinna, Sex. Ebutij impudentiæ, quã cum in vi facienda ceſſit audaciæ. Caſus enim paulò aliter quàm Grammatici, Rhetores appellant, vt ſit etiam verborum tempus ad ſignificandum ſui caſus: in pluribus, vt, T. Gracchum Remp. adminiſtrantem, indigna prohibuit nex diutius in ea commorari. C. Graccho ſimiliter occiſio oblata eſt, quę Reipub. virum amãtisſimum ſubito de ſinu ciuitatis eripuit. Saturnium fidecaptum malorum perfidia per ſcelus vita priuauit. Tuus, o Druſe, ſanguis domeſticos parietes vultum parentis aſperſit. Sulpitio cui paulò ante omnia concedebant, eum breui ſpatio non modo viuere, ſed etiam ſepeliri prohibuerunt. Qui caſuum commutationem, cum traductione coniunxerunt, aut annominationi ſubiecerunt, magnopere mihi videntur erraſſe.

Pro Arch.

Pro Cęcin.

4. Heren.

Synonymia eſt cum verba idem ſignificantia cõgregãtur. Quę cum ita ſint Catilina, perge quo cœpiſti: egredere aliquando ex vrbe, patent portæ, proficiſcere. Et alio loco Abijt, exceſſit, erupit, euaſit. Nec verba modo ſed ſenſus quoque idem facientes aceruantur,

συνωνυμία

Inuec. 1. & 2

Non verbo modo, ſed ſẽſus quoque idem facientes aceruantur.

Per

Pro Mil. *Perturbauit istum mentis, & quædam scelerum offusa caligo, & ardentes furiarum faces excitarunt.*

πολυσυνδετον. *Polysyndenton est schema, quod coniunctionibus abundat. Vergilius.*

Georg. 3. *Tectumque, laremque, (retram.*
Armaq;, Amycleũq; canem, cressamq; pha-

κλιμα. *Gradatio repetit, quę dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat, in pluribus resistit. Vel, vt cum Cicerone definiamus, Gradatio est, cum gradatim sursum versus reditur. Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit, Cicero pro Milone, Neque vero se populo solum, sed etiam senatui cõmisit: nec senatui modo, sed publicis præsidijs, & armis: neq; his tantum sed etiam eius potestati, cui senatus totam Remp. commisit. In tertio loco, cum dicendũ fuisset, Nec publicis præsidijs, & armis tantũ: consulto, quoniam id longum erat, & insuaue, pro eo dixit: neque his tantum. Hęc figura apertiorem habet artem, & magis affectatam, ideoq; esse rarior debet.*

De figuris verborum, quæ fiunt per detractionem. Cap. XXVII.

Sequuntur figurę, quæ per detractionem fiunt: quę breuitatis, nouitatisque maxime gratia petuntur, quarum vna est synecdoche non,

non tropus ille, de quo dictũ antea est, sed verborum figura, cum subtractum verbum aliquod satis ex cæteris intelligitur, quod inter vitia Eclipsis vocatur: vt cœlius in Antonium, stupere gaudio grœcus, simul subauditur. n. cœpit. Cicero ad Brutum: Sermo nullus scilicet nisi de te. Quid enim potius. simul enim intelligitur in priori quidẽ, parte est in posteriori vero, faciamus, aut aliquid simile. Differt ab Aposiopesi, quæ sententiarũ est exornatio, quod in ea vnũ verbum, & manifestum quidem desideratur, vt in superiori exẽplo, & in illo etiam Ciceronis; Data lupercali bus quo die Antonius Cesari: vbi nihil aliud intelligi potest, quam hoc, diadema imposuit. At in Aposiopesi aut incertũ est, quod. tacetur aut certe longiore sermone explicandum.

συνεκδοχη. Qui. l.9.c 3. & l.9. c.6. ἔκλειψις.

Synecdoche differt ab Aposiopesi.

Dissolutio est cum demptis circuniunctioni bus dissolute plura dicũtur. Cicero: Sit in eius tutela Gallia, cuius virtuti, fidei, felicitati cõmendata est. Apta est hæc figura non in singulis modo verbis, sed sententijs: etiã vt Cicero pro Archia: Hec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium præbent, delectant domi, non impediũt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Dissolutionis aũt, & Polysyndeti fons vnus est, quia acriora faciunt, quæ dicuntur, & vim quandã præ se ferentia velut sepius erũpentis affectus, qui dissolutionem,

διαλυτον *vel* ἀσύνδετον. Ad Here. 4. De Orat. 3. Quin l.9.c.3. De ꝑu cõs. Qui. l 9. c. 3.

Dissolutio non in singulis modo verbis fit, sed sententiis ẽt. Pro Archia.

Dissolutionis & polisindeci dictum est c. fõ.

5. de Orat.

nem, & articulum idem esse putant, falluntur: cum articulus & in 4. ad Herenium, & apud Ciceronem idem sit quod incisum.

πρωτοζευγμενον, & ὑποζευγμενον

Comprehendit adiũctio

Tribus modis adiũctio fit.

Adiunctio est in qua vnum ad verbũ, quod primum, aut postremum collocatur, plures sententiæ referuntur: quarum vnaquæq; desideraret illud, si sola poneretur. Fit autem pręposito verbo, ad quod reliqua respiciant, hoc modo: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: aut illato, quo plura clauduntur: Nec.n. is es Catilina, vt te aut pudor vnquam a turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio a furore reuocauerit. Mediũ quoq; potest esse, quod ex prioribus, & sequentibus sufficiat, vt formæ dignitas aut morbo deflorescit, aut vetustate. Quod cum sit coniunctio figura est.

διάλυτον vel ὑποσαμενον.

Disiunctio (quam perspicuitatis gratia, quoniam superioribus contraria est, hoc loco tradimus) est cum eorum, de quibus dicimus, vnum quodq; certo concluditur verbo. Ci. pro Archia: Me autem quid pudeat, qui tot annos ita viuo, Iudices, vt ab illis nullo me vnquam tempore, aut cõmodum, aut ocium meũ abstraxerit, aut voluptas auocarit, aut deniq; somnus retardarit. Et in eadem oratione: Homerrm Colophonij ciuem esse dicunt suũ, Chij suum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi vero esse suum cõfirmant,

Homerũ multæ ciuitates suum ciuem esse dicunt.

συνοικίωσις.

Synichiosis est, quæ duas res diuersas colligit, hoc modo: Tã deest

auaro,

auarò, quod habet, quàm quod non habet.

De figuris verborum tertij generis. Cap. XXVIII.

Tertium est genus figurarum, quæ aut similitudine vocum, aut paribus, aut contrarijs vertunt in se aures, & animos excitāt. 3. de Orat. In orat. Quin. l 9. c. 3. Au. ad he 4.
Annominatio, quàm Græci Paronomasiam, vocant, est cum paululum immutata verba atq; deflexa in oratione ponuntur. Ea multis, & varijs rationibus conficitur: Adiectione hoc modo Cicero pro Cluentio: Si in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma. Et, Emit morte immortalitatem. Detractione, sic contra eum, qui se legationi immoriturum dixerat Quintiliani: Non exigo vt immoriaris legationi, immorare. Commutatione, hoc modo, Cicero in Catilinam: Hanc Reipub. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Translatione: Videte Iudices vt rum homini nauo, an vano credere malitis. Hæc *figura leuis alioqui sentētiarum pondere implenda est: Merito igitur illa exempla vitandi potius, quàm imitandi gratia ponit Quintilianus: Auium dulcedo ducit ad auium. & non Pisonum, sed pistorum: pessimum vero, Ne* Patres *Conscripti, circumscripti videantur. &, Raro euenit, sed vehementer venit. aliaq; similia.*

παρονομασία. Multis, & uarijs rationibus fit paronomasia. Pro Cluen. Inuect. I. Paronomasia pondere sententiarū implēda est

Similiter cadens exornatio est, cum in eadem constructione verborum duo, aut plura sunt verba, quæ similiter ijsdem casibus efferuntur. Omioptoton appellant, idest similem casum, etiā si dissimilia sint, quæ declinentur: nec tantum in fine deprehenditur, sed respondent vel prima inter se, vel medijs, vel externis; vel etiā permutatis his, vt media, primis, & summa medijs accomodentur, & quocūq; modo poterunt accõmodari. Cicero, est idem Verres, qui fuit semper. vt ad audendum pro iectus, sic paratus ad audiendū. Et, qui in his rebus non ita defendatur, vt mediocris Prætor, sed ita laudetur, vt optimus Imperator. Et, si quātum in agro, locisq; desertis audacia potest, tantum in foro, atq; in iudicijs impudentia valeret, non minus nunc in causa cederet A.Cęcinna, Sex. Ebutij impudentię, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ. Nam in his exemplis casus similes referuntur, audendum audiendum, proiectus paratus, defendatur laudetur, mediocris prætor, optimus imperator, agro foro, locis desertis, iudicijs, audacia, impudentia, causa vi facienda, impudentiæ, audaciæ.

ὁμοιόπτωτον. 4. Her. Qui. l.9.c.3.

Accus. 1. in. Ver. Accus. l. 5. in Cæcin.

Similiter desinens est similis duarum sententiarum, vel plurium finis hoc est, cum orationis mēbra, uel articuli simili exitu terminātur Cicero: vt eius semper voluntatibus nō modo ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes

ὁμοιοτέλευτον. Pro Manil.

obedie

obedierint, sed etiam vēti, tempestatesq; obse cundarint. Non modo ad salutem eius extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infrigendam. Et, non minus in causa cederet A. Cæcinna Sex. Ebutij impudentię, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ. Et pro Cluentio, vt & sine inuidia culpa plectatur, et sine culpa inuidia ponatur. Differt hæc figura a superiori, est enim similiter cadens, tantum casus similis, etiam si dissimilia sint, quæ declinetur: at similiter desinens in eosdem exitus cadit, vt superiora exempla declarant. Atq; eo fit, vt similiter cadens verbis, & nominibus tantū cōfici possit, cum similiter desinens illis etiam, quæ declinari non possunt, cōficiatur, vt, eiusdem non est & facere fortiter, & viuere turpiter. Deniq; similiter cadens quouis, vt dictum est, loco similiter desinens non insit in membris, & articulis externis.

Pro Mil. Similiter dens, & similiter desines quomodo differant.

Quin. l. 9. c. 3

Cōpar Græci vocant Isocolon, habet membra orationis, quę cōstant ex pari ferè numero syllabarum. Hoc non de enumeratione nostra fiet, nam id quidem puerile est, sed tantū affert vsus, & exercitatio facultatis: vt animi quodam sensu par membrum superiori referre possimus. Cicero pro lege Manilia: *Extrema hyeme apparuit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit. Loquitur autem de bello, quod Pompeius gessit contra Pyratas.*

ισοκωλον.

Pro lege Ma. Animi quodā sensu sine nostra enumeratione compar fit.

Tricolon est quod tribus cōstat membris,

τρικολον.

vt pro Cluentio: Vicit pudorẽ libido, timorem audacia, rõnem amentia: fit etiã singulis verbis: vt in 2. Catil. Abijt, excessit, erupit, euasit.

4. Heren. Quin l.9.c.3

Contrapositum autem, vel, vt quidam vocant, Contentio, vt Cicero loquitur, contrarium (Antitheton græcis dicitur) non vno fit modo. Nam & fit, si singula singulis opponuntur: vt Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia, Et bina binis: Non nostris ingenijs, vestri auxilij est. Nec semper contrapositum subiungitur, vt in hoc Ciceronis pro Milone, Est enim hæc Iudices non scripta, sed nata lex. Verum, sicut Cicero dicit, quod de singulis rebus propositis refertur ad singula: vt in eo, quod sequitur, Quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Magnæ veteribus curę fuit gratiam dicendi e quattuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immodicus, copiosus vtique prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etiam M. Tullius, verum, & modum adhibuit non ingratæ (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui leuẽ sententiarum pondere impleuit. Nam per se frigida, & inanis affectatio, cum in acreis incidit sensus, innata videtur esse, non accersita.

ἀντίθετον Quin.l.9.c.3 4 he 3. de or. Pro Cluen. Singula singulis opponũtur per cõtentionem. Ibidem. Bina binis opponuntur per contentionem. 3. de orat. Crebra crebris per antitheton opponuntur. Veteres ex quatuor proximis figuris sunt aucupati gratia dicendi. Cic. optime vsus est his figuris. Pro Milone.

Cõmutatio est cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, vt a priore posterior cõtraria priori proficiscatur: Nõ vt edã

ἀντιμετάβολη, vel μετάθεσις.

viuo, sed vt viuam edo. Item, si poema loquēs pictura est, pictura tacitum poema debet esse. Et apud Ciceronem: Vt & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia vitetur: Hæc de verborum figuris dicta sint, in quibus illud notandum est, multas earum cadere frequenter in easdem sententias, idque cum magna venustate. Cicero: Si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro, atque in iudicijs impudentia valeret. Com par est, & similiter cadens: Nō minus in causa cederet Aulus Cæcinna Sixti Ebutij impudentiæ, quàm tunc in vi facienda cessit audaciæ. Compar similiter cadens, similiter desinens. Accedit & ex illa figura gratia, qua mutatis casibus verba repetuntur. Non minus cederet, quàm cessit.

Poema ē loquens pictura.
Pro Cluen.
Multę verborum figuræ in eādem sententiam sępe cadunt.
Pro Cæcin.
Figura illa ē traductio.

Correctio est, quæ corrigit, quod positum est verbum. Sed ea fit duobus modis, aut enim prius verbum tantum tollit: vt, ibi te cum, & illis largitionibus, & tuis rapinis expleuisses (si hoc est explere, quod statim effundas) & atque hæc Ciues; ciues in quam (si hoc nomine eos appellari fas est) de sua patria cogitant, aut priori sublato, pro eo id, quod magis idoneum videbitur, reponit: vt, sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite, & o hominem fortunatum, qui eiusmodi nuntios, vel potius pegasos habeat. Alia correctio est sententiæ, de qua suo loco

4. Heren.
3. de Orat.
Philip. 2.
Philip 2.
Pro Quint.

dicemus. Dubitatio est cum quærere videtur Orator, vtrum de duobus potius, aut quid de pluribus potißimum dicat: vt, venio nunc ad istius, quēadmodum ipse appellat, studium. vt amici eius morbum, et insaniā, vt Siculi, latrocinium. Ego quo nōie appellē, nescio: rē vobis proponā: vos eā suo nominis pōdere pēditote.

4. Here.
3. de orat.
4. Accus.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cauendum sit. Cap. XXIX.

Figuræ verborū immodice adhibēdæ non sunt Quin. l. 9 c. 3.

SI quis autem parce, & cum res poscit, verborum figuris vtatur, iucundiorem faciet orationem. Qui vero immodicè, & sine iudicio eas adhibuerit, ipsam illam gratiam varietatis amittet. Danda igitur opera est, vt nec multæ sint supra modum, nec eiusdem generis, aut iunctæ, aut frequentes: quia satietas, ut paucitate earum, ita uarietate quoq; vitatur. Quod de his verborum figuris, quæ nobiles sunt, atque insignes intelligendum est non de illis, quæ valde sunt vsitatæ, ac vulgares: quæ etiam si sunt crebriores, consuetas aures minus feriunt. Ridiculum etiam est neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum, inania verba in hos modos deprauari. Cum enim figuræ sint quasi quidam gestus orationis, eas sine sententia sectari, tam est ridiculum, quàm quærere habitum, gestumq;

Figuræ verborum non sint multæ, iunctæ, non frequentes.

stũq; sine corpore. Non sunt etiam nimis densandæ. Sciendum vero in primis, quid quisq; in orando postulet locus, quid persona, quid tẽpus. Maior.n.pars harum figurarum posita est in delectatione: vbi vero atrocitate, inuidia, miseratione pugnãdũ est, quis feret cõtra positis, & pariter cadentibus, & cõsimilibus irascentem, flentem, rogantem? Cum in his rebus cura verborum deroget affectibus fidẽ, et vbicũq; ars ostẽtatur, veritas abesse videtur.

De figuris sententiarum. Cap. XXX.

Nvnc res ipsa monet, vt deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarum exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem: atq; ea de causa sententiarum ornamenta maiora sunt. Quo genere, quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco a doctis Oratorum est princeps iudicatus. Schemata ea vocant Græci, quæ maxime ornant orationem, eaq;, vt definitio demonstrat, non tam in verbis pingendis põdus habent, quàm in illuminandis sententijs. Nec aliud quicquam est dicere, nisi omnes, aut certe plerasq; aliqua specie illuminare sententias.

Quid sit sententiarum figura. 3. de Orat. In orat. Quin.l.9.c.3 Ad her.4. Rufinianus, Aq la, & Rutilia Maiora sunt sententiarũ ornamenta, quam verborum. Demosthenes aut Oratorum princeps iudicetur. ἐρώτησις

Interrogatio figura est quoties nõ sciscitãdi gratia assumitur, sed instandi: Quo vsq; tandẽ abutere Catilina patientia nostra? Et, Patere Inuect. 1.

tua consilia non sentis? Et totus denique hic locus, Quanto enim magis ardet, quàm si diceretur? Diu abuteris patientia nostra: & patent tua consilia. Interrogamus etiam, *quod negari non possit. Cicero pro Cluentio: Dixit ne tandem causam C. Fidiculanus Facula? Aut vbi respondendi difficilis est ratio, vt vulgo vti solemus: Quomodo? Qui fieri potest, aut inuidiæ, aut miseratianis: vt Si non apud Vergilium.*

Varijs de causis interrogatione, quæ sententiarum est figura, vtimur

Pro Cluen.

Aeneid. 2.

Heu quæ nũc tellus, inquit, quę me æquora possunt
Accipere?

Aeneid. 1.

Conuenit etiam indignationi. Verg.
Et quisquam numen Iunonis adoret?

Aeneid. 2.

Et admirationi.
Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Aeneid. 4.

Est interim acrius imperandi genus.
Nõ arma expediẽt, totaq; ex vrbe sequẽtur?
Et ipsi nosmet rogamus; Quale est illud Turni apud Vergilium.

Aeneid. 5.

Quid agam: aut quæ iam satis ima dehiscat
Terra mihi?

Responsio figura est, cum aliud interroganti ad aliud, quia sic vtilius sit, occurritur: tum augendi criminis gratia: vt testis in reũ rogatus an a reo fustibus vapulasset? Et innocens, inquit: Tum declinandi, quod est frequentissimum: Quęro an occideris hominem? respondetur latronem.

Subie-

Subiectio, est, cum Orator vel interrogat se ipsum, & respondet sibi: vel cum alium rogauerit, non expectat responsionem: vt Cic. pro Ligario Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen me antequã vidit, Reip. reddidit. Et domus tibi deerat? aut habebas: pecunia superabat? at agebas. Sunt autem interrrogandi, & respondendi sibi non ingratæ vices. αὐτιολογία. Pro.Ligario In orat.

Ante occupatio, quã Quintilianus præsumptionem, Græci prolepsin dicũt, est cũ id, quod obÿci potest, occupamus. Huc pertinet illa Ciceronis pręmunitio cõtra Q. Cæciliũ, quòd ad accusandum descendat, qui semper defenderit. Verborum quoque vis, ac proprietas confirmatur, vel præsumptione: Quamquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit: vel reprehensione, quàm alÿ correctionem appellãt. πρόληψιν In Diuin. Reprehẽsio, qua alij correctione vocant est occupationis genus quoddam.

Correctio est, quæ tollit sententiam aliquam: & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat, & corrigit: Cicero, Italiam ornare, quam domum suam maluit: Quamquam. Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior. Est etiam correctio in verborum exornationibus, de qua supra dictum est. Correctio a verborũ, & sententiarũ figura.

Dubitatio est, cũ quærimus vnde incipiendum, vbi desinendum, quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit. Eiusmodi exemplis plena sunt omnia, sed vnum interim sufficit: Cicero pro Cluentio, Equidem, quod διαπόρησις.

Pro Cluen. Pro Ligar. Accus. l. 5. *ad me attinet,quo me vertam,nescio. Negem fuisse infamiam iudicij corrupti: & quæ sequuntur.&,itaq; quo me vertam, nescio.&, quid agam iudices? quo accusationis meæ rationem conferam? quo me vertam?*

ἀνακοινώσις. Pro Rabir. *Communicatio non procul abest a deliberatione,cũ aut ipsos aduersarios consulimus: Cicero, Tu deniq; Labiene quid faceres tali in re,ac tempore? cũ ignauię ratio te in fugam, atque in latebras impelleret, improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret, Consules ad patriæ salutem, ac libertatem vocarent:quam tandem auctoritatem, quam vocem,cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum velles? Aut cum Iudicibus deliberamus;vt Cato, Si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis? Et Cicero, Nunc ego Iudices* Acc.2.I Ver. *iam vos cõsulo,quid mihi faciendũ putetis:id .n. consilij mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo.*

προσωποποιία. 4 ad her. sermocinatio. 4 ad her. conformatio. *Prosopopœia est personarum ficta inductio. vel grauissimum lumen augendi, hac & aduersariorum,& nostros cũ alijs sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus: & suadendo, obiurgando, querendo, laudando,miserando personas idoneas damus. Quin* Vrbes etiam populi vocẽ accipiunt p prosopopœia. *mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est. Vrbes etiam; populiq; vocem accipiunt: in quibus hoc modo mollior fit figura: Etenim si mecum patria, quæ mihi vita*

mea

mea multò est carior, si cuncta Italia, si omnis Resp. sic loqueretur. M. *Tulli quid agis?* & *quæ sequuntur. Sed magna quædam vis eloquentiæ desideratur. Falsa enim, & incredibilia natura necesse est, aut magis noceant, quia supra vera sunt: aut pro vanis accipiantur, quia vera non sunt. Forma quoq; fingimus sæpe, vt famæ Verg. vt voluptatis, ac virtutis (quemadmodum a Xenophonte traditur) Prodicus: vt multarum aliarum rerum Ouid.*

Magna uir eloquentiæ desideratur in hac figura.

Formę rerũ quæ corporis expertes sunt per prosopopœiã figuram.

Aeneid. 4.

ὑπομνημάτων β.

Apostrophe est auersus a iudice sermo: mire autem valet, siue aduersarios inuadimus, Quid .n. tuus ille Tubero districtus in acie pharsalica gladius agebat? Siue ad inuocationem aliquam conuertimur, Vos .n. iã Albani, Tumuli, atq; luci: Siue ad inuidiosam imploratationem, O leges Porcię, legesq; Semproniæ.

ἀποστροφή.

Auersio, Lat. Qui. l. 9. c. 2.

Cic pro Li.

Pro Mil.

Hypotyptosis, quam descriptionem Cicero appellat, est proposita, quædam forma rerum ita expressa verbis, vt cerni potius videatur, quàm audiri: vel, Est rerum quasi gerantur, sub aspectum penè subiectio, vt actione in verrem septima: Ipse inflammatus scelere, ac furore in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solum, quæ facta sint, aut fiant, sed etiam quę futura sint, aut futura fuerint dicendo exprimimus, Mire tractat hæc Cicero pro Milone, Quæ facturus fuerit Clodius

ὑποτύπωσις.

Auct ad He. est demõstratio, & descriptio.

3. de Orat. Hyppotyposis res pene sub aspectũ subiicit.

In Verrem

Pro Milone

si præturam inuasisset. Hæc translatio temporum, erit verecundior, si proponamus talia: Credite vos intueri: vt Cicero: Hæc, quæ non vidistis oculis, animis cernere potestis.

ἀποσιώπησις
3. de orat.
4. Heren. præcisio, & abscisio.

Aposiopesis, quàm Cicero præcisionem, non reticentiam, vt Quintil. existimauit, nonnulli interruptionem appellant: & ipsa ostendit affectus vel iræ, vt Verg.

Aeneid. 1.
Præcisio ostẽdit affectus iræ vel solicitudinis.

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus. vel solicitudinis, & quasi religionis, An huius ille legis, quam Clodius a se inuentam gloriatur mentionem facere ausus esset, viuo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere.

ἠθοποιία, vel μίμησις græ.
Ad Heren. est affectio & notatio.

Ethopœia est imitatio vitæ, ac morum alienorum, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos, vel maxime, sæpe autem ad permouendos: Cicero contra Rullum: Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariæ legis, & truculentius gerebat, quàm cæteri. Iam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur, vestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quã ante, barbaque maiore, vt oculis, & aspectu denuntiare vim Tribunitiam, & minitari Reipub. videretur.

ἔμφασις.
Ad He. est significatio.

Emphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur; vel, vt Cic. definit, plus ad intelligen

ligendum quàm dixeris significatio, vergil. Aeneid. 2.

Demissum lapsi per funem.

Idem de Cyclope.

Iacuitque per antrum. Immensum. Aeneid. 3.

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem e loci spatio intelligimus.

Sustentatio est figura, qua diu suspendūtur auditorū animi, atq; aliquid deinde inexpectatū subiungitur: vt Cicero in Verrem: Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædā aliquā? Deinde cum diu suspendisset iudicum animos, subiecit, quod multo esset improbus. Aliquando etiam cum expectationē alicuius rei grauissimæ Orator cōcitauerit ad aliquid, quod leue sit, aut nullo mō criminosū descēdit

ὑπομονη, vel παραδοξον. Lib. 7.

Prætermissionem, vel præteritionem vulgo dicunt, quàm Cicero reticentiā vocat. Ea est, cum dicimus nos præterire, aut non scire, aut nolle dicere, id quod tunc maxime dicimus: Cic. in Rullū: Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium huius iacturæ, atq; damni. Prætermitto illa, quæ nemo est, quin grauissime, & verissime conqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam Populi Romani possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo, claustrisque Reipub. positam vectigal seruare nō potuisse: eum deniq; nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Syllanę dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico hoc solum

παραληψις, vel αποφασις. grec. Ad Her. occupatio est. 3 de orat.

lum in Rep. vectigal esse, quod amissis alijs remaneat, intermissis nunquam quiescat, in pace niteat, in bello non obsolescat, militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo. De periculo salutis, ac libertate loquor.

παρρησία. *Licentia est, cum apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet Orator: tamen aliquid pro iure suo dicit, quod eos minime offendat. Cicero pro ligario: Vide, quàm non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potèro voce contendam, vt hoc Pop. Roma. exaudiat. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nulla vi coactus, iudicio meo, ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te.*

Pro Ligario

Qui. l. 9. c. 2. *Concessio est, cum aliquid etiam iniquum videmur causæ fiducia pati, atq; concedere. Cic. pro Milone: Excitate excitate eum, si potestis ab inferis, frangentes impetum viui, cuius uix sustinetis furias insepulti? Et lib. 2. Accusat. Verum esto, eripe hæreditatem propinquis da palestritis: & lib. 5. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina: metum virgarem Nauarchus nobilissimæ ciuitatis pretio redemit: humanum. Alius ne condemnaretur, pecuniã dedit: vsitatum est. Non vult Pop. Rom. obsoletis criminibus accusari Verrem: noua postulat, inaudita desiderat: non de Prætore Siciliæ, sed*

de

de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. Sunt qui concessionem dictorum esse velint: qualis apud Cic. est illa ficta defensio Verris: Sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omniũ, vitiorumq; princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia Reip. tempora reseruandus. Sed concessio iuncta ironiæ multam vim habet: vt apud Verg. Accus. 1. 5 V.

Aeneid. 4.

I sequere Italiã vẽtis, pete regna per vndas. Aeneid. 11.

Et. *meq; timoris*

Argue Drance, quando tot stragis aceruos

Teucrorum tua dextra dedit.

Et apud Cic. Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, reuocemus eiectos, nimię pietatis, & summi amoris in patriam vicissim nos pœnas, si ita Dijs placet, sufferamus. Pro Flacco.

Parenthesis, quam Quintilianus interpretationem, vel interclusionem vocat, est declinatio breuis a proposito, cum continuatione medius aliquis sensus interuenit. Verg. παρένθεσις. Qui. l. 9. c. 3. 3 de Orat. in orat. 15: Aegt. 9.

Vare tuũ nomẽ (superet modo Mantua nobis

Mãtua ve miseræ nimium vicina Cremonæ)

Cantantes sublime ferent ad sydera Cygni.

Hæc breuior a re digressio, plurimis fit modis. Sed hoc exẽplũ rei declarãda causa posuisse sit satis. Longior illa digressio, quę multis pars causę videtur, inter figuras iudicio quorũdã numerãda non est, Verum a Ci. numeretur his verbis: Et ab re nõ lõga digressio, in qua, cum fuerit delectatio, tũ reditus ad rem aptus, & 3. de orat. in orat.

conci

Accus. lib. 4. cõcinus esse debebit. Exemplũ est apud Cic. de situ, & ornatu Syracusarũ, aliaq; permulta.

ειρωνεια Ironia et a Quintilano, & a Cicerone inter sententiarum exornationes numerantur. Differt autem ab illa, quæ trop⁹ est, quod tropus breuior sit, & aptior. At in figura totius voluntatis fictio est. Cic. pro Ligario: Nouum crimen C. Cęsar, & ante hunc diẽ inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idq; C. Pansa præstāti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quę est ei tecum, ausus est confiteri. Itaq; quo me vertam, nescio. Paratus. n. veneram, cum tu id neq; per te scire, neq; audire aliunde potuisses, vt ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. Et, quid agam iudices. & quæ sequuntur.

Pro Ligario

Accus. lib.

μεϱισμος. Distributio, quæ ad sententiarum exornatio nes pertinet, est, cum aliquid in partes plures tribuitur, quarum vnicuiq; ratio deinde sua subiungitur: vt, Alexandro Macedoni neq; in deliberando consilium, neq; in præliando virtus, neq; in beneficio benignitas deerat. Nam cum aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientissimus: cum autem confligendum esset cum hostibus, fortissimus: cùm vero premium dignis tribuendum, liberalissimus. In 4. Ad Herennium paulò aliter definitum. Destributio est, cum in plures res, aut personas certas negotia quædã dispertiũtur, neq; fit vlla men

Rutilius ex Arist.

tio

tio subiectæ rõnis, quia sine illa fieri põt distributio, vt exempla ibi posita demõstrãt; et verba Cic. ĩ Orat. vt aliud alij tribuẽs dispertiat.

Permissio est, cum alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere, atq; concedere alicuius voluntati, hoc modo. Sed ego iam Iudices summum, ac legitimum meę causæ ius omitto: vobis, quod æquissimum videatur, vt constituatis, permitto. Nõ .n. vereor quin etiã si nouum sit vobis instituendum, libenter id, quod postulo, propter vtilitatem communis consuetudinis sequamini. Est etiam illa permissio, cum aliqua ipsis Iudicibus relinquimus æstimanda: nonnunquam aduersarijs quoq; vt Caluus Vatinio, perfrica frontem, & dic, te digniorem, qui Cõsul fieres, quàm Catonem. Quidam permissionem factorum esse volunt, vt concessionem dictorum, sed concessio Quintiliani iudicio factorum est.

ἐπιτροπὴ
4. Here.
Rutilius ex Hyperide.
Quin. l. 9 c. 2

Deprecatio, quã vel obsecrationem, vel obtestationem alij appellant, est cum opem alicuius imploramus: Cicero pro Deiotaro: Quã mobrẽ hoc nos primum metu C. cæsar per fidẽ & cõstantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te vllam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam Regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram non tam in bellis, & prælijs, quàm in promissis, & fide firmiorem.

δέησις.

Optatio est, quæ voti alicuius prebet significationem: vt pro lege Manilia: Vtinam Quirites virorum fortium, atq; innocentium tantam copiam haberemus. Et pro Rabirio: vtinam mihi facultatem causa concederet, vt possem hoc prædicare. Et Philip. 9. vellem Dij immortales fecissent P. C. vt. &c.

ἀρὰ *Execratio est qua malum alicui precamur. Cicero pro Deiotaro: Dij te perdant fugitiue, ita non modo nequam, & improbus, sed fatuus & amens es.*

ἐπιφώνημα. *Epiphonema est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio, Vergilius.*

Aeneid. 1. *Tantæ molis erat Romanā condere gentem.*

Exclamatio est, quæ cōficit significationem doloris, aut indignationis alicuius per hominis, aut rei cuiuspiam compellationem: cic. in Antonium. O miserum me, consumptis .n. la-
Philip. 2. *chrymis, infixus tamen pectori heret dolor. Idem contra Rullum: O perturbatam rationem, o libidinem refrenandam, o consilia dissoluta, atq; perdita. Et in catilinam, o tempora, o mores, Senatus hoc intelligit consul videt, hic tamen viuit.*

Quin.l.9.c.2 *Sunt & illa iucunda, & ad cōmendationē cum varietate, tum etiam ipsa natura plurimum prosunt, quæ simplicium quandam, & non præparatam ostendendo orationem, minus nos suspectos faciunt. Hinc est quasi pœnitentia dicti, cic. pro cælio: Sed quid ego ita*

grauem personam introduxi? Et quibus vtimur vulgo, Imprudēs incidi. Vel cum quærere nos quid dicam⁹ fingimus, Quid reliquum est? &, Nunquid omisi? Et cum aliqua velut ignoramus: Cic. in Verrem, Sed earum rerum artificem quem? quem nam? recte admones, Polycletum esse dicebāt. Et cum deponimus apud memoriam auditoris aliqua, & reposcimus, quæ deposuerimus. Hęc *omnia dant orationi varios velut vultus. Gaudent enim res varietate, & sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinentur, ita semper animis præstant, in quod se velut nouum conuertant.* Act. 6.

Hæc de tropis, & ornamentis, cum verborum tum sententiarum dicta sint, in quorum numero, nominibus vi, & natura explicanda vsq, adeo dissentiunt auctores vel Gręci, vel Latini, vt non modo inter se dissentiant; sed quod maius est, Cicero, qui vt ornatißimus in dicendo, sic in præcipiendo fuit diligentißimus, ipse sibi discrepet. Nā, vt Quintilianus animaduertit, multas figuras in tertio de Oratore libro posuit, quas in Oratore postea scripto, quoniam de illis mentionem nō fecit videtur repudiasse. Quasdā posuit inter verborum exornationes, quæ sententiarum sunt lumina. Quædam ne figuræ quidem sunt. Nō tamen est cur quisquā vel illum, vel alios auctores hac de causa temere reprehendat. Ea enim, quæ de tropis, & figuris præcipi possunt, Quin. l. 9. c. 3.

sunt,

sunt, valde minuta sunt, & exilia: ideoq; non multum interest, hoc ne an illo modo senitas. Quam ego causam fuisse puto, cur idem Cicero strictim semper, & cursim illas attigerit, & nullis nec definitionibus explicatas, nec exemplis illustratas, quasi per transiennam ostenderit. Iam numerus illarum nec fuit olim certus, nec vero vnquam esse poterit. Cuius rei duas ego reperio causas: Altera est, quod nouæ figuræ Quintiliano etiam auctore Quin.l.9.c.3 *fieri adhuc, & excogitari possunt: Altera, quòd tam verborum, quàm sententiarum figuræ nō in formas quarū certus, sed in partes, & quasi membra, quarum inferior est numerus, distribuuntur. Quod optime vidit Cicero: In Topicis .n. cum aliud diuisionem, aliud partitionem esse docuisset, dixissetq;, non esse vitiosum in partitione, si partem aliquā prætermittas, quòd idem in diuisione vitiosum est: sic deinde causam eius rei addit. Formarum .n. certus est numerus, quæ cuique generi subijciantur: partium distributio sepe est infinitior, tanquam riuorum a fonte deductio. Itaque in oratorijs artibus quęstionis genere proposito, quot eius formæ sint; subiungitur absolute: at cum de ornamentis verborum, sententiarumq; præcipitur, quæ vocantur, Schemata, nō fit idem. Res .n. est infinitior, hęc* σχήματα *esse in causa puto, vt omnis hæc de tropis, & figuris disputatio, non solum dubia, et incerta;*

sed

sed controuersa etiam, plenaque dissensionis semper fuerit. In qua ego, quod simillimum veri visum est, sum secutus.

De Collocatione. Cap. XXXI.

Sequitur collocatio, quæ erit optima, si vinctam orationem efficiet, si cohærentem, si lenem, si æquabiliter fluentem. In ea necessaria sunt ordo, & iunctura: primum igitur de ordine. Sed illud prius dicam, studiosis dicendi in primis esse necessaria ea, quæ deinceps de ordine iuncturaq; tradentur. Hæc enim sunt, quæ clamores, & admirationes in bonis Oratoribus efficiunt.

3. de Orat.

3. de Orat.

De Ordine. Cap. XXXII.

Ordinis obseruatio est in verbis singulis, & contextis: in singulis cauendum est ne decrescat oratio, & fortiori subiũgatur aliquid infirmius, vt sacrilego fur, aut latroni petulans. Augeri enim debent sententiæ & insurgere: vt optime Cicero: Tu, inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate. aliud enim alio maius superuenit, At si cœpisset a toto corpore, non bene ad latera, faucesque descenderet. Est & alius naturalis ordo, vt diem, ac noctem; ortum, & occasum dicas potius, quàm retrorsum. Quædam ordine permutato fiunt superuacua, vt fratres gemini: nam si præ-

Quin.l.9.c.4.

Oratio non debet decrescere.

Philip. 2.

Verbo sensũ claudere optimum est.

Act. 4.

cesserint gemini;fratres addere non est necesse. Verba sensum claudere, si compositio patiatur,longe optimum est:Cic.In Verrē: Itaq; ille M. cato. sapiens, cellā penariam Reip.nostræ,nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit.At si id asperum erit,decori potius orationis erit cōsulendū,vt fit apud summos græcos latinosq; Oratores frequentißime:cicero in actione eadem: Nā cum omnium sociorum, prouinciarum rationē diligenter habere debetis,tum præcipue Siciliæ, Iudices, plurimis,iustissimisq; de causis.In oratione nō sunt ad pedes verba dimēsa,vt in carmine:ideoq; ex loco trāsferuntur in locum,quo maxime cōgruunt sicut in rudium structura saxorum fieri consueuit.

In oratione non sunt ad pedes verba dimensa.

De iunctura. Cap. XXXIII.

3. de Orat.

IVnctura vero vt concinna, & elegans sit, assequamur, si verba extrema cum consequētibus primis ita iungemus, vt neque aspere concurrant,neq; vastius diducantur. Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores:vt, S ultima cum X. proxima:vt, exercitus, Xerxis; quarum tristior, etiam si bina collidantur,strictor est vt, Ars studiorum, Rex Xerxes. Hiulcam vero reddit orationem vocalium concursus. Pessime longæ, quæ easdem inter se litteras committunt, sonabunt: vt, Viro optimo obtemperare

Quin.l.9 c.4. Quæ consonantes aspe rum concursum efficiāt.

Quæ vocales pessime concursum.

re. Præcipuus tamen erit hiatus earum, quæ cauo, aut patulo maxime ore proferuntur: vt, Sensu humanitatis. E, plenior litera est, I angustior: ideoque obscurius in his vitium. Minus peccabit, qui longis breues subijciet: & adhuc, qui præponat longæ breuem: non tamen id, vt crimen ingens expauescendum est. In quo nescias negligentia ne, an sollicitudo sit peior. Necesse enim est, vt hic metus impetum dicendi retardet, & ab his, quæ potiora sunt, auertat. Quare vt negligentis est oratoris hiulca subinde oratione vti: ita humilis est animi, atq; demißi vbique hoc perhorrescere. In quo merito quidam Isocratem, & eius discipulos, atq; præcipue Theopompum reprehendunt, quod eas literas tantopere fugerint. At Plato in populari etiam oratione crebrã habet vocalium concursionem. Cicero certe, & Demosthenes modice respexerunt ad hanc partem. Nam hiulca nonnunquam etiam decent, faciuntq; ampliora quædam. Habet .n. ille tanquam hiatus, & concursus vocalium molle quiddam, quod indicet nõ ingratam negligentiam de re hominis magis, quàm de verbis laborantis. Itaque ille in oratione pro Marcello sic ait: Dolebam enim P. C. ac vehementer angebar, cum viderem virum talem, qui in eadem causa, in qua ego, fuißet, non in eadem esse fortuna: nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versarì me

Concursus vocaliũ non est nimis timide vitandum.

Isocrates, & discipuli ei⁹ reprehendũtur quod tã opere vocales fugerint.

In orat.

Quin.l.9.c.4.

Hiulca nõnũquam decent.

In orat.

Pro M.Mar.

In vestro veteri curriculo, illo ęmulo, atq; imitatore studiorum, ac laborum meorum, quasi quodam socio a me, & comite distracto. Vnde aperte intelligimus crebram, & nimiā vocalium concursionem esse quidem vitandam: modicam vero, & , quæ in loco sit, non esse reprehendendam. Videndum etiam est, ne syllabæ verbi prioris, vltimæ sint sequentis: quod Ciceroni in Epistolis excidit: Res mihi inuisæ. visæ sunt Brute. Et in carmine.

Sillabę uerbi prioris ultimæ nō sint primæ uerbi sequentis. Quin l.9.c 4.

O fortunatam natam me consule Romam.

Etiam monosyllaba, si multa sint male continuabuntur. Breuium præterea verborum, ac nominum vitanda continuatio est, ne compositio minuta sit, atque concisa: & ex diuerso, longorum, afferunt enim tarditatem. Illa quoq; vitia sunt, si cadentia similiter, & similiter desinentia, & eodem modo declinata multa coniungantur. Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, similiaq; his continuari debent. Cum virtutes etiam ipsę tædium pariant, nisi gratia varietatis adiutæ: Istud postremo addamus hāc orationis quasi structuram, quæ ordine, iuncturaq; constat: maximam quidem desiderate diligentiam, ea lege tamen ne fiat operose. Nam esset cum infinitus, tum puerilis labor. Stylus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. Nam vt in legendo oculus, sic animus in dicēdo prospiciet, quid sequatur: ne incōditis

Monosylla-ba multa nō sunt continuanda.

Verborū breuiū & longorū vitanda ē cōtinuatio.

Nec verba uerbis, nec nomina nominibus cō tinuari debent.

In Orat.

verbis

verbis, & male coagmentatis offendantur aures, quarum est iudicium superbissimum. Aurium iudiciũ est superbissimũ.

De modo, & forma verborum.
Cap. XXXIIII.

Non est ex multis rebus, vlla quæ magis Oratorem ab imperito dicendi, ignaroque distinguat, quàm quod ille rudis incondite fundit, quantum potest, & id, quod dicit spiritu non arte determinat. Orator autem sic illigat sententiam verbis, vt nihil inane, nihil incond tum, nihil curtum, nihil claudicãs, nihil in oratione sit redundans. Hoc oratorio fit numero, qui aptam, & concinnam, & suauem efficit orationem. Breuiter igitur origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum vsus ipse explicetur orationis aptæ, ac numerosæ. 3. de Orat. Oratorii numeri vulitates.

De origine orationis numerosæ.
Cap. XXXV.

Princeps inueniendi aptam verborum, & numerosam conclusionem fuit Trasymachus: cuius omnia nimis etiam erant scripta numerosę. Isocrates autem ita scienter, moderateq; rem totam temperauit, vt multi existimarint illũ huius cõcinnitatis auctorem, & principem extitisse. Vbi vero hæc formandę Thrasymacus numerosę orationis inuētor fuit. In orat.

orationis ratio cognita,& inuenta est,sic omnibus placuit Oratoribus: vt Aristotiles, quo nemo nec doctior,nec acutior,nec in reb' vel inueniendis, vel iudicandis acrior vnquam fuit: versum in oratione vetet esse, numerum iubeat. Eius auditor Theodectes inprimis, vt Aristoteles sæpe significat, politus scriptor,atq; artifex,hoc idem & sentit, & præcipit. Theophrastus vero ijsdem de rebus etiã accuratius. Romani Ciceronis fere tempore agnouerunt, cum iam anni prope quadringenti essent apud Græcos, cum hoc probaretur. Vsque adeo autem hanc orationis conformandę rationem ipse Cicero probauit vt non solũ eius hoc modo faciendæ, & orandæ summus ipse artifex fuerit;sed diligentissime etiam de tota ea re præceperit.

Arist. uersũ in oratione uetat esse, numerum iubet.

Cice. tempore agnouerunt.

Romani orationis numerũ annis quadringentis post Græcos.

Cur numerosa oratio inuenta sit. Cap. XXXVI.

QVoniam igitur habemus aptę orationis eos principes,auctoresq;,quos diximus, & origo inuenta est: causa quæratur,quæ facilis, et aperta est: Aures.n.vel animus potius aurium nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium dimensionem. Itaq; & longiora, & breuiora iudicat, & perfecta ac moderata semper expectat, mutila sentit quædam, & quasi decurtata, quibus tandem debito

In orat.

Animus naturalem quãdam continet in se uocum omniũ dimensionẽ.

bito fraudetur, offenditur, productiora alia, & quasi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures. Cum igitur fortuito sæpe, vt fit, aliquid concluse, apteq; initio diceretur, animos hominum, aurcsq; pellebat, vt intelligi posset, id quod casus effudisset, cecidisse iucunde, tunc notatum genus est. Notatio autem, & animaduersio peperit artem. Itaque vt poetica, & versus inuentus est terminatione aurium, obseruatione prudentium: sic in oratione animaduersum est multo illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus, conclusionesque verborum. De quarum natura, vt disserere possimus, necesse est, vt de incisis membris, & periodo prius dicamus.

Notatio, & animaduersio peperit artem numerosę orationis.

De incisis membris, & periodis, Cap. XXXVII.

INcisum, est sensus, non expleto numero conclusus: plerisq; pars membri. Tale est enim quo cicero vtitur, Domus tibi deerat? at habebas: Pecunia superabat? at egebas. Vbi incisa sunt quatuor. Fiunt & singulis membris incisa vt, Diximus testes dare volumus, Incisum est, Diximus. Membrum aũt est sensus numeris cõclusus, sed a toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens: vt, O callidos hõies, O rẽ excogitatã, o ingenia metuenda: quã quæso

Incisa, Græ. κομματα
Membra. κωλα.
Quid sint incisa.
Qui.l. 9. c.4.
Quid mẽbrũ
In Cornel. 2. quæ non extant.

nostrum fefellit, id vos ita esse facturos. O callidos homines: perfectum est, at remotum a cæteris vim non habet, vt per se manus, & pes, & caput, & o rem excogitatam: o ingenia metuenda. Quando ergo incipit corpus esse? cum venit extrema conclusio: Quem quæso nostrũ fefellit id vos ita esse facturos? Periodum Ci. tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicit. Cũ temperetur autem membris omnis paulò longior circuitus, tamen aliud est cæsim, & membratim, aliud circũscripte dicere. Circunscriptio enim est cum ab initio ad finem vsq; quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec cõsistat in singulis perfectis, absolutisq; sententijs: Cic. pro lege Manilia: Quanquã mihi semper frequens cõspectu vester multo iucundissimus, hic aũt locus ad agendũ amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus Quirites, tamẽ hoc aditu laudis, qui optimo cuiq; semper maxime patuit, non mea me voluntas, sed vitæ meę rationes ab ineunte ætate susceptę prohibuerunt. Mẽbratim vero dicimus, cum in singulis membris liberior insistit oratio. Cicero pro Milone: Itaq; quando illius postea sica illa, quã a Catilina acceperat, conquieuit? Hæc intentata nobis est: huic ego vos obijci pro me nõ sum passus: hæc insidiata Põpeio est: hæc istam Appiam viam monumentum sui nominis nece Papyrij cruentauit

Periodum multis nominibus appellat Cic.

Arist. 3. Rhe cap. 4. Cic. in orat.

Pro lege M.

Quid sit mẽbratim dicere.

Pro milone

tauit. Incisum vero dicimus, cum in singulis incisis insistit oratio: Cic. in Catilinam inuect. 4. Tenentur literæ, signa, manus, deniq; vnius cuiusq; cõfeßio. Quomodo autem, cum in incisis, & membris, tum in circuitu numerus sit adhibendus paulò post dicetur. Sed quia nullus extra poeticos numerus esse potest; pedes, quibus & poema fit, & oratio numerosa temperatur, ponamus: mox enim intelligetur inter versum, & orationem numerosam per magnum esse discrimen.

Quid sit incisim dicere Inuect.

In orbe. Eiusdem pedibus poema, & oratio numerosa temperantur.

De pedibus. Cap. XXXVIII.

P*Edes, qui duas habent syllabas numero sunt quatuor, Spondæus, Pyrrhichius, Choreus & Iambus. Spondæus est e lõgis duabus: vt, dicunt, mores; illi contrarius est Pyrrhichius: vt, nouus, tulit. Choreus est e longa, & breui: vt scribit, semper. Huic Iambus est contrarius: vt, legunt, reos. Trium vero syllabarum pedes sunt octo, Molossus ex tribus longis: vt, dicendi, conseruant. Trocheus, quem Tribrachum alij appellant, e tribus breuibus: vt, facimus. Dactylus ex longa, & duabus breuibus: vt, littera. Anapestus ex duabus breuibus, & longa: vt, pietas, peragunt. Bacchius ex breui, & duabus longis: vt, amores. Antibachius ex duabus longis, & breui: vt, audisse. Creticus, quem alij Amphimacrum vocant, ex longa, breui, & longa:*

Quattuor syllabarum pedes sunt quattuor.

Triũ syllabarum pedes sunt octo.

ga: vt, possident. Amphibrachus ex breui longa, & breui: vt petebat. Cicero ex alijs pedibus tres tantum ponit: Pæonas duos, & Dochimum, quibus & nos erimus contenti. nec tamen ipse dissimulat, quibusdam numeros videri, non pedes: nec immerito, quicquid enim supra tres syllabas habet, id ex pluribus pedibus est. Est igitur Pæon primus ex longa, tribus breuibus: vt, aspicite. Pæon vltimus ex tribus breuibus, & longa: vt, facilitas. Dochimus vero ex Bacchio constat, & Iambo: vt, perhorrescerent.

quicquid supra tres syllabas habet, id ex pluribus est pedibus.

De numero oratorio. Cap. XXXIX.

QVid intersit inter oratorium numerum, atq; poeticum: itemq; inter orationem, & poema diligenter nunc attendendum est. Numerum oratorium Græci Rhythmum, poeticum Metrum vocant. Quod etiam si constat vtrumq; pedibus, habet tamen non simplicem differentiam. Non Rhytmi spatio temporum constant, pedes etiam ordine. In Rhythmo enim nihil refert Dactilus ne sit, an Anapestus, cum eodem temporum spatio vterq; constet, in versu pro Dactylo poni non potest Anapestus. Est & illud discrimen, quod metri semper idem est cursus, vt in Heroico carmine dactili, & spondei. In oratione alius, atque alius numerus est adhibendus

Numerus oratori⁹ græ. est. ῥυθμος.

Rhythmi cō stant spatio tēporum, pedes etiam ordine.

Null⁹ est nu

ctus, ita vt nullus sit, qui non aliquo loco adhiberi possit. Ex his facile est intelligere, quàm multũ inter orationem numerosam, & poema intersit. Versus certis legibus astrictus est, vt nihil fiat extra præscriptum: at in oratione nihil est certum, nisi vt apte verbis comprehendatur sententia. Itaq; omnis nec claudicans, nec quasi fluctuans, & æqualiter, constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur: nõ quod cõstat totũ e numeris, sed quod ad numeros proxime accedit. Quo etiam difficilius est oratione vti, quàm versibus; quòd in illis certa quędam, & definitæ lex est, quã sequi sit necesse: in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. In quo illud est vel maximum, quod versus in oratione si efficitur coniunctione verborum, vitium est, & quidem graue, ac longa animi prouisione fugiendum: & tamen eam coniunctionem sicuti versum numerose cadere, & quadrare, & perfici volumus. Quod quomodo faciendum sit, deinceps explicemus.

merus, q nõ aliquo loco in oratione adhibeatur in orat.

Multũ inter est inter poema, & orationem numerosam

Difficilius oratione numerosa vti, quam versu.

Versus in oratione si efficitur vitiũ est.

In qua parte ambitus debeat inesse numerus, & qui pedes maxime probentur. Cap. XL.

Est igitur intelligẽdum in toto verborum ambitu numeros tuendos esse: Falluntur enim,

Cic. in Orat. Qui. l. 9. c. 4.

enim, qui censent cadere tantum numerose oportere, terminarique sentẽtiam. Et si enim id maxime decet, quoniam aures semper extremum expectant, in eoq; acquiescunt: ad hunc exitum tamen a principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota a capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipsa consistat. Et Aristotiles quidã heroũ numerum grandiorem indicat quem desiderat soluta oratio. Iambum autem e vulgari esse sermone. Ita neq; humilem, & abiectam orationem, nec nimis altam, & exaggeratam probat, plenam tamẽ eã vult esse grauitatis: vt eos, qui audient, ad maiorem admirationem posit traducere. Trochæum autem, quem alij Tribachum appellant, ab oratione segregat, quia cõtractio, & breuitas dignitatem non habent. Ita Pæona probat, quem orationi vel orienti, vel mediæ, vel cadenti aptissimum indicat. Cicero autem sentit omnes in orationem esse permixtos, & quasi confusos pedes. Nec enim effugere possemus animaduersionem, si semper ijsdem vteremur. Sed Creticum, Dechoreum, Dochymum, Pæonas cæteris anteponit: modo non dochimus iteretur, aut continuetur. In heroo vero dactyli, anapæsti, & spondæi pedes impune progredi licere censet: & duos dumtaxat pedes, aut paulo plus, ne plane inuersum, aut similitudinem versuum incidamus. Si igitur permixta, & temperata numeris

Tota periodus numerosa esse debet

Cicero sentit omnes in oratione esse permixtos numeros.

3. de Orat.
orat.
e Orat.

meris

meris oratio, nec dissoluta, nec tota numerosa, paone maxime: quoniam optimus auctoritate censet, sed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata. In his, quæ demisso, atque humili sermone dicentur, iambus erit frequentissimus: pæon in amplioribus, in vtroq; dactilus. Ita in varia, & perpetua oratione, hi sunt inter se miscendi, & temperandi. Sic minime aduerteretur delectationis aucupium, & quadrandę orationis industria. Nec vero minus hic cursus nomerorũ esse debet: id enim in dicendo numerosum putatur, nõ quod totum cõstat enumeris, sed quòd ad numeros proxime accedit. Nullus enim pes est, qui non aliquando veniat in orationem. Miscendi ergo sunt, curandumque, vt sint plures, qui placeant, circumfusi bonis deteriores lateant. Cicero pro Marco Marcello: Nullius est tantum flumen ingenij, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaq; copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare C. Cęsar res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his laudem esse ampliorem, quàm eam, quàm hodierno die consequutus es. In hac periodo sunt quidem alij pedes, sed qui eam iucundissimam efficiunt, sunt cretici, dochimus, pæon, dactyli, & spondęi.

In humili oratione iambus in ampliore pæon in utraq; dactilus est frequentissim⁹.

De

De Initio periodi. Cap. XLI.

Clausulæ maxime concinnitatem desiderant.

Proximam clausulis diligētiam initia postulāt.

Rhet.3.ca.4.

Pro lege M.

Liuius hexametri exordio capit.

Dochim⁹ semel positus loco aptus.

De lege Ag.

CLausulas diligentius, quàm cætera omnia, seruandas esse inter omnes conuenit, quod in his maxime perfectio, atq; absolutio iudicatur. Proximam autem clausulis diligentiam initia postulant. Nam & ad hæc intentus est auditor. Optime hæc nascuntur a proceris numeris, ac liberis, maxime dactylo, & peone priore, quem idē auctor vt optimum probat. Cicero mollißimum quidem numerū, eundemq; amplissimum esse fatetur, sed creticum ante ponit. Anapæstus etiam, qui dactylo est spacio par, ordine contrarius, recte orationem incipit: Cicero pro lege Manilia: Quāquam mihi semper frequens conspectus vester. Exorsus est a spondeo, anapæsto, & cretico. Et in eadem oratione: Testis est Italia: a cretico, &: Ita tantum bellum: ab anapæsto, & spondeo, &: Qui Siciliam adijt: a pæone priore. Initia *versuum initijs orationis non conueniunt: & si Titus Liuius hexametri exordio cæpit: Facturus ne opere precium sim dochimus quouis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut continuatus numerum apertum, & nimis insignem facit: Cicero de lege Agraria: Est illud amplissimum, quod paulò ante commemoraui Quirites. Vbi a spondeo, & dochimo ducitur initium.*

De fine periodi. Cap. XLII.

IN extremo autē circuitu duo, aut tres ſunt ferè ſeruandi, & notandi pedes: quos aut choreos, aut ſpondæos, aut alternos eſſe oportebit. Aſia geminatum choreū, qui dichoreus vocatur, maxime ſecuta eſt. Cadit autem ille præclare; ſed in orationis numero nihil eſt tam vitioſum, quàm ſi ſemper eſt idem. Spondeus eſt in clauſulis firmus, & ſtabilis: quo plurimum eſt vſus Demoſthenes. Pæona alterum orationi cadēti aptiſſimum putat Ariſtoteles, quem Cicero non reijcit, ſed aptiorē eo loco iudicat creticum. Qui ſiue geminetur ſiue ſpondæum præcedat, multum decoris habet in clauſulis: Cicero pro M. priſtino more dicendi: Creticum eſt geminatus, & ſpōdeus, & cōſeruatam, ac reſtitutam puto: ſpondæus, & duo cretici. Et, Nec vlla vnquam ætas de tuis laudibus conticeſcet. Duo cretici, & dichoreus. Optime etiā eſt ſibi iunctus anapæſtus. Cicero: Nihil habet nec fortuna tua maius, quàm vt poſſis: nec natura tua melius quàm vt velis conſeruare quàm plurimos. Ne iambus quidem aut partrochæus, aut etiam dactylus, ſi eſt proximus a poſtremo, parum volubiliter peruenit ad extremum, ſi eſt extremus choreus, aut ſpondæus: nunquam enim intereſt, vter ſit eorum in pede

Qui pedes in extremo circuitu ſint ſeruandi.

Nihil tā uitioſum eſt in orationis numero, quā ſi ſemper eſt idem.

Ariſt. pęona ultimū Cic. creticū aptiſſimum iudicat in clauſulis.

Optime ſibi iungitur dichoreus in clauſulis.

Pro Ligario.

extre

extremo. Sed ijdem hi tres pedes male concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro cretico postremus est dactylus. nihil .n. interest dactylus sit extremus, an creticus: quia postrema syllaba breuis, an longa sit, ne in versu quidem refert. Est & dochimus stabilis in clausulis, & seuerus: cicero *in Antonium: Te miror Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Multæ sunt aliæ clausulæ, quę numerose, & iucunde cadunt, quas diligentissime ostendit Quintilianus. Et iam intelligendum est clausulas versuum non conuenire clausulis orationis, quod Bruto excidit: Quãquam sciunt placuisse* catoni, *et vitandum esse ne plurium syllabarum verbis vtamur, sæpe in fine, quod etiã in carminibus est permolle. Non desunt .n. qui* cice*ronem vituperent in his: Familiaris cœperat esse balneatori. Et pro* cę*lio: Non minus dura Archipiratę. Nec illud quidem prętereundum est clausulis maxime apparere, & intelligi, quod aures continuam vocem secutæ, adauctęq; velut prono decurrentis orationis flumine, tum magis iudicẽt, cum ille imperitus stetit, & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt igitur, ne aut animorum iudicio repudientur, aut aurium satietate. Hoc vicissitudines numerorũ efficiũt, qui præstabunt, vt neq; ij satientur, qui audient, fastidio similitudinis; nec Orator,*

Philip. 2.

Clausulæ uersuum nõ conueniunt clausulis orationis.

Cur clausulæ sint uariandæ.

id

id, quod faciet, opera dedita facere videatur.

De media periodo. Cap. XLIII.

SI primi, & postremi illi pedes sunt hac ratione seruati, medij possunt latere: modo ne circuitus ipse verborum sit aut breuior, quàm aures expectant; aut longior, quàm vires, atq; anima patiatur. Verum medijs nō ea modo cura debet esse, vt inter se cohereāt; sed ne pigra, ne longa sint: ne, quod nunc maximum vitium est, breuium contextu resultent, ac sonum reddant penè puerilium crepitaculorum. Nam vt initia, clausulęque plurimum momēti habent, quoties incipit sensus, aut desinit, sit in medijs quoque sunt quidam conatus, qui leuiter intersistunt, vt currentium pes, etiam si non moratur, tamen vestigium facit. Itaque non modo membra, inciso bene incipere, atque claudi decet; sed etiam in ijs, quæ non dubie contexa sunt, nec respiratione vtuntur, spiritum sustinemus, quis enim dubitet vnum sensum, & vnius spiritus esse, Animaduerti Iudices omnē accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. Tamen & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rursus, ac tria, suos quasi numeros habent spiritum sustinentes: sicut apud rhytmicos ęstimantur hæ particulæ prout sunt graues, acres, 3. de Orat. Quin. l. 9. c. 4.

L lente,

lentę, celeres, remissę exultantes. Proinde id quod ex illis conficitur, aut seuerum, aut luxuriosum, aut quadratum, aut solutum erit. Pæonem quidem vt orienti sic etiam media orationi aptum esse M. Tullius fatetur. Idem dochimum quouis loco aptum esse confirmat. Creticos etiam, & bacchios nonnulli merito in hac parte laudant. Fluit aūt omnino numerus a primo, cum incitatus breuitate pedum, tum proceritate tardus. Quare si orationē ferri celerius volumus crebros trocheos, & iambos inseremus: si lentius incedere, spondęos frequētes interponemus: si moderatius ingredi, ijs pedibus vtemur qui breuibus, longisq; syllabis temperantur, cursum cōtētiones magis requirunt, expositiones rerum tarditatē.

Orat.

Orat.

De his, quæ suapte natura numerosæ sunt. Cap. XLIIII.

In orat.

ALiquando suapte natura numerosa sunt, quę dicuntur, etiam si nihil factum est, de industria. Cum enim sunt casus in exitu similes, aut paribus paria referuntur quasi sua sponte concinnitatem habet oratio: vt in illo Ciceronis pro Milone: Est enim Iudices hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti; non instituti,

Cum paria paribus referūtur aut casus in exitu sunt similes, oratio sua sponte numerosa efficit.

Pro Milone.

tuti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, vt quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri; intelligamus non quæsitum esse numerum, sed secutum. Quod fit item referendis contrarijs: In hoc genere Cicero frequens est, vt illa sunt in 4. Accusationis: Conferte hãc pacem cum illo bello: huius Prætoris aduentum, cum illius Imperatoris victoria: huius cohortem impuram, cum illius exercitu inuicto: huius libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cepit conditas, ab hoc, qui constitutas accepit: captas dicetis Syracusas. quæ sunt venustissima. Semper enim hæc, quæ a Grecis antitheta nominari supra diximus, cum de figuris ageremus, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & eum sine industria.

Cum cõtrariare ferun- tur numerus sponte sequi tur.

Act. 4. in. Ve.

Quæ vitia sunt vitanda in oratione numerosa. Cap. XLV.

HAec tamen vitia in tota hac re diligentißime sunt vitanda: in primis, ne aperte verba reijciantur, quo melius aut cadat, aut voluatur oratio: deinde ne inania quædã verba, quasi cõplementa numerorum inculcentur: tertio ne minutis numeris cõcidatur, infringaturq; sententia. Sed verba iam probata, & electa cõcinne coagmententur. Nã vel dura inter se cõmista potiora sunt inutilibus.

Que vitia vitanda sint in hac re.

Quin. l. 9. c. 4

Multa minuunt laborem componendi numerose.

Multa sunt autem, quæ ijs vitijs declinatis, numerose componendi laborem minuãt. Sunt enim multa futuræ, quibus & casus, & numeri poßint variari. Sunt multa etiam, quæ idem valent, atq; significant, ex quibus exercitati facile illud eligunt, quod institutæ verborum comprehensioni maxime quadrat.

De magnitudine ambitus. Cap. XLVI.

Periodus habet membra minimũ duo sæpe tria.

H*Abet autem Periodus membra minimum duo, sępe etiam, & tria: Cicero pro lege Manilia: Nam cum antea per ætatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem, statueremq; nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. Cicero eum ambitum mediocritatem habere ait, qui quattuor ferè membris constat: Nam & aures implet, & nec breuior est, quàm satis sit, nec longior. Vult autem, vt e quattuor quasi hexametrorum versuum instar, quod sit, cõstet fere plena comprehẽsio. Eius generis est illud pro Milone: Ego cum tribunus plebis Republica oppreßa me senatui dedißem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorũ vires erant debiles. bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abiecerant: mihi nunquã bonorum præsidium defuturum*

Ambitus mediocris quattuor fere mẽbris constat. Pro milone.

puta

putarem? Debet autem periodus ſenſum concludere: ſit etiam aperta, vt intelligi poßit; & nõ immodica, vt memoria contineri poſſit.

Quid præſtare debeat periodus. Qui. l. 9. c. 4.

De numuro, qui eſt in membris, & cuiuſmodi ea eſſe debeant. Cap. XLVII.

Cic. in orat. Quin. l. 9. c. 4.

QVid ſit membrum, quid inciſum, quid ambitus antea dictum eſt. Illud etiam eſt explicatum, aliud eſſe circunſcriptè, aliud membratim dicere. Illic enim circumſcribitur verborum comprehenſio, donec in clauſula tandem conſiſtat: hic in ſingulis membris oratio inſiſtit. Quod in pronũciando magnopere reficit ſpiritum, vnde fit, oratio, quam membris carpimus, longior multo eſſe poßit, quàm ea, qua conſtat circuitu. Ita vt aliquando ad quindecim, aliquando ad viginti membra excurrat: Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium, & quæ ſequuntur. Nihil autem tam debet eſſe numeroſum, quàm hoc, quod minime apparet, & valet plurimum. Spondeum hic Cicero vehementer commendat. Nam etſi, quod eſt e longis duabus, hebetior videtur, & tardior: habet tamen ſtabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum: in inciſionibus vero multo magis, & in membris: paucitatem enim pedum, grauitatis ſuę traditate compenſat.

Oratio, quæ membris cõſtat, valde reficit ſpiritum.

Oratio, quæ membris carpitur, longiſſime aliquando excurrit.

In quo scribendi genere circunscripte, in quo sit membratim dicendum. Cap. XLVIII

ἐπιδεικτικόν. In epidictico genere omnia sunt circunscripte dicenda.

IN historia laudationibus, totoque eo genere, quod græci Epidicticon nominant, quod quasi ad inspiciendum delectationis causa con paratum sit, omnia Isocrateo, Theopompeoque more, illa circunscriptione, & ambitu dicenda sunt, vt tamquam in orbe inclusa cur rat oratio. Itaq; postea quàm est cognita hæc vel circunscriptio, vel comprehensio, nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem eius generis, quod esset ad delectationem comparatum, remotumq; a iudicijs, forensiq; certamine, quin redigeret omnes in quadrum, numerumq; sententias. Genus autem hoc orationis nec totum assumendũ est ad contentiones, & causas veras, nec omnino repudiandũ. Si. n. semper vtare, cum satietatem affert, tũ quale sit ab imperitis etiam cognoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanũ sensum actoris, tollit funditus veritatem, & fidem. Sed quoniã adhibenda nonnunquam est, primum videndum erit, quo loco: deinde quandiu retinenda sit: tum quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, vt Cicero in Accus. 2. de Siciliæ laude

In veris causis nec assumenda est omnino numerosa oratio nec omnino repudianda.

dixit:aut exponēda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris: vt in 4. Accus. idem Cicero de Syracusarum situ dixit. Est etiam apta proœmijs maiorum causarum vbi solicitudine, miseratione, commendatione res eget. Sæpe etiam in amplificanda re concessu omnium funditur numerose, & volubiliter oratio. Id autem tum valet, cum ijs, qui audit ab Oratore iam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit insidiantem obseruet, sed iam, fauet, processumq; vult; dicendiq; vim admirans, non inquirit, quod reprehendat. Hæc autem forma per orationes quidem includit, sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est. Nam cum locis supradictis ea fuerimus vsi, tota dictio est ad incisa, & membra transferenda. Incisim autem, & membratim tracta oratio, in veris causis plurimum valet, maximeque his locis, cum aut arguas, aut refellas.

In amplificanda re numerose funditur oratio.

Perorationes hoc genere orationis constant.

Qua ratione paretur hæc facultas apte, ac numerose dicendi. Cap. XLIX.

Hæc aũt facultas apte, atq; numerose dicēdi, nõ est tãti laboris quanti videtur. Nec ideo hęc tractãtur a summis viris, vt oratio, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus, ac perpendendis syllabis cõsenescat. Satis .n. in hoc Oratorem formabit multa scri-

Cic. in orat. Non est tanti laboris, quanti videtur hæc facultas numerose dicēdi.

bendi exercitatio, vt ex tempore etiã apte, numeroseq; dicat. Ante.n. circunscribitur mente sententia, confestimq; verba concurrunt: quæ, mens eadem, qua nihil est celerius, statim dimittit, vt suo quoque loco respondeat. Quod si Antipater ille Sidonius solitus est versus hexametros, aliosq; varijs modis, ac numeris fundere ex tẽpore, tãtumq; hominis ingeniosi, ac memoris valuit exercitatio, vt cum semente, ac voluntate cõiecisset in versum, verba sequerentur, quãto id facilius in oratione, exercitatione, & consuetudine adhibita, consequemur? Nihil est.n. tam tenerum, neq; tã flexibile, neq; quod tam facile sequatur, quocũq; ducas, quàm oratio. Ex hac versus, ex eadem dispares numeri conficiuntur: ex hac hæc etiã soluta varijs modis, multorumq; generũ oratio. Et vt mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, sic orationis genus ad omnem rationẽ, & ad aurium voluptatẽ, & animorum motum facile mutatur, & vertitur. Neminem itaq; pæon, aut creticus ille, aut dichoreus cõturbet, ipsi occurrent orationi: ipsi, inquam, se offerrent, & respondebunt nõ vocati, cõsuetudo modo adsit scribẽdi hoc modo, atq; dicendi. vt.n. musici accurate primo, & cogitatæ suæ artis præscripta, et formulas obseruant, at vbi vsus accessit, sine cogitatione etiã, & cura eadẽ illa incredibili celeritate efficiũt: sic vbi Orator hoc modo scribere initio

Antipater Sidonius solitus est versus ex tempore fundere.

Nihil est tã tenerum, & flexibile, q̃ oratio.

con-

consueuerit, sine vllo labore postea similiter scribet ac dicet.

Quanti momenti sit apte dicere. Cap. L.

QVantum autem sit aptè dicere, experiri licet, si aut cōposito Oratoris bene structā collocationē dissoluas, permutatione verborum: corrumpetur.n.tota res: vt hæc Ci. in Corneliana: Neq; me diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos, & Lælios, multi venalitij mercatoresq;, superarunt. immuta paulum, vt sit: Multi superarunt mercatores, venalitijq; perierit tota res. & quę sequuntur: Neq; vestis, aut cælatū aurū, et argētum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosq;, multi Eunuchi e Syria, Aegyptoq; vicerunt. Verba permuta sic, vt sit, vicerunt Eunuchi e Syria, Aegyptoq;. Adde tertium, Neq; vero ornamenta ista villarum, quibus L. Paulum, et L. Mummium, qui rebus his Vrbē, Italiāq; referserunt, ab aliquo video perfacile Deliaco, aut Syro potuisse superari, fac ita, potuisse superari ab aliquo Syro, aut Deliaco. Vides ne vt ordine verborum paulum cōmutato, ijsdē verbis stante sententia, ad nihilum omnia recidant, cum sint ex aptis dissoluta? aut si alicuius inconditi arripias dissipatam aliquā sententiam, eamq; ordine verborum paulum cōmutato in quadrum redigas, efficiatur aptū illud,

Cic. in orat. Quin.l.9.c.4. Hic locus est apud Cicer. in Orat. nā Corneliana nō extat

illud, quod fuerit antea diffluens, ac solutum. Age sume de Gracchis apud censores illud, Abesse non potest, quin eiusdem hominis sit probos improbare, qui improbos probet. Quã to aptius, si ita dixisset: Quin eiusdem hominis sit, qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo vnquam voluit, nemoq; potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt. Res autem si sic habet, vt breuissime dicam, quod sentio: composite, & apte sine sententiis dicere, insania est: sententiose autem sine verborum, & ordine, & modo infantia: sed huiusmodi tamen infantia, vt ea, qui vtantur, non stulti homines haberi possint, etiam plerumq; prudentes: quo, qui est cõtentus, vtatur. Eloquens vero, qui non approbationes solum, sed admiratione, clamores, plausus, si liceat, mouere debet; omnibus oportet, ita rebus excellat, vt ei turpe sit quicquam aut spectari, aut audiri libentius. Hæc Cice. in Oratore. Quare cum Aristoteles, qui aureum fundit flumen orationis: cum Teophrastus, qui diuinitate loquendi nomen inuenit; cũ Isocrates, quem eloquentiæ patrem Cicero appellat: cũ Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur: cum Cicero, qui primus cũ Græcorum gloria latine dicendi copiã ęquauit, hanc eloquentiæ partẽ tãti fecerit: eã nobis summa debemus industria, sũmo etiã studio cõparare.

Eloquẽs omnibus debet rebus excellere.

Aristoteles aureum fundit oratiõis flumen.

Demostheni summa vis eloquentiæ conceditur.

De tribus generibus dicendi. Cap. LI

Perspicuum est aliud dicendi genus in paruis causis, aliud in modicis, aliud in grauibus desiderari. Nec solum variæ causę varium dicendi genus efflagitant; sed diuersæ orationis partes, diuersam quoque orationis formam postulant. Quod cum ita sit, quot sint genera dicendi, & in quibus tum causis, tum orationis partibus ea sint adhibenda, dicamus. Tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus peræque debet florere excellens, & perfectus Orator: vnum subtile, acutum, & tenue: Alterum vehemens, copiosum, & graue: Tertium est interiectum inter medium, & quasi temperamentum, in quo neq; est acumen superioris generis, nec vis posterioris. Cum autem Oratoris tria sint officia, docere, mouere, & delectare: subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo versatur. In genere *subtili forma debet esse orationis a vinculis numerorum libera, & soluta: non tamen vaga, vt ingredi libere, non vt licenter videatur errare. Diligentia etiam coagmentandi verba prætermittenda est, & omnis insignis ornatus remouendus. Ponentur tamen acutæ, crebręque sententiæ: ornamenta verborum, & sententiarum cum tropis verecundæ, parceque adhibebuntur:*

Cic. in Orat. Qui. l. 9. c. 4

Tria sunt genera dicẽdi, subtile, temperatum, & vehemens. In orat. Qu. 12. c. 10.

Genus subtile in probando, modicũ in delectando, & vehemens in flectendo versatur.

tur:translationes tamen poterũt esse crebrio res,nec tam crebræ tamen,quàm in genere di cēdi amplißimo. Genus temperatum vberius est aliquanto,& robustius,quam hoc humile, de quo dictũ est. summißius autem,quã illud, de quo dicitur amplißimum. Huic omnia dicendi ornamenta cõueniunt,plurimũq; est in hac oratione suauitatis. In idem verborũ cadũt lumina omnia,multa etiam sententiarũ. Hoc in genere neruorũ vel minimum, suauitatis autem est, vel plurimum. At illud amplum,graue,copiosum, ornatũ, vim profecto habet, vel maximam,modo.n. perfringit,modo irrepit insensus,inserit nouas opiniones,euellit insitas. Hic Orator & defunctos excitabit,vt Appium Cæcum. Apud hunc & patria ipsa exclamabit,aliquemq; (vt apud Ciceronem in oratione contra Catilinã in senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus extollet orationem,& vi superlationum quoq; eriget:vt, Quæ Charybdis tam vorax? &, Oceanus medius fidius ipse:hic iram, hic misericordiam inspirabit;hic dicet.Te vidit,et fleuit,et appellauit, & per omnes affectus tractatur. His tribus generibus vtetur Orator, vt res exiget, nec pro causa modo, sed pro partibus causę. Magni igitur iudicij, summæ etiam facultatis esse debebit moderator ille, & quasi dtemperator huius tripartitæ varietatis. Nã & iudicabit, quid cuiq; opus sit, & poterit

Quæ dicendi ornamenta conueniant generi temperato.

Genus dicendi graue vi habet maximã In or. ꝓ Cę. 1. Orat. 2. Philip.

Orator vtetur his trib9 generibus vt res exiget.

quo

quocunq; modo postulabit causa, dicere. Ad causas tenues, cuiusmodi est causa pro Cæcina, summissum: ad graues, qualis est Rabirij, vehemens: ad mediocres, ex quo genere est pro lege Manilia, temperatum dicendi genus accõmodandum est. In eadem etiam ratione ad conciliandum, quidẽ mediocre: ad docendum vero, atq; probãdum, subtile, & enucleatum: ad mouendum graue debet adhiberi. Est .n. eloquentis proprium, parua summisse modica temperate, magna grauiter dicere. Multum etiam refert, quæ sit persona eius, qui dicit; & eorum, qui audiunt. Non.n. omnis fortuna, non omnis honos, non oĩs auctoritas, non oĩs ætas: nec vero locus, aut tempus aut auditor oĩs eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum. In omnibus etiam rebus videndum est quatenus. Et si enim suus cuiq; modus est, tamen magis offẽdit nimium, quàm parum: vnde fit vt eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum sit sapientia. Hæc de elocutione dicta sint. Nunc quoniam omnia cõformandæ, & expoliendæ orationis præcepta, exposita sunt ordine, vt instituimus, ad memoriam transeamus.

Ad causas tenues gen⁹ dicẽdi tenue ad graues graue, ad mediocres tẽperatũ accommodandum est.

Eloquẽtis ꝑpriũ est parua sũmisse, modica tẽperate, magna grauiter dicere.

Gen⁹ orationis ad personæ loci, & temporis rationem aptari debet.

Eloquẽtię sicut cæterarũ rerũ fundamentum est sapientia.

De memoria. Cap. LII.

MEmoriæ artem primum omnium instituisse ferunt Chium Simonidem. Cum

Simonides Chium memoriæ artĩ ir⁹

3. de orat. Qui.l. 11.c.2 *enim celeri, & frequenti conuiuio interesset, de triclinio egressus est. Eo egresso, triclinium supra conuiuas corruit, atq; ita contudit, vt cum eos humare vellent sui, non possent obtritos internoscere vllo modo. Tunc Simonides dicitur ex eo, quod meminisset, quo eorum loco quisq; cubuisset, demonstrator vniuscuiusq; sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur iuuari memoriã signatis animo sedibus. Quod suo quisq; etiã experimento credere potest. Nã cum in loca aliqua post tempus reuersi sumus, nõ ipsa agnoscim⁹ tãtum, Sed etiã quæ in ijs fecerimus, reminiscimur, personæq; subeunt, nonnunquam tacitæ quoq; cogitationes in animum reuertuntur.*

Memoria iuuatur signatis animo sedibus.

An memoria sit eloquentiæ pars. Cap. LIII.

Artificiosa memoria eloquentiæ pars est.

ETiam si memoria eloquentiæ cum alijs artibus sit communis, tamen artificiosa memoria oratoriæ artis merito pars existimatur. Nesciretur .n. quanta vis eius esset, quanta diuinitas, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset. Non.n. rerum modo, sed etiã verborum ordinem præstat, nec ea pauca contexit, sed prope in infinitum, ita vt in longissimis actionibus prius audiendi patientia, quã memoriæ fides deficiat. Non immerito igitur thesaurus hic eloquentiæ dicitur, cum exemplorum, legum, sapienter dictorum, beneq; factorum

Memoria est eloquentiæ thesaurus.

ctorum velut quaſdam copias, quibus abundare, quaſq; in promptu ſemper habere debet Orator, incredibilis eius vis repreſentet.

De artificio memoriæ. Cap. LIIII.

Artificiū memoriæ conſtat locis, & imaginibus.

Artificium igitur memorie a veteribus traditum, locis conſtat, & imaginibus. Itaq; *ijs, qui hanc ingenij partem exercent, loco multa prius animo capienda ſunt ſpacioſa, multa varietate ſignata, illuſtria, explicata modicis interuallis: vt ædium ferè magnarum, aut alterius: ædificij:* Hæc *animo diligenter ſunt effugenda, vt ſine cunctatione, ac mora partes eorum omnes cogitatio poßit ordine percurrere. Plus. n. quàm firma debet eſſe memoria, quę aliam memoriam adiuuet. Tum ea, quæ fuerint ſcripta, vel cogitatione cõprehenſa, ordine his iocis sũt cõmendãda: ſignis, quæ memoriã eorum excitent, notata.* Ita *fiet vt res ordine teneantur. Exempli gratia, ſi ſit de nauigatione, re militari, & agricultura dicendum: nauigationis anchora, rei militaris gladium, vel ſpiculum; agriculturæ ſpica, vel ſimile aliquid imago eſſe poteſt. Hæ imagines ſupra dictis locis ordine ſunt commutandæ. Deinde, cum repetenda fuerit memoria, incipies ab initio loca recenſere, & quod cuiq; credideris repoſces. Imago enim cuiuſq; admonebit, vt quamlibet multa ſint quorum meminiſſe*

miniſſe oporteat, ſint ſingula cõnexa quodam choro. Sic enim fit vt ordinē rerum locorum ordo conſeruet: res autem ipſas rerum effigies notent. Vtendum eſt autem imaginibus aliquid agentibus, acribus, inſignitis, quæ occurrere, celeriterq; percutere animum poßint. Loca quę aſſumpſeris, egregie, commodeq; notare oportebit, vt perpetuo hærere poßint. Nā imagines pro rerum varietate ſubinde ſunt mutandæ, at loca perpetuo remanere debent.

Ordinem rerum, locorũ ordo res ipſas imagines notant.

Cuiuſmodi debeant eſſe imagines.

Quid conferat hoc memoriæ artificium. Cap. LV.

VT ad quædam prodeſſe hæc non eſt negādum vt ſi rerum nomina multa per ordinem audita reddenda ſint, vel res diuerſæ ordine complectendæ: ſic in ediſcendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè proſunt. Singulorum enim verborum imagines memoriæ mandare, & in vtile eſſet, & infinitum. Si longior cõplectenda memoria oratio fuerit, proderit per partes ediſcere. Non eſt autem inutile, quo facilius hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio cõmoueat, & quaſi excitet memoriam. Illud neminem non iuuabit, iiſdem, quibus ſnbſcripſerit chartis, ediſce re. Si tamen quis vnam, maximamq; artem memoriæ querat exercitatio eſt, & labor. Multa ediſcere, multa cogitare, &

Singulorum uerborũ imagines memoriæ mādare & in vtile eſt, & infinitum.

Exercitatio, est maxima memoriæ ars.

(ſi

(si fieri potest) quotidie potentissimũ est. Quãtum autem natura, studioq; valeat memoria vel Themistocles testis est, quem vnum intra annum optime locutum esse Persice constat, vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse: vel Crassus ille diues, qui cum Asię præesset, quinq; græci sermonis differentias sic tenuit, vt qua quisq; apud eum lingua postulasset, eadem sibi ius redditum ferret: vel Cyrus quem omnium militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos quàmlibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memorię præceptis, restat, vt de pronunciatione dicamus.

Temistocles, Mithridates, Crassus, & Cyrus, & Theodectes memoria plurimũ valuerunt.

De pronuntiatione, & eius vtilitate. Cap. LVI.

PRonuntiatio a plerisque actio dicitur, sed prius nomen a voce, sequens a gestu videtur accepisse. Hęc autem pars est, quæ in dicendo vna dominatur. sine hac summus Orator esse in numero nullo potest: mediocris hac instructus summos sępe superare. Nã & infantes actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructũ tulerunt, & diserti deformitate agendi multi infantes putati sunt. Vt iã nõ sine causa huic primas dedisse Demosthenes dicatur, cũ rogaretur quid in dicendo esse primũ, huic secundas,

Pronuntiationis laus.

Actio ẽ quasi corporis quædam eloquentia.

Pronunciationis duæ sunt partes

das, huic tertias. Est enim actio quasi corporis quędã eloquentia. Cum sit autem in duas diuisam partes vocem, gestumq;, quorum altera oculos, altera aures mouet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus, prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur, dicendum est.

De voce. Cap. LVII.

Animus maxime voce mouetur. Quod genus vocis postulent iracundia, miseratio, metus, vis, & voluptas.

VOcis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce mouentur. Itaq; perfectus Orator vt cumq; se affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit sonum. Aliud enim vocis genus iracundia postulat acutum, incitatum, crebro incidens: Aliud miseratio, ac mœror flexibile, plenum, interruptum, flebili voce. Aliud metus, demissum, & hæsitans, & abiectum. Aliud vis, contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione grauitatis. Aliud voluptas effusum, lene, tenerum, hilare, ac remissum. Aliud molestia sine commiseratione, graue quiddam, & vno pressu, ac sono obductum. Ac vocis quidem bonitas optanda est (non est .n. in nobis) sed tractatio in nobis. Ergo bonus Orator variabit, & mutabit, omnesq; sonorum, tum intẽdens, tum remittens, persequetur gradus. Nec modo in diuersis rebus, sed etiam in ijsdem partibus, ijsdemq; affectibus, quasdam nõ ita

Bonus Orator omnes sonorum tũ intendens, tũ remittẽs, variat sonos.

magnas vocis mutationes adhibebit. Nã varietas cum gratiã prębet, ac renouat, aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

De gestu. Cap. LVIII.

Vocem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere. Gestu sic vtẽdum est, vt nihil, in eo supersit. Status erit erectus, & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaq; rara; nulla mollicia ceruicum, nullę arguitiæ dignitorum; non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se Orator moderabitur, & virili laterum flexione; brachij proiectione in contentionibus, contractione in remissis: pedis supplosione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso dominatus est oculorum. Animi .n. est omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi. Hęc est vna pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes, & commotiones poßit efficere. Nam oris non est nimium mutãda species, ne aut ad ineptias aut ad prauitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tum remißione tum coniectu, tum hilaritate motus animorum significabimus apte cum genere ipso orationis. Est enim actio, quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

Nihil in gestu debet superesse. Quæ sint vitanda in gestu.

In ore, & præcipue in oculis ẽ maxima vis actionis.

Oris ne nimium mutetur species.

Actio ẽqua si corporis sermo.

CONCLVSIO

VONIAM in his tribus libris breuiter, vt vires nostrę tulerunt, quid esset Rhetorica: quod eius officium, atq; finis dictum est: & de singulis eius partibus, earumq; vi, & pręceptis est disputatum: illud solum nunc superest, vt omnes ad eloquentiā, quæ nihil aliud, est, quam copiose loquens sapientia, cohortemur. Ex qua illi profectò maximos & vberrimos fructus percipient, qui eam ad DEI Opt. Max. cultum, ac venerationem diligentissime contulerint. Cui .n. potius eloquentiæ studia consecrentur, quàm illi, qui vt hominis decus ingnium, sic ingenij lumen esse voluit eloqunetiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatus, cogitationesq; nostræ semper euigilent, vt cum eloquentiæ, tum cæterarum artium studia parenti vitę nostræ deseruiant.

Cui omnia honoris, omnia
virtutis, omnia
ingenij
sine vlla exceptione ornamenta
debentur.

INDEX ALPHABETICVS rerum memorabilium, quæ in hoc opere continentur.

FINIS.

Dio smenticato da me, no è servito da me
Deo, quod oblitus sum, nec ei servii.

La lettione, la quale è stata integrata da
me a te, ti sarà di grandiss.mo giovam.to
Lectio, quæ tu doctus fuisti a me, tibi
erit tibi maximo adiumento.

Io perseguito dalli nemici, fuggendo in
una spelonca.
Ego, quem inimici mei persequebantur,
in obscuram speluncam, fuga arripi.
Dolci, cari, è soavi furono quei baci
che mi diede hieri la mia madre.
Dulcè, amantiss.q. iucundè, atq. suaue
heri M.r mea osculata è me. – –
grande è la compassione, che porto à poveri
maximè me pauperes miseret.

Al molto Mag[co]

Mio Sig[re]

Molto Mag[re] S[r] [illegible]

Iacobus Columbus est possessor huius libri ac amicorum

.

meliorem in bonis

[illegible] in malis

L. GOTTSCHER
1972

